

ระบบเกษตรกรรมทางเลือกในที่ราบ มีรูปแบบ และเทคนิค 3 ลักษณะคือ

- การเลี้ยงปลาในนาข้าว หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การทำนาผสมผสาน เนื่องจากมีกิจกรรมการปลูกข้าวควบคู่ไปกับการเลี้ยงปลาในนา การเลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชไร่ ไม้ผล และพืชผักสวนครัวบนคันรอบแปลงนา กิจกรรมนี้จัดอยู่ในประเภท การเกษตรแบบผสมผสาน เพราะมีการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมทั้งพืช และสัตว์ ผลการสำรวจพื้นที่นาที่ค่อนข้างเรียบ มีขนาดแปลงกว้างพอควร มีพืชนาปลูกในจังหวัดพะเยา เรียงราย ผ่าน

- การทำนาแบบธรรมชาติ หรือนาต้นทุนต่ำ เพราะใช้วิธีย่ำนาล้างแล้วเขี่ย แล้วคลุมด้วยฟางข้าว แรกนาจะถอนและปักดำกล้า ซึ่งจะใช้เมล็ดพันธุ์ในนาที่ทำนาได้มาก นอกจากนั้นต้นข้าวจะแข็งแรงทนต่อความแห้งแล้ง และภูมิอากาศแปรปรวนได้ดี กิจกรรมนี้สามารถทำในพื้นที่นาต่ำทุกสภาพ มีทำกันมากในจังหวัดพะเยา เรียงราย ผ่าน และลำซอบ

- การใช้สมุนไพรควบคุมศัตรูพืช มีการนำสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม หางไหล มาเป็นตัวรบกวนการป้องกันกำจัดศัตรูพืชในกิจกรรมการปลูกไม้ผลตลอดการเพาะปลูก นาข้าว สวนผลไม้ ปัจจุบันใช้กันอย่างมากทั้งชาวเขาและชาวกองทัพ จังหวัด พะเยาจะมีบางจังหวัดมีการผลิตเป็นยาตำแย ปลูกขายสู่ท้องตลาด เช่นที่ลำปาง และพะเยา การใช้สมุนไพรนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะในที่ราบ แต่สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการใช้

ระบบเกษตรกรรมทางเลือกในที่สูงมี 3 รูปแบบที่ใช้ คือ

- ไร่สวนผสม ทำในพื้นที่ค่อนข้าง โดยการปลูกไม้ผลขึ้นต้นหลายชนิดปะปนกัน และในช่องว่างระหว่างแถวไม่ผลัดกันแซมด้วยพืชไร่ หรือพืชผักพื้นเมืองหลายชนิดตามความนิยมในการบริโภคในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำกันมากในพื้นที่ ต.เวียงสา อ.เมืองนอ อ.เมือง และ เวียงไผ่ ต.บ้านปาง อ.ทุ่งหัวช้าง ลำซอบ และที่ลอมสวนเมือง อ.ปาย แม่ฮ่องสอน โครงการพัฒนาที่สูงล้านนา กรมป่าไม้ ปลูกพืชไร่อาจจัดอยู่ในประเภทวนเกษตรได้ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งก็คือลักษณะขึ้น เช่น การปลูกไม้ผลชนิดเดียวกัน และปลูกแซมด้วยพืชไร่ หรือมีการใช้สารเคมีด้วย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปแต่ยังไม่ถือว่าเป็นระบบเกษตรกรรมทางเลือก เนื่องจากขาดคุณสมบัติในการลดความเสี่ยง และการรักษาสภาพแวดล้อม

- การปลูกพืชแนวระดับ ในพื้นที่เชิงเขา ที่ค่อนข้างมีความลาดชันอยู่บ้าง จะต้องมีการป้องกันน้ำดินพังทลาย โดยการปลูกพืชแบบแนวระดับขวางทางลาดชัน สลับกับพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมใช้พืชตระกูลถั่ว เช่นถั่วถั่วลิสง มะพร้าว แคพม่า ฯลฯ เพราะสามารถตัดกิ่งทำฟืนได้ลงมาคลุมดินเพื่อรักษาความชุ่มชื้น และเป็นปุ๋ยบำรุงดินได้ดี กิจกรรมนี้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะปลูกไม้ผลร่วมด้วย และมีไม้ผลโตขึ้นก็จะลดการปลูกพืชไร่ลง และจะกลายเป็นไร่ทำสวนผลไม้ หรือวนเกษตรประเภทหนึ่ง ทำกันมากใน อ.วังชิ้น จ.แพร่ อ.เมือง เชียงใหม่ และ อ.เมือง เชียงราย

- การปลูกพืชตระกูลถั่ว สลับกับข้าวไร่ โดยมีการปลูกข้าวไร่ สลับกับพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุด ฯลฯ วิธีการนี้จะเป็นการเพิ่มธาตุอาหารให้ผืนดิน ทำให้ข้าวไร่มี ผลผลิตสูงขึ้น

รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายสัตว์อีกทางหนึ่ง กิจกรรมนี้จัดอยู่ใน ประเภทเกษตรกรรม อินทรีย์ มีทำกินมากในเขต อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ อ.เวียง อ.พร้าว

ระบบเกษตรกรรมทางเลือกในที่สูง

- การปลูกพืชแนวระดับ โดยการใช้กระเบื้องและ แฉ่งเป็นแนวระดับ เช่นเดียวกับในพื้นที่ล้น แต่ระยะระหว่างแถวจะมีความถี่ขึ้น ประมาณ 2-4 เมตรในที่ดิน 6-8 เมตร สลับกับ การปลูกข้าวไร่ หรือพืชไร่ และหากมีการปลูกไม้ผลเป็นพืชระยะยาว จะเป็นไม้โตสวนผสม หรือมะ ฝรั่ง เช่นเดียวกัน มีทำกินมากใน อ.เชียงดาว อ.แม่ใจ อ.แม่ฟ้าหลวง เชียงราย และอ.แม่ละ อ.แม่ริม เชียงใหม่

- การใช้ถ่านหญ้า หญ้าแฝก เป็นแนวระดับ รูปแบบนี้มีประสิทธิภาพใกล้เคียงกับการปลูก พืชแนวระดับ เพียงแต่เปลี่ยนจากการใช้พืชตระกูลถั่วมาใช้ถ่านหญ้าแทน ซึ่งส่งเสริมโดยกรม พืชสวน มีมากในอ. อ.แม่ฟ้าหลวง เชียงราย และที่ห้วยฮ่องไคร้ อ.สททลวงค์ เชียงใหม่ (โครงการหลวง)

- การทำไร่หมุนเวียนแบบอนุรักษ์ เป็นระบบเกษตรดั้งเดิมของชุมชนชาวปกากญอ และชาวลีซอ ที่มีการหมุนเวียนใช้พื้นที่ประมาณ 7 - 11 แปลงในการผลิตข้าวไร่ และพืชอาหารอื่น ๆ ที่ประมาณ 50-80 ปีค แต่จะมีการใช้พื้นที่เพียงแปลงเดียว โดยการตัดต้นไม้ลงในแปลงแล้วทำการปลูกพืช เมื่อถึงปีถัดมาผลผลิตเสร็จก็จะปล่อยให้พื้นที่กลับสู่สภาพธรรมชาติ เป็นที่อาศัย พืชไม้ และภาวการณ์ของสัตว์น้ำขนาดกลางและเล็ก จะกลับมาใช้แปลงเดิมที่ปล่อยไว้ตามปกติไป จนครบ 7-11 แปลงแล้ว การทำไร่หมุนเวียนนี้ ถือเป็นารขอคืนพื้นที่จากธรรมชาติใช้เพียงปีเดียว แล้วปล่อยให้เป็นการผลิตพืชของโคกหนองนาหนึ่ง แต่เป็นของชุมชน ซึ่งครอบครัวที่บ ก็กลับมาขอมา ใช้ได้หากมีความจำเป็น

7. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายสิ่งแวดลอมเมือง

*ศุภนสนชาติ ภวระสุวรรณ์¹

*ศุภนพลากร วงศ์ทองแก้ว²

¹สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก.ภาพรวม

งานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในภาคเหนือเท่าที่ปรากฏในวิจัยฉบับนี้แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะคือ

๑. งานพัฒนาเชิงอาสาสมัคร ดำเนินงานโดยผู้ที่มีความตั้งใจ บางครั้งอาจใช้ทุนส่วนตัว ลักษณะกิจกรรมมักเป็นเชิงปลูกจิตสำนึกในเรื่องใกล้ตัวทางเรื่อง เช่น ชุมชนเดินเพื่อสิ่งแวดล้อม ชุมชนจัดการวันอาทิตย์ เป็นต้น

๒. งานพัฒนาเชิงรณรงค์ของมหาวิทยาลัยและชนวิสาหกิจ มักจะต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ มีการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม วิชาการ การรณรงค์เชิงรณรงค์ต่อกรณีปัญหา รวมถึงรวมตัวเรียกร้องในลักษณะกลุ่มทางการเมือง เช่น ชุมชนเพื่อเชียงใหม่ สภาเมืองเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการประสานงานอนุรักษ์แม่น้ำปิงและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น กลุ่มนี้ยังไม่สามารถลงไปทำงานกับชาวบ้านได้ แต่ก็สามารถประสานงานให้กลุ่มชาวบ้านที่มีอยู่แล้วเข้ามาช่วยมือได้

๓. งานพัฒนาของ อพช. เริ่มจากการสนใจสร้างองค์ความรู้บ้านแม่กมัญญา เพื่อเป็นฐานในการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับผู้ด้อยโอกาส ต่อมาจึงขยายบทบาทและประเด็นการทำงานพัฒนาเชื่อมโยงกับปัญหาและคนกลุ่มอื่นเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นกับคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ขณะเดียวกัน อพช.ก็พยายามเชื่อมโยงประสานกับกลุ่มที่ทำงานพัฒนาด้านเมือง ๒ กลุ่มข้างต้นด้วย รายละเอียดของงานพัฒนาโดย อพช.จะได้กล่าวถึงต่อไปจากนี้

ข. พัฒนาการของการทำงานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในภาคเหนือของ อพช.

แบ่งได้เป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ช่วงต้นสายความเคลื่อนไหวประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๕) ช่วงที่ ๒ ช่วงลงมือปฏิบัติ (พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๗)

¹ผู้ประสานงานโครงการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนเมือง

²ผู้อำนวยการโครงการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนเมือง

ช่วงที่ ๑ ช่วงค้นหาความชัดเจนประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๕)

ก่อนหน้านี้อหพ.ส่วนใหญ่ทำงานในชนบทเป็นหลัก จนถึงประมาณช่วงปี ๒๕๓๓ เป็นต้นมา ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศฐานและปรากฏชัดเจนมากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มศึกษาปัญหาหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มลำห้วยหลวง กลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา กลุ่มศึกษาเชิงชาย กลุ่มลุ่มเมืองน่าน กลุ่มสิ่งแวดล้อมลำปาว กลุ่มสวนนาจักรวัดแม่ฮ่องสอน กลุ่มเหล่านี้ได้นำปัญหาที่ประสบอยู่ในพื้นที่รวมถึงปัญหาล้างแ่งลุ่มเมืองมาพูดคุยร่วมกัน บางครั้งก็มีการจัดทำเอกสารประกอบด้วย เช่น การจัดประชุมทางวิชาการเรื่องปัญหาเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ การจัดเสวนาเรื่องนิคมอุตสาหกรรมลำปาว เป็นต้น แต่ในช่วงนี้ยังไม่มีองค์กรใดที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมเมืองโดยตรง ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเมืองจึงเป็นการประชุมสัมมนาเป็นหลัก กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดมุมมองและประสบการณ์ของปัญหา ทำให้เห็นกลุ่มคนต่างๆ ที่สนใจต่อปัญหาล้างแ่งลุ่มเมืองชัดเจนขึ้น กิจกรรมที่สกลนครเนื่องจากนี้ก็มีกลไกการรณรงค์ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาการขุดลอกทางสาธารณะ ปัญหาการก่อสร้างเขื่อนทำให้พื้นที่ลุ่มต่ำเสียหาย ปัญหาการกัดเซาะตลิ่งในบริเวณสถานีลำคอง ปัญหาจากนิคมอุตสาหกรรมลำปาว เป็นต้น แต่ยังไม่มีการทำงานที่ต่อเนื่องกับชาวบ้านโดยตรง

ช่วงที่ ๒ ช่วงลงมือปฏิบัติ พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๐)

ช่วงนี้ อหพ.ได้เริ่มลงมือทำงานในชุมชนเมืองอย่างเป็นทางการในรูปแบบ โดยสถานะของการทำงานได้เป็น ๒ กลุ่มคือ ในช่วงแรก อหพ.จะลงมือทำงานในชุมชนเมืองโดยตรง ช่วงต่อมา อหพ.ได้พยายามขยายบทบาทและประเด็นชุมชนเมืองออกไปเชื่อมกับประเด็นปัญหาอื่นและกลุ่มคนในพื้นที่อื่นมากขึ้น

ในช่วงแรกที่ อหพ.เริ่มทำงานด้านชุมชนเมืองในภาคเหนือ อหพ.ได้เริ่มปฏิบัติงานที่จังหวัดเชียงใหม่ก่อน เนื่องจากเป็นจังหวัดที่หลายตัวชี้วัดสำคัญทำไม่ได้ในชุมชนแออัดขึ้น หน่วยงานที่เข้ามาทำงานเป็นหน่วยงาน อหพ.ที่ขยายมาจากกรุงเทพฯ ในระยะเริ่มแรกจึงได้นำประสบการณ์การทำงานจากพื้นที่กรุงเทพฯ มาใช้ที่เชียงใหม่ นั่นคือการให้ชาวบ้านทำวิทยุชุมชนแออัดในประเด็นเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัย และสิทธิในการพัฒนาเป็นสำคัญ ผู้ที่มีทัศนคติที่อยู่ว่างๆ ได้ขยายพื้นที่ขึ้นมาปฏิบัติงานในเชียงใหม่ราว พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ โดยทำงานหลักกับชุมชนแออัด และจบโครงการเมื่อต้นปี ๒๕๓๙ ต่อมาช่วงกลางปี ๒๕๓๘ กลุ่มเพื่อนร่วมงาน *People's Organization For Protection-POPT* ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ขยายขึ้นมาจากกรุงเทพฯ เช่นกัน ได้มาสานงานต่อในพื้นที่นี้ มหพ. เคยทำงานและขยายพื้นที่ออกไปจากเดิม โดยมีชุมชนเป้าหมาย ๖ พื้นที่จากชุมชนแออัดในเชียงใหม่ทั้งหมดระหว่างปี ๒๕๓๘-๒๕๓๙

กลุ่มเพื่อนร่วมงานมียุทธศาสตร์การทำงานคือ การจัดตั้งองค์กรประชาชนในกลุ่มคนยากจนที่อาศัยอยู่ในเมือง เพราะว่าเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนระดับรากหญ้าของสังคมเมือง โดยมีวิธีการทำงานคือการจัดระบบชุมชน (community organizing) ซึ่งมี ๔๐ ขั้นตอนสำคัญ^๖

วิธีการทำงานของ POP นั้น ในช่วงเริ่มต้น POP ได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ POP เห็นว่าชุมชนแออัดในท้องถิ่นเป็นลักษณะที่คงจะแตกต่างไปจากสลัมในกรุงเทพฯ การสำรวจจะเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมือง ความเป็นมาของชุมชนแออัด แล้วจะไปพบปะพูดคุยกับกลุ่มคนต่างๆ ที่สนใจปัญหาของเมือง จากนั้นก็จะลงไปเก็บข้อมูลชุมชนแออัดทุกชุมชนโดยใช้แผนที่บริเวณรอบๆ ร่วมกันจัดกลุ่มพูดคุยกับชาวบ้าน และ POP จะวิเคราะห์ “กลุ่ม” ต่างๆ ในเมืองเพื่อหาพื้นที่ที่จะทำงานกับชุมชนแออัด จากการศึกษาวิเคราะห์ POP พบว่าการทำความเข้าใจกับชุมชนแออัดในเชียงใหม่ มีปัจจัยเบื้องต้น ๓ อย่างคือ ๑. ชุมชนแออัดมีวิถีชีวิต มีวัฒนธรรมเดิมมีความผูกพันกันสูง ๒. เมืองใหม่เป็นเมืองที่ไม่ค่อยยั่งยืนไปนัก และมีนักวิชาการที่ต่อต้านงานที่กลุ่มอื่นที่อาจจะมาเป็นพันธมิตรมาก ขณะเดียวกันก็มี ๓. ปัจจัยโดยที่พบว่าชาวบ้านในชุมชนแออัดมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับนักการเมืองในท้องถิ่นมาก

จากการวิเคราะห์เบื้องต้นดังกล่าว POP จึงเห็นว่าจะต้องสร้างให้เกิดองค์การชาวบ้านขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขที่ไม่น่าไว้วางใจใน 3 ปี (พ.ศ. 2537-2540) โดยได้วางยุทธศาสตร์การทำงานไว้ ๓ ประการคือ ๑. การสร้างองค์การชาวบ้าน ๒. การสร้างเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน ๓. และการสร้างพันธมิตร

ดังนั้นในช่วงแรกๆ ของการทำงาน (พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๔๑) จึงมีเป้าหมายที่การสร้างให้เกิดองค์การชาวบ้าน และเสริมองค์การชาวบ้านที่กระพือที่เริ่มมีมาจากการทำงานของ มทส. ชุมชนกลุ่มแรกที่ POP เข้าไปทำงานเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตที่ดินบุกรุก เพราะว่าเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่ยากจน ต่อมาได้ขยายพื้นที่โดยชุมชนกลุ่มแรกได้ติดต่อประสานไปยังชุมชนอื่นที่อาศัยอยู่ในที่ดินสีส้ม รวมชุมชนที่ POP ทำงานด้วยทั้งสิ้น ๖ ชุมชน

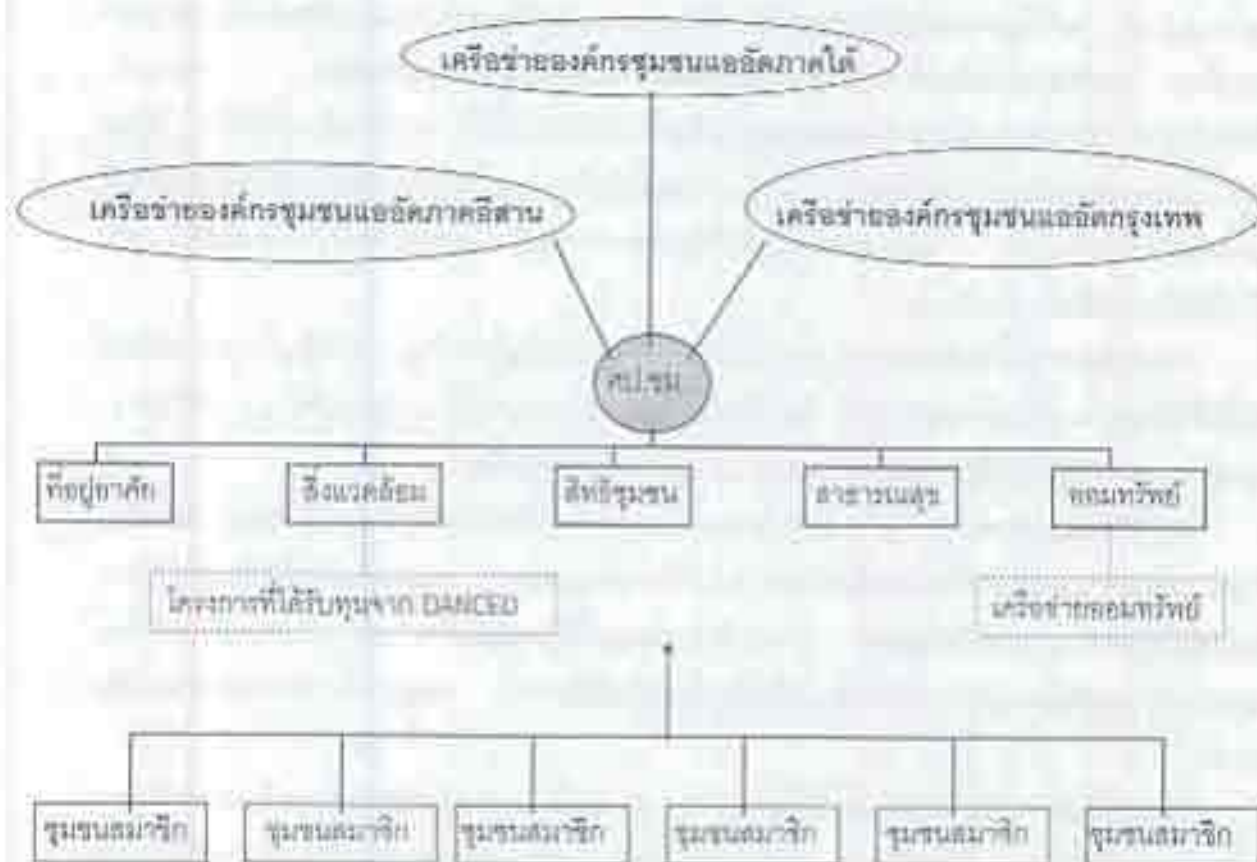
วิธีการสร้างความร่วมมือให้กับองค์การชุมชนของ POP จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตสำนึกของชาวบ้าน เจ้านายที่จะต้องลงไปศึกษาปัญหา ส่วนวิเคราะห์ปัญหา แล้วจะหาปัญหาของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง เช่น บางชุมชนราชการไม่ทำทะเบียนบ้านให้ชาวบ้าน เป็นต้น จากนั้นจึงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา เมื่อปัญหาถูกแก้ไขได้ชาวบ้านก็จะมีความมั่นใจ ถึงความสำคัญของการรวมกลุ่ม และสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาได้กว้างออกไป

จากการดำเนินงานเพื่อวิธีการดังกล่าวทำให้เกิดการรวมตัวเป็นองค์การชาวบ้านในระดับชุมชน จนถึง ๒๕๓๖ องค์การชาวบ้านระดับชุมชนก็สามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนระดับจังหวัด ชื่อว่า “ศูนย์ประสานงานชุมชนเมืองเชียงใหม่ (กา/ชม.)” และจำนวนสมาชิกได้ขยายเป็น ประมาณ ๓๐ ชุมชน โดยในช่วงหลัง (พ.ศ. ๒๕๔๐) เมื่อองค์การชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นแล้ว POP ก็จะต้องถอนตัวลง รวมทั้งหยุดการทำงานเชิงเผยแพร่นั่น

^๖ หลักการการจัดระบบชุมชน (Community Organizing) เป็นหลักการพัฒนากลุ่มคนยากจนแออัดในเมือง โดยแบ่งกระบวนการพัฒนากลุ่มคนเป็น ๓ ขั้นตอน คือ 1. การตระหนักถึงปัญหา 2. การศึกษาข้อมูลชุมชน 3. การรวมกลุ่ม ๔. การสร้าง 5. การรวม 6. การพัฒนา 7. การปฏิบัติการ 8. การประเมินผลและ 9. การส่งต่อชุมชน เมื่อปฏิบัติถึงขั้นต้นที่ ๓ จะพบว่าปัญหาความยากจน และที่สำคัญคือปัญหาด้านที่ดินจะต้องไปอยู่ในชุมชน จะเป็นต้องนำประชาชนไปใช้

หน้าที่ ๖ ชุมชนกลุ่มแรกลง ไปให้ความสำคัญกับสมาชิกใหม่ๆ ที่เพิ่มมาภายหลังอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

กลุ่มองค์กรชาวบ้านในเขตเมืองจึงหันมาในพื้นที่ทำงานของ POP (สป.บม) ซึ่งสามารถประสานกับกลุ่ม สลิ้มในพื้นที่ทำงานของ POP ในพื้นที่อื่นในภาคใต้ อีสาน และกรุงเทพฯ ซึ่งได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชน แกนกลางระดับประเทศด้วย โดยมีโครงสร้างดังรูป



นอกจากนี้ยังประสานงานในระดับท้องถิ่นกับกลุ่มพันธมิตรในประเด็นที่ดินจึงส่งผลที่นาด้วย ใน พ.ศ. ๒๕๖๖ POP ได้เข้ามาเป็นบทบาทใน สป.บม ภาคเหนือมากขึ้นสนับสนุนแนวทางสำหรับการขยายความร่วมมือสู่ประเด็นปัญหาอื่นต่อไป ส่วนกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ที่มีทัศนคติไม่คล้อยตามกับการเกิดขึ้นขององค์กร ชุมชนบ้านรองชุมชนเมืองนั้น กลุ่มก็ใช้พยายามประสานให้เกิดความร่วมมือกับรัฐและส่วนอื่นๆ จนสามารถจัดตั้ง คณะกรรมการร่วมระหว่างชาวบ้าน ราชการ และอปท. ชื่อ “คณะกรรมการพัฒนาระบบของโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง” คณะกรรมการชุดนี้มีกรรมการด้วย ชาวบ้าน ๕ คน ข้าราชการ^๑ ๓ คน และ อปท.^๒ ๒ คน

^๑จากเทศบาลสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคเหนือตาดอนวิทยายุทธจังหวัด

^๒เป็นเทศบาล อบต. และ อบจ.

กรมการทูตนี้ไม่พบพบในการพิจารณาโครงการต่างๆ และช่วยราชการในการแก้ไขปัญหาในระหว่างดำเนินการ

ผลที่เกิดจากการดำเนินงานของ POP ที่ผ่านมามีได้ทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในภาคประชาชนระดับล่าง ทำให้ชาวบ้านแก้ไขปัญหาก็ได้ในระดับชุมชน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ กลุ่มคนพิการ เป็นต้น ระดับพื้นที่ เช่น การบริการของรัฐ การฟ้องร้องรัฐระดับจังหวัดได้เห็นความสำคัญของการรวมตัวลงชาวบ้านทำให้มีการปรับให้มีตัวแทนจาก สป.ชนเข้าเป็น “คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนแออัดจังหวัดเชียงใหม่” จากที่แต่เดิมคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยส่วนราชการเท่านั้น รวมถึงการที่กลุ่มเอกชนต่างๆให้ความสำคัญกับชุมชนแออัดในเชียงใหม่มากขึ้นเมื่อมีการรวมกันเป็น สป.ชน. คือกรณีสภาวิเทศกิจ เป็นต้น และ ระดับนโยบาย เช่น ทบ. ชุมชนแออัด คณะกรรมการแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนแออัดแห่งชาติ เป็นต้น จึงจะเห็นว่าในทุกระดับที่กล่าวมา POP ได้พยายามผลักดันให้เกิดมีกลไกในการรองรับการแก้ไขปัญหานี้ โดยสิ่งที่ยึดมั่นไว้คือการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มคนระดับล่าง

ประเด็นการดำเนินงานกับชุมชนเมืองเชียงใหม่ยังสามารรถเป็นบทเรียนให้กับพื้นที่อื่นโดยผ่านการศึกษา ดูงาน และยังสามารรถนำไปใช้เพื่อพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบล/ชุมชนแออัดต่างๆ ทั่วประเทศ ให้มีสมรรถนะ และเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่ต่างกันมากขึ้นด้วย

บทเรียนสำคัญที่ POP พยายามการทำงานที่สอดคล้องกับชุมชนเมืองเชียงใหม่คือ พบว่าลักษณะทางชุมชนแออัดเชียงใหม่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกลุ่มคนที่ทำให้มีการทำงานกับชุมชนเมืองเชียงใหม่ต่างไปได้ยก นั้นคือพบว่า

๑. การสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนเป็นการรวมพลังของคนกลุ่มต่างๆในชุมชน โดยไม่ได้แยกเฉพาะเป็นกลุ่มคนตัวๆ เพราะคนเหล่านี้มีความผูกพันกันมานานตั้งแต่ต้น มีภาษาพูดเดียวกันวัฒนธรรมเดียวกัน มีระบบคิดและปัญหาเดียวกัน กลุ่มคนที่มาร่วมเป็นชุมชนไม่ได้โยกย้ายมาจากที่อื่นที่ ซึ่งต่างจากชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ ดังนั้นในระยะแรกคนทำงาน อพร. จะมีบทบาทหน้าที่ว่า “ชุมชนหลัก” แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นเรียกว่า “ชุมชนเมือง” เพราะคำว่าชุมชนแออัดจะเฉพาะส่วนที่อยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งให้ออบเชยของพื้นที่เป็นสำคัญ แต่ชุมชนในเชียงใหม่จะกำหนดเครือข่ายจากธรรมชาติความเชื่อมโยง เช่น การรู้จักกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ลักษณะการทำงานพัฒนาในชุมชนเมืองเชียงใหม่ต่างไปจากกรุงเทพฯ

๒. หน่วยงานของรัฐในเชียงใหม่ยังสามารรถช่วยเหลือกับได้มากกว่าในกรุงเทพฯ ซึ่งเจ้าหน้าที่ POP ก็เชื่อว่าถ้าจะเป็นเพราะปัญหามือเมืองเชียงใหม่ยังไม่ซับซ้อนเท่า ท่อไกรรัฐที่เชียงใหม่ไม่มีประสบการณ์ด้านปัญหาการเข้าถึงด้านการคุ้มครองและจัดการกับปัญหาเหล่านี้มาก และอาจจะเป็นเพราะความเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน ดังนั้นการทำงานด้านชุมชนเมืองเชียงใหม่จึงไม่ได้มีลักษณะเผชิญหน้ากับรัฐ เท่าไรก็ตามต่อไปลักษณะเช่นนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงได้กับปัญหาชุมชนเมืองรูปแบบอื่น

ดังนั้นถ้าพิจารณาการร่วมของมีขบวนการในพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมเมืองของ อพร. ในภาคเหนือโดยมองผ่านการทำงานของ POP ก็จะเห็นว่าระยะเริ่มต้น อพร. ได้นำประสบการณ์จากการทำงานกับชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ มาใช้ โดยลงไปทำงานกับชาวบ้าน ต่อมาได้พัฒนามาเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่และปัญหาเชียงใหม่มากขึ้น ได้ประสานกับรัฐ และพยายามประสานกับพันธมิตรส่วนอื่นในภาค ซึ่งแม้ขณะนี้ยังคงอยู่ในช่วงการพัฒนา

ความลงตัวให้มากขึ้น เช่น การประสานกับกลุ่มนักวิชาการและชนชั้นกลางซึ่งมีกิจกรรมรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในประเด็นอื่น การประสานกับประเด็นปัญหาอื่นที่ด้านการวิเคราะห์และบุคคลโดยผ่านเวที กป.อพท. หรือวิธีการอื่นๆ เป็นต้น ดังนั้นในช่วงปี ๒๕๔๐ POP จึงมีชัยจากการทำงานในพื้นที่มาสู่การประสานกับพันธมิตรอื่น และขยายขอบเขตการเชื่อมโยงประสานปัญหาและการวิเคราะห์มากยิ่งขึ้น

ช่วงต่อมา คือในราว พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นต้นมา อพท.บางกลุ่มได้เริ่มทำกิจกรรมที่จะประสานกลุ่มคนในเมืองไปเชื่อมกับประเด็นปัญหาอื่นและกลุ่มคนในพื้นที่อื่น กิจกรรมที่ทำเป็นกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงคนในเมืองได้ดี โดยเฉพาะชนชั้นกลาง และกิจกรรมเหล่านั้นสามารถเชื่อมโยงไปยังปัญหาอื่นได้ด้วย อพท.ที่ทำกิจกรรมด้านนี้คือโครงการกระดานเพื่อคนไม่มีที่จังหวัดเชียงใหม่ โครงการกระดานเพื่อการศึกษาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โครงการบ้านช่องเก่า โครงการสืบสานตำนาน เป็นต้น ที่ยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงยุทธศาสตร์ชนบทที่ป่าซึ่งเน้นต้นตอในการขยายตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ จนถึงด้วย

จึงสังเกตได้ว่ากิจกรรมของโครงการเหล่านี้มีวัตถุประสงค์หลายระดับ ตั้งแต่การสร้างจิตสำนึกให้กับคนในเมืองในเรื่องสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม จนสามารถรวมกลุ่มคนที่สนใจ แล้วพยายามยกระดับกิจกรรมและการวิเคราะห์จนเชื่อมโยงสู่ปัญหาที่กว้างออกไป ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงบูรณาการที่ อพท.ภาคเหนือได้เริ่มให้ความสนใจมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้ว โดยหวังว่าท้ายสุดคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมจะเข้าใจกัน และหลอมรวมกันตลอดทั้งพื้นที่ต้นน้ำ บ่อปลายน้ำ

ปัจจุบันกิจกรรมกลุ่มนี้กำลังพัฒนาและดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่อง

ค. ยุทธศาสตร์ของเครือข่ายต่อไปข้างหน้า-ขยายเครือข่าย(หลัง พ.ศ. ๒๕๔๐)

จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อได้ทำ POP เป็น อพท.แรกที่เริ่มเข้ามาทำงานด้านเมืองในภาคเหนืออย่างชัดเจน โดยเริ่มทำงานกับกลุ่มชุมชนแออัดและขยายกลุ่มเป้าหมายกว้างออกไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๐ อพท.ในอีก ๓ จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ลำพูน และเชียงรายได้เริ่มพยายามทำงานด้านพัฒนาในพื้นที่เมือง จึงได้พยายามสร้างเครือข่ายพัฒนาเมืองของ ๔ จังหวัดขึ้น คือ เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน และเชียงราย

เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้ อพท.ได้พยายามรวมตัวกันเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองขึ้นคือ POP ซึ่งมีพื้นที่ทำงานที่เชียงใหม่ได้ทำงานมาระยะหนึ่งกำลังต้องการขยายขอบเขตของการทำงานแก้ปัญหาออกไป ขณะเดียวกันในจังหวัดต่างๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเมืองก็ส่งผลกระทบมากขึ้น ทำให้ อพท.เริ่มสนใจงานพัฒนาด้านเมืองมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัญหาเมืองของแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน การสร้างเครือข่าย 4 จังหวัดจึงเริ่มจากการพยายามแก้ปัญหาให้มีจุดร่วมกันและหลอมรวมกัน โดยหวังว่าในที่สุดปัญหาของแต่ละพื้นที่จะขยายออกไปและมีจุดร่วมกับพื้นที่อื่น

สภาพปัญหาของแต่ละจังหวัดที่จะเข้ามาร่วมเป็นเครือข่าย ๔ จังหวัด คือ

เชียงใหม่ PDP ได้ทำงานกับชุมชนแออัดมากระยะหนึ่งแล้ว เนื่องจากมีพัฒนาการจนสามารถสร้างองค์
กรชาวบ้านและประสานกับพันธมิตรได้ ปัจจุบัน PDP กำลังขยายประเด็น การวิเคราะห์ และกลุ่มพันธมิตรเพื่อ
พัฒนาโครงการต่อไป

คำพูด : มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองน่านอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ คือปัญหาจากนิคมอุตสาหกรรม
กรรม แต่พอข.น.เข้ามาส่วนใหญ่ทำงานในบทบาท จึงไม่ได้จับงานด้านเมืองอย่างต่อเนื่อง ต่อมาช่วงหลัง
ปัญหาจากนิคมอุตสาหกรรมรวมทั้งปัญหาเมืองด้านอื่นๆ มีความรุนแรงขึ้น จึงได้สนใจทำงานด้านเมือง

แม่ฮ่องสอน : อวท. โดยโครงการฟื้นฟูชีวิตและสังคมธรรมศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าในเมืองของแม่ฮ่อง
สอนยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น มีระบบเวียงบ้าน มีวัฒนธรรมเดิม แต่การขยายเข้าไปทางรัฐและ
การลงทุนได้ทำให้วิถีชีวิตเดิมเหล่านี้ค่อยๆ หายไป ประกอบกับ แม่ฮ่องสอนเคยมีปัญหาหาวนน้ำขังในชน
บททำให้เกิดการประท้วง อวท.จึงต้องการใช้ประเด็นการจัดการขยะโดยชุมชนเมืองโดยอาศัยวิถีชีวิตวัฒน
ธรรมเดิมมาเป็นแนวทางในการจัดการขยะ โดยก่อนหน้านี้อวท.ได้จัดทำโครงการกระดาษเพื่อการศึกษา เป็น
การนำร่องเพื่อสร้างกลุ่มคนในเมืองที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมกันก่อนแล้ว

เชียงใหม่ : อวท. โดยสมาคมสร้างธรรมศรีวิไลและสิ่งแวดล้อมกำลังพยายามรวบรวมสภาพปัญหาของ
เมืองเชียงใหม่

การพยายามรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของ ๔ จังหวัดขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงการหาความชัดเจน โดยมี
แนวทางการทำงานดังนี้

เป้าหมายระยะยาว

ในระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๕) ประชาชนในเมืองจะมีการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองให้เข้มแข็ง
และสามารถพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของตนเองและส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเข้าไปมีส่วนร่วม
ในการคิดค้น วางแผนและประเมินผลร่วมกับหน่วยงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกิดคนรุ่นใหม่ที่จะทำงาน
ให้เมืองน่าอยู่ โดยประมาณหลังเกิดหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มาช่วยกันทำงานอย่างจริงจัง

แนวทางการทำงาน

๑ จัดให้มีองค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พัฒนารูปแบบชีวิตอย่างระดมการทำงานและรูปแบบของ
การจัดการที่ดีต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายตั้งแต่เริ่มต้น ค้นหาปัญหา วิ
เคราะห์สาเหตุ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามประเมินผลกิจกรรมต่างๆ

๒ ส่งเสริม ชนบทสีเขียวหรือพื้นที่สิ่งแวดล้อมเมือง และการขยายผลการรับรู้ และจัดสำเนา รวมไปถึง
การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ ที่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ

* นวัตกรรมจาก เชียงใหม่มีโปรแกรมและข้อมูล ๒๕๒๑-๒๕๒๕ จัดโดยข.น.มีปัญหานี้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเติบโตของ
ปัญหาของเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆ ลากยาว

๓) การเดินทางนโยบายและการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมายที่สำคัญต่อการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่

กระบวนการทำงาน

แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ การทำงานสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน และพัฒนาเครือข่ายถึงระดับเมืองหรือระหว่างเมือง

ระดับที่ ๒ การทำงานกับพันธมิตร และเครือข่ายที่มีความตระหนักต่อปัญหาาร่วมกัน เช่นสถาบันการศึกษา องค์กรทางธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน โดยการพัฒนากระบวนการข้อมูลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

ระดับที่ ๓ มีการทำงานในลักษณะกลุ่มทำงานในทางนโยบายในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการทำงานจากหลายฝ่าย มาร่วมมือกันทำงาน ในลักษณะกรรมการหรือคณะทำงานอย่างเป็นทางการ และได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐและสาธารณะ

ผลที่คาดว่าจะได้รับในระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕)

๑) องค์กรชุมชนในระดับเมืองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนดำเนินงานพัฒนาเมืองให้น่าอยู่

๒) กลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้และพัฒนาศักยภาพเรื่องการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้องและไม่สร้างมลภาวะที่กระทบสุขภาพ วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

๓) เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหามาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการ

๔) ได้ระบบต้นแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยชุมชนมีส่วนร่วม

ค. ข้อสังเกต

๑. งานพัฒนาเมืองของ อพช. ในภาคเหนือเริ่มต้นจากการนำประสบการณ์การทำงานกับชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครไปปฏิบัติ และพัฒนาไปสู่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่มากขึ้น

๒. เมื่อภาคเครือข่ายจาก ๔ จังหวัดที่มีความชัดเจนขึ้นแล้ว ไปสู่ความเต็มร้อยของ ๔ จังหวัด

๓. พัฒนาการของแนวคิดและกระบวนการพัฒนาด้านเมืองของ อพช. จะพิจารณาจากเนื้อหาที่อพช. ดำเนินงานเริ่มจากการทำงานกับชาวบ้าน การสร้างองค์กรชาวบ้าน ซึ่งเป็นแนวการทำงานพื้นฐานของอพช. ทั่วไป จากนั้นได้พัฒนาไปสู่ประเด็นปัญหาที่ละเอียดซับซ้อนมากขึ้น ในขณะแรกเริ่ม อพช. จะใช้คำว่า “งานชุมชนแออัด” ในการเรียกงานพัฒนาในเมือง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคำว่า “งานชุมชนเมือง” เมื่อพบว่าการพัฒนาด้านชุมชนเมืองเริ่มใหม่มีลักษณะพิเศษบางอย่าง ต่อมาได้เริ่มมีคำว่า “งานสิ่งแวดล้อมเมือง” เกิดขึ้น

และงานของ อพท.พยายามใช้คำว่า “สิ่งแวดล้อมเมือง” มากขึ้นเพื่อให้สามารถสื่อถึงกลุ่มคนชั้นหลากหลายในสังคมและสามารถขยายภาววิภาษะที่ประเด็นปัญหาได้กว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม อพท.ก็ยังคงให้ความสำคัญกับองค์การชุมชนเป็นหลัก งานสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการโดยอปทจึงเป็นการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมจากแรงหนุนของชาวบ้าน ในขณะที่กลุ่มอื่นก็อาจทำกิจกรรมจากแรงหนุนของตน เช่น กลุ่มดินเพื่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มศึกษาปัญหาเชิงใหม่ สภาเยาวชน เป็นต้น ขณะเดียวกัน อพท.บางส่วนได้ก็สร้างกิจกรรมบางอย่างเพื่อให้เข้าถึงคนชั้นกลางขึ้นจะเป็นแนวทางในการประสานให้เกิดการหนุนช่วยระหว่างกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมต่อไป เช่น โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้ เป็นต้น

ดังนั้น ในปัจจุบันเมืองงานพัฒนาบ้านเมืองยะลา อพท.ดำเนินมาถึงช่วงของการนิยามด้วยคำว่า “สิ่งแวดล้อมเมือง” นั่นคืองานด้านเมืองของ อพท.ได้ขยับออกไปจากเฉพาะการทำงานเฉพาะในชุมชนและยึดไปสู่ประเด็นอื่นๆ และกลุ่มคนอื่นๆ เช่น น้ำเสีย นิคมอุตสาหกรรม สิทธิของคนในเมืองกลุ่มต่างๆ เป็นต้น แต่แนวคิดของคำว่า “สิ่งแวดล้อมเมือง” และงานที่นำไปสู่ตัวกิจกรรมของ อพท.นั้น ปัจจุบันก็ยังคงต้องหาความชัดเจนต่อไป ถึงแม้ว่าถ้าเปรียบเทียบเทียบกับคำว่า “ชุมชนเมือง” ดังที่ผ่านมาก็จะหาและคงให้เกินว่าปัญหาเมืองและการแสวงหาทางออกมีความซับซ้อนมากขึ้นและอาจถึงยุคเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ยังอาจสังเกตการณ์ที่เปลี่ยนแปลงหรือขยายขอบเขตของแนวคิดได้จากพัฒนาการของงานพัฒนาเมืองที่เริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์การบ้าน พัฒนาไปสู่การประสาน การตั้งกรรมการร่วมกับรัฐ การประสานกับพันธมิตรอื่นๆ และประสานกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ทั้งที่ใกล้เคียง และแยกต่าง ตลอดจนการสร้างกิจกรรมที่จะเชื่อมโยงคนในท้องถิ่นกับประเด็นปัญหาและกลุ่มคนในพื้นที่อื่น

โดยภาพรวมของงานพัฒนาเมืองของ อพท.ภาคเหนือในปัจจุบันจึงมีความชัดเจนขึ้นจากอดีต และมีแนวทางการทำงานต่อไปได้ โดยต้องมีการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อที่จะกำหนดกิจกรรมพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

๕. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานพัฒนาพัฒนาด้านเมือง

- ๑) บทบาทขององค์การชาวบ้านในกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง
- ๒) พัฒนาการเติบโตของชุมชนเมือง
- ๓) ภูมิวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงความหมายของเมือง

8. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์

- * นิวัตร สุวรรณพัฒนา
- * พันธเทพพรหมเพ็ญ ศศิธร ไชยประสิทธิ์
- * ธนุภักดิ์ กุศลคำ
- * ประพนธ์ จตุพรพิทักษ์กุล¹

ก. การก่อตั้งเครือข่าย

กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ (หรือที่ต่อไปบทความนี้จะใช้คำว่า NGOs/AIDS) ภาคเหนือเกิดขึ้นในราวปี 2535 โดยมีสมาชิกเริ่มต้นประมาณ 6-7 องค์กร อาทิ ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนและการเมืองไทย(Empower), มูลนิธิศูนย์รวมเบก้าภาคเหนือ, โครงการเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของโสภณ สอนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่งแต่เดิมเป็นองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานด้านสตรี โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์ ภายใต้คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ องค์การเหล่านี้ได้รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในการดำเนินการเพื่อลดอุปสรรคงาน และร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นในประเด็น ปัญหาและสถานการณ์ของเอดส์ และได้เข้าร่วมเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคณะพัฒนาเอกชน ภาคเหนือ สดปปัญหาและสถานการณ์โรคเอดส์ในปัจจุบัน ในการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพครั้งที่ 3 จัดขึ้นโดย สำนักงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 13-16 พฤษภาคม 2535 ณ โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้โดยมีประเด็นในการนำเสนอที่สำคัญอยู่ 3 ประเด็นคือ

- เอดส์เป็นปัญหาของสังคม ไม่ใช่ปัญหาของผู้หญิงฝ่ายเดียว
- การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของผู้ชาย
- การให้ความรู้และการให้การศึกษา

ต่อมาคณะทำงานซึ่งประกอบด้วย มูลนิธิศูนย์รวมเบก้าภาคเหนือ องค์การนครนานาชาติประเทศไทย (เชียงใหม่) ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนและการเมืองไทย และสมาชิกอิสระจำนวนหนึ่ง ได้มีการประสานงานจัดการสัมมนาเรื่อง ประสบการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในการป้องกันเอดส์ ขึ้นที่ สมาคมวอยเอจซิงส์ จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 28 มกราคม 2538 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปบทเรียนในการทำงานด้านเอดส์ โดยมีประเด็นการแลกเปลี่ยนที่สำคัญอยู่ 3 ประเด็นหลักดังนี้คือ

- การเข้าถึงการศึกษา การตรวจคัด และการวินิจฉัยเอดส์
- ประสบการณ์กับชาวบ้านชุมชนคิดเรื่องการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ HIV/AIDS

¹ คณะผู้วิจัยศึกษา/องค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์

- แนวทางการประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ภาคเหนือ

โดยได้มีการจัดทำเอกสารรายงานผลการสัมมนาออกมาเป็นรูปเล่ม เพื่อเผยแพร่ในปลายปี 2536

ทั้งนี้ภายหลังจากการจัดการสัมมนาในครั้งนั้นพบว่า มีองค์กรหรือหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่จำนวนมากที่ได้มีการดำเนินงานด้านเอดส์ และมีความสนใจที่จะจัดรวมแนวทางการประสานงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน เพื่อดำเนินการในเชิงรุกต่อสภาพปัญหา เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านเอดส์ในมิติหนึ่งร่วมกัน และก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้กับเจ้าหน้าที่ บุคลากร รวมไปถึงหน่วยงานขององค์กรด้วย โดยการจัดฝึกอบรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เสริมสร้างเทคนิคการทำงาน ฯลฯ ทั้งนี้ได้มีการแสดงความเห็นเห็นในประเด็นของแนวทางการประสานงาน ความร่วมมืออยู่ 3 แนวทาง คือ 1) การประสานงานกันในเชิงประเด็นและกลุ่มเป้าหมาย 2) ในเชิงพื้นที่การทำงาน และ 3) ในรูปแบบองค์กร โดยอาจเป็นรูปท่อนหรือข่ายเครือข่ายของกลุ่มองค์กรประสานงานอย่างถาวร เพื่อให้ให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นระบบสถาปนาวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2536:54)

จากการจัดการสัมมนาในครั้งนั้น ซึ่งมีองค์กรเข้าร่วมจำนวน 23 องค์กร และกลุ่มบุคคลที่สนใจอีกจำนวนหนึ่ง ได้ส่งผลให้เกิดวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ (กลุ่ม NGO+AIDS ภาคเหนือ) เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น มีการดำเนินการทั้ง การประสานงานในเชิงปฏิบัติการ อาทิ การจัดเสวนาแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การฝึกอบรม เพื่อเสริมทักษะให้แก่บุคลากร และ มีการประสานงานเพื่อร่วมมือผลักดันเชิงนโยบายทั้งกับระดับส่วนกลางและภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อให้การประสานความร่วมมือดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหา กลุ่ม NGO+AIDS ภาคเหนือ โดย มูลนิธิเพื่อนเพื่อนภาคเหนือพิเศษฯ โครงการสร้างองค์ความรู้ราย องค์การนครินาชาชาติเชียงใหม่ ศูนย์เอดส์และเอชไอวีเชียงใหม่ และ โครงการสุขภาพเพื่อชุมชนแออัดเชียงใหม่ จึงจัดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการประจำปีเรื่อง แนวโน้มปัญหาด้านเอดส์การทำงานด้านเอดส์ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในภาคเหนือ ขึ้นเมื่อวันที่ 29-30 มิถุนายน 2537 โดยมีประเด็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือ

- แนวโน้มการทำงานด้านเอดส์ในภาคเหนือ ใน 5-10 ปีข้างหน้า
- ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานด้านเอดส์ ด้านการให้คำปรึกษา การทำงานด้านเอดส์ในชุมชน การทำงานด้านเอดส์กับแรงงาน การทำงานด้านเอดส์ในเรือนจำและการทำงานจัดตั้งเครือข่ายผู้ติดเชื้อ
- ทิศทางแนวทางการ NGO+AIDS ภาคเหนือปี 2537-2538

ในการสัมมนานี้ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่ม NGO+AIDS ภาคเหนือขึ้นประกอบด้วย คณะกรรมการจาก 7 องค์กร โดยมีคุณสุนทรี จารุณะณี จากองค์การนครินาชาตเชียงใหม่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม และมีการจัดทำแผนงานขึ้น 5 แผนงานหลักด้วยกัน 1) งานพัฒนาบุคลากร 2) งานรณรงค์ 3) การจัดตั้งกองทุน 4) งานประชุมประจำปี และ 5) การอบรมอาชีพเสริม(NGO+AIDS ภาคเหนือ, 2537:23-24)

จะเห็นได้ว่าการประสานงานในกลุ่มองค์กรเครือข่ายเริ่มมีความชัดเจน และมีระบบรองรับมากขึ้น โดยมีคณะกรรมการดำเนินงาน มีการจัดสรรงบประมาณการทำงานด้านเอดส์ และมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หรือๆ ไปกับพัฒนาการทางแนวคิดและการดำเนินงานซึ่งถูกจัดแบ่งไว้เป็นชุดสมัยควบคู่ไปกับ การจัดแบ่งบุคคลากรของพัฒนาการทางแนวคิดและการดำเนินงานของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ

ข. พัฒนาการทางแนวคิด และการดำเนินงานของเครือข่าย NGOsAIDS ภาคเหนือ

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์และพัฒนาทางการทำงานของกลุ่มของ NGOsAIDS ภาคเหนือข้างต้นจะพบว่า เริ่มมีการรวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการทำงานด้านเอดส์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 การประสานงานก็อาศัยฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว ซึ่งถือว่าเป็นโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการ พบว่ามีการประสานงานกัน ทำงานร่วมกันมาโดยตลอด ทั้งในด้านการเคลื่อนไหวและความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในฐานกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านเอดส์ในภาคเหนือ และด้านเรื่องการประสานงาน ชะงักเหลือส่วนการทำงานซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ในช่วงต้นของการประสานงาน หรือการร่วมตัวกันทำงานแบบกลุ่มนั้น มักจะเป็นเรื่องของการหนุนเสริมการทำงานแลกเปลี่ยนความรู้ จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการดำเนินงานด้านเอดส์ โดยเฉพาะการให้คำปรึกษา การให้การปรึกษา และการทำงานเอดส์ในชุมชน ให้นักเจ้าหน้าที่ในองค์กร

ภาพการประสานงาน หรือการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในช่วงระยะการก่อตั้งนี้ ตัวอย่างแรกมาจากการรวมกันเป็นกลุ่ม อาจเรียกสั้นๆว่าป็น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือการรวมตัวกันในลักษณะของเครือข่าย หากแต่เป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีผู้ประสานงาน ไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการเครือข่าย มีเวลาว่างก็มานั่งพูดคุย เปิกนทาเวียนกัน

ที่ป็นกรณีนี้น่าจะเพราะ สถานการณ์ของ NGOs ที่ไม่มีประสบการณ์เรื่องการทำงานด้านเอดส์มาก่อน และไม่สามารถถ่ายทอดเรียนรู้จากใครได้ งานด้านเอดส์มีอยู่เฉพาะงานเอดส์ที่เอดส์เอดส์ องค์กรเอกชนที่ทำงานด้านเอดส์ในขณะนั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นองค์กรศาสนา ที่มีองค์กรแม่อยู่ที่ส่วนกลาง เช่น ศูนย์เอดส์ เชียงใหม่ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน(PDA), ศูนย์สตรีชดโหม่ เหล่านี้ ซึ่งเป็นองค์กรศาสนา จะในช่วงเวลาตอนเย็นหรือระส่ำการณ์ หรือตอนบวชเวียน จึงได้พบปะกัน ที่ไม่เข้มงวด เวลาเมื่อที่พูดคุยกัน ก็มีแค่ประเด็นการสนทนาแบบง่ายๆ ที่ บุคลากรยังไม่มีการทำงานเอดส์เชิงนโยบายเกิดขึ้น เพราะเป็นงานที่มีความซับซ้อน ยุ่งยาก และโครงสร้างของแต่ละองค์กรก็ไม่ใช่อำนาจคอยสั่ง ดังนั้นการรวมตัวกันในช่วงแรกนี้จึงเป็นการรวมตัวกันทำงานแบบหลวมๆ ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

หากมองดูที่การทำงานด้านเอดส์ของส่วนราชการ ในช่วงต้นของการรวมตัวของกลุ่มNGOsAIDS ก็พบว่า เป็นเรื่องของกรมอนามัยให้ความรู้เรื่องเอดส์เป็นหลัก เพราะมีการประเมินกันว่า คนไม่เข้าใจว่า เอดส์คืออะไร การทำงานในตอนนั้นจึงเน้นไปที่การอบรม เผยแพร่ให้ความรู้แก่ชาวบ้านทั่วไป มีการรับสมัครอาสาสมัครเพื่อทำงานให้ความรู้เรื่องเอดส์ว่า เอดส์คืออะไร ติดต่อกับใคร อย่างไร ไม่ติดอย่างไร เมื่อถามลึกๆ จะเป็นเรื่องของการให้ความรู้พื้นฐานที่ไม่ซับซ้อน และการให้คำปรึกษาผู้ติดเชื้อ การให้ความรู้ก็มีส่วนของความรู้จริงๆ ไม่ได้เน้นสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเอดส์ ถึงแม้จะเห็นได้จากสถานการณ์ในช่วงนั้นว่า มีคนจำนวนหนึ่งไม่เชื่อว่าเอดส์มีจริง เพราะช่วงนั้นเป็นเรื่องของการให้ความรู้ ไม่ใช่เรื่องของการสร้างความเข้าใจว่าเอดส์คืออะไร

หลังจากนั้นแนวทางการทำงานด้านเอดส์ของเครือข่าย NGOsAIDS ก็ได้ขยับตัวและมีพัฒนาการทางแนวคิด และการดำเนินงานที่สำคัญๆ ปฏิบัติเปลี่ยนไปสามสี่ครั้งไปบ้าง และสถานการณ์แวดล้อม ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็นพัฒนาการทาง 4 ช่วง ในขณะที่ เครือข่ายของกลุ่มผู้ติดเชื้อเองมีพัฒนาการการปรับเปลี่ยนแนวคิดการทำงานแบ่งออกเป็น 3 ช่วง

บทความนี้จึงแบ่งการพัฒนาการการทำงานพัฒนาด้านเกษตรในภาคเหนือออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนของ อพร และ 2) ส่วนของเครือข่ายผู้คิดเจ็ด ดังนี้

1. พัฒนาการการทำงานพัฒนาด้านเกษตรในภาคเหนือในส่วนของ อพร

แบ่งได้เป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ร่วมกันคิดร่วมกันทำ (พ.ศ. 2535-2537) ช่วงที่ 2 ร่วมกันคิดแบ่งกันทำ (พ.ศ. 2537-2538) ช่วงที่ 3 แบ่งกันเป็นชมรมงาน (พ.ศ. 2539-2540) ช่วงที่ 4 คิดแบบเชื่อมโยงประเด็น (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ (พ.ศ. 2535-2537)

เป็นยุคที่มีการรวมตัวกันขององค์กรและหน่วยงานประมาณ 7-8 องค์กร ที่มาร่วมกันคิด พูดคุย แลกเปลี่ยนในประเด็นเรื่องเกษตร ประเด็นเรื่องผู้หญิง และประเด็นเรื่องเด็กด้วยกัน เป็นยุคที่คิดร่วมกันและทำร่วมกัน ยุคแรกนี้ เป็นยุคของการเรียนรู้ เป็นยุคที่ยังไม่มีใครรู้เรื่องเกษตร ไม่มีบทเรียนจากที่ไหน หรือองค์การใด ก็กิจกรรมต่างๆ จึงเป็นเรื่องงานอบรม เป็นการหาขีด มาพูดคุยร่วมกัน และก็ช่วยกันทำงาน

ในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นนี้ก็จะเป็นการประชุมพูดคุยกันในวงเล็กๆ หากแล้วหลังจากที่มีโครงการไทย-ออสเตรเลียเพื่อเกษตรภาคเหนือ (MAPAC) เกิดขึ้น ก็เริ่มมีการใช้การสนับสนุนกลุ่ม HODONS กับอย่างจริงจัง และเป็นระบบมากขึ้น มีการเปิดช่องทางหาทุนสนับสนุนให้ HODONS จากเดิมที่มีเพียงแค่การรวมตัวกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก็เริ่มสนับสนุนให้มีการจัดการรวมกลุ่มแล้ว และมีการประสานงานกับเป็นระบบเครือข่ายงานแรกที่มีการจัดการรวมกันขึ้นเป็นชื่อของ "การทำงานเกษตรในชุมชน" จัดกันที่จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการอบรมในครั้งนั้นเกิดขึ้นก็เพราะว่า จากการพบปะพูดคุยกันในกลุ่ม HODONS พบว่า คนทำงานเกษตรจะรู้แต่เรื่องเกษตรที่เป็นเฉพาะเรื่อง เช่น คนที่ทำงานด้านการรวมองค์ประกอบ ก็จะมีความรู้เฉพาะด้านในเรื่องการ ความรู้ที่เป็นความรู้เฉพาะอย่างเดียวว่าเรื่ององค์ประกอบกันอย่างไร ไม่ทราบอย่างไร ? จะป้องกันได้อย่างไร ? คนที่ทำงานด้านการให้คำปรึกษา ก็จะมีเรื่องเฉพาะของการให้คำปรึกษาว่าควรจะตรวจเลือก หรือไม่ควรจะเลือกอย่างไร ? และจะปฏิบัติอย่างไร ? และก็มีการทำงานในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งเป็นการทำงานเฉพาะเรื่องมาก

การทำงานในลักษณะนี้ สะท้อนให้เห็นว่าความคิดและการทำงานด้านเกษตรในช่วงแรกนั้น ยังมีลักษณะของการมองแยกเฉพาะส่วน เห็นเฉพาะการทำงานกันไปคนละด้าน ถึงแม้ว่าจะมีการพยายามเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์การทำงานเข้าหากัน แต่ก็ยังไม่เกิดการมอง และเข้าใจการทำงานด้านเกษตรที่เชื่อมโยงได้จริงๆ ในขณะที่สถานการณ์ของชุมชนนั้นได้เริ่มเกิดขึ้นแล้ว จึงได้มีข้อเสนอว่า ถ้าหากจะร่วมกันทำกิจกรรม ก็กิจกรรมแรกที่ยากจะทำก็คือ เรื่องของการรวมกันกับเจ้าหน้าที่ระบบเกษตรกรรมในเรื่องของ "การทำงานในชุมชน" ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมแรกๆ ที่ร่วมกันจัดขึ้นโดยได้ทุนการสนับสนุนด้านงบประมาณจาก MAPAC นอกเหนือไปจาก

การทำจดหมายข่าว การติดตามผลของการให้คำปรึกษา แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของ การอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่
เดิมหลัก เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุนแก่เจ้าหน้าที่ที่พบจะทั้งหมด.

ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า มีคนประมาณว่า NGO's AIDS ยังมีการรวมตัวกันทำงานในลักษณะของเครือข่ายที่
ใหม่ และยังขาดฐานข้อมูลรองรับที่ชัดเจน และเป็นระบบ ความที่ยังไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้น ตอนนั้นก็ยังไม่
หน่วยงานใดที่เน้นเรื่องการทำงานกับผู้ติดเชื้อโดยตรง เนื่องจากสถานการณ์โรคเอดส์ในขณะนั้นค่อนข้างรุนแรง
และเป็นสภาพคนมาขอรับผู้ที่ได้รับเชื้อ หรือป่วยเป็นโรคเอดส์ ส่งมาให้คนไม่กล้ายอมรับว่าเป็นผู้ติดเชื้อ ไม่กล้า
เปิดเผยตัว เพราะฉะนั้น งานด้านการให้คำปรึกษาในช่วงนั้นจึงถือได้ว่าเป็นงานที่ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ
การทำอย่างไรที่จะให้คำปรึกษากับคนที่ติดเชื้อแล้ว เขาจะไม่ไปฆ่าตัวตาย ทำอย่างไรที่จะทำให้ผู้ติดเชื้อมีกำลังใจ
มากขึ้น ดังนั้นการพูดคุยกัน ก็จะมีเรื่องเทคนิคการให้คำปรึกษาเป็นเรื่องหลักๆ จะมีปัญหาอะไร อย่างไร ช่วง
นั้นจะมีรูปแบบหรือหลักของการให้คำปรึกษาลึกๆ ที่มันจะมีการจัดฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ
อยู่ 3-4 รูปแบบ เช่น รูปแบบของ ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อเขต 10, Hotline, Case- แล้วจะหลักสุดท้ายจะเน้นการให้การ
สนับสนุนด้านความรู้ และเทคนิคการให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ โดยใช้เครือข่าย NGO's AIDS ให้เกิดการเรียนรู้ของ
คนทำงาน

แนวคิดหรือแนวทางการทำงานในช่วงต้นของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย NGO's AIDS นี้ จึงเป็นไปใน
ลักษณะของการสร้างฐานการเชื่อมและทำความเข้าใจร่วมกันในกลุ่ม NGO's โดยดำเนินไปพร้อมๆ กับการทำงาน
ด้านการให้บริการ ทั้งทางด้านกระบวนการที่ให้ความรู้เรื่องของการติดต่อและการป้องกัน การติดเชื้อ รวมไปถึงงานบริการ
ด้านการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่ต้องการทราบผล ซึ่งเป็นการให้คำปรึกษาที่ก่อนและหลังการให้บริการการตรวจ
เลือด และที่สำคัญอีกประการก็คือ การพยายามสร้างเสริมประสบการณ์การทำงานของคนทำงานด้านเอดส์ให้
ด้วย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดประชุมสัมมนา จัดอบรม เสวนาที่จะความรู้ซึ่งกันและกัน จนสามารถได้ว่า
แนวคิดและแนวทางการทำงานของกลุ่ม NGO's AIDS ในช่วงต้น เน้นในเรื่องของการให้บริการ และการสร้างเสริมคน
ทำงานเป็นบุคลากรหลัก

เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนหนุนเสริมให้เกิด การทำงานในรูปแบบของเครือข่าย NGO's AIDS ที่ชัดเจน
และเป็นระบบมากขึ้นคือ การเข้ามาให้การสนับสนุนของโครงการไทย-ออสเตรเลียป้องกันเอดส์ภาคเหนือ
(NAPAC) ซึ่งเอื้อให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานในสาขาปี พ.ศ. 2537 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวใน
การดำเนินงานกิจกรรมหรือโครงการร่วมกันในลักษณะของเครือข่าย NGO's AIDS ภาคเหนือขึ้น ซึ่งแต่ก่อนเมื่อไม่มีงบ
ประมาณดำเนินการ ก็มักจะเป็นความร่วมมือกันในระดับของ การจัดพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือ
อาจจัดกิจกรรมเล็กๆ ร่วมกันโดยใช้วิธีระดมเงินทุนกันเองในกลุ่มสมาชิก แต่พอได้รับการสนับสนุนจากทาง
NAPAC การทำงานในรูปแบบก็เริ่มเป็นระบบมากขึ้น อย่างน้อยก็มีงบประมาณในการดำเนินงาน ไม่ต้องให้
การขอเงินงบประมาณร่วมกัน ก็เลยเริ่มมีการเกิดเครือข่ายหรือเครือข่ายให้มันเป็นระบบมากขึ้นคือ มีผู้
ประสานงานเครือข่าย โดยให้พี่สุนทรี อารยะเมธีที่ไป Case เข้ามาทำหน้าที่นี้เป็นคนแรก

ช่วงที่ 2 ร่วมกันคิด แบ่งกันทำ (พ.ศ. 2537-2539)

เป็นยุคของการแข่งขันในหน่วยงานตามประเด็นที่คิดร่วมกัน คือ การร่วมกันคิดประเด็น และแบ่งคนไปทำงานตามประเด็นนั้นๆ การเกิดขึ้นในเวทีต่างๆ ของกลุ่ม NGOsAIDS ในช่วงต้นของยุคนี้คือ การร่วมกันจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการเรื่อง “แนวโน้มนโยบายด้านสุขภาพการทำงานด้านเอดส์ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในภาคเหนือ” ขึ้นในวันที่ 29-30 มิถุนายน 2537 ซึ่งเป็นการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการประจำปี เป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1) เพื่อให้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน 2) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการทำงานขององค์กรป้องกันเอดส์ในระยะ 5-10 ปีข้างหน้า และ 3) เพื่อก่อให้เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิก และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในยุคนี้มีการปรับกระบวนการความเคลื่อนไหวในเชิงโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น อันมีต้นมาจากเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งคือ การเข้ามาให้ทุนสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานของ NAPAC กลุ่ม NGOsAIDS ภาคเหนือจึงได้มีการเสริมโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจนขึ้น โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน NGOsAIDS ภาคเหนือขึ้น มีการจัดการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมในรูปลักษณะของโครงการร่วม โดยขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทาง NAPAC และการดำเนินกิจกรรมในแต่ละโครงการนั้น ก็จะใช้วิธีจัดสรรคนและทรัพยากรขององค์กร เข้าร่วมช่วยกันในด้านการทำงาน มีการเข้ามาคิดร่วมกัน และแบ่งงานกันไปทำว่า ใครจะไปทำอะไรที่ไหนได้บ้าง มีโครงสร้างของการคิดค้นประเมินผล มีการจัดทำเอกสารรายงานผลการดำเนินงาน ประเด็นสำคัญๆ ในการระดมความคิดเห็นในช่วงต้น เป็นการพูดคุยถึงสถานการณ์ด้านเอดส์ในชุมชน มีการพูดถึงแนวคิดเรื่อง สถานพยาบาลของหญิงผู้ป่วยเอดส์ แนวคิดเรื่องชุมชนแม่ไม้ ครอบครัวแม่ไม้ และบทบาทของผู้คิดเชื้อที่เริ่มโดดเด่นขึ้น

ยุคที่สองนี้ ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการขยับ เติบโตในสายการทำงานด้านเอดส์ของ เครือข่าย NGOsAIDS ไปสู่อีกรุ่นหนึ่งคือ จากการมองหาลำดับความจำเป็น งานเฉพาะด้านของการให้บริการด้านคำปรึกษา การรณรงค์ป้องกัน และให้ความรู้ โดยการเตรียมคน จัดอบรมให้คนารู้ และเตรียมความพร้อมของคนทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดหลักของการทำงานในช่วงนั้นที่โดดเด่น ก็ได้เริ่มขยับไปสู่การดำเนินงานด้านเอดส์ในเรื่องของงานองค์กร การสร้างเสริมกลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญยิ่งๆ หากการทำงานของชุมชนที่นำไปสู่ขั้นอื่นๆ คือ ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมกลุ่ม/องค์กรของผู้คิดเชื้อ สนับสนุนให้สมาชิกกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่เริ่มแจ้ง

มีภาพประเมินกันว่า การทำงานด้านเอดส์ก็มาจากการทำงานด้านการรณรงค์ให้คำปรึกษาไปสู่ การทำงานในชุมชน และการทำงานด้านการสร้างเสริมกลุ่มองค์กรผู้คิดเชื้อให้เกิดความเข้มแข็งนั้น มีปัจจัยสำคัญๆ อยู่ 3 ประการ

ประการที่หนึ่งคือ สถานการณ์ด้านเอดส์โดยรอบมีการเปลี่ยนแปลงไปคือ เริ่มมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คิดเชื้อ การมีที่ชัดเจนและไม่สับสนต่อสังคมคือ กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คิดเชื้อเพื่อเรียกร้องให้มีการปล่อยตัวหน่ออินธิยา หมอลงทุนไพรในสงคัมปี พ.ศ. 2537 จนนำไปสู่การรวมตัวกันของภาคผู้คิดเชื้อที่รู้จักกันในชื่อของ ชมรมเพ็ญพิศินันท์ และการที่มีกลุ่มผู้คิดเชื้อเกิดขึ้นมากขึ้น พร้อมทั้งมีการเข้ามาหนุนเสริมขององค์กรแหล่งทุนอย่าง NAPAC ให้เกิดการรวมตัวของผู้คิดเชื้อ

ประการที่สองคือ การเปลี่ยนแปลงในระดับของผู้ประสานงานเครือข่าย จากเดิมคุณบุญทวี ซึ่งมีปัญหาด้วยสุขภาพ ได้เปลี่ยนมาเป็นคุณสรวง คันธุด ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2537 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นจุด

เดือนใหม่ทีมนักคิดทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของการทำงานด้านเอดส์ไปสู่รูปแบบงานชุมชนมากขึ้น เนื่องมาจาก คุณสรวงใจมีความสำคัญกับทีมงานชุมชนมาโดยตลอด และสถานการณ์ภาคีเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน จึงมีผลต่อความคิดและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายภาคีในคอนเน็กชัน

ประการที่สามคือ เป็นปัจจัยที่ได้รับการประเมินจากสถานการณ์ด้านเอดส์ที่กำลังเป็นอยู่ในตอนนั้น เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของชุมชนผู้ติดเชื้อในกรณีนี้เห็นด้วยเรื่อง โอกาสและทางเลือกในการดูแลรักษาตนเอง จากกรณีของ “หมอยาเอดส์” รวมถึงยุทธวิธีประเมินสถานการณ์ของการแพร่ระบาด และภาวะของการที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์เพิ่มขึ้น จนเป็นที่แน่ชัดว่าสถานการณ์การต้านทานยาและอาการรุนแรงของรัฐ จะไม่สามารถให้บริการรักษาได้เพียงพอ จากบทประเมินสถานการณ์และจากฐานการทำงานในประสบการณ์จริง ทำให้ต้องมีการปรับกระบวนการทำงานโดยมองและวางยุทธศาสตร์ใหม่ การทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรผู้ติดเชื้อ และเสริมสร้างหรือเทียบเคียงความพร้อมไม่ได้อยู่องค์กรชุมชน นี่คือการหมายความว่า จะต้องมีการสร้างฐานองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อที่จะสามารถรองรับกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ได้

ในขณะที่ระยะแรกของการทำงานด้านเอดส์ มีองค์กรที่ทำงานกับชุมชนน้อยมาก แต่ในช่วงระยะที่สองนี้เริ่มมีหลายองค์กรที่เข้ามาทำงานเป็นชุมชน ทั้งนี้เกิดจากการสรุปประสบการณ์ว่า การทำเฉพาะงานด้านการให้คำปรึกษาแต่เพียงอย่างเดียว พบว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถ้าไม่มีการทำงานด้านชุมชน จึงได้เริ่มหัดพูดคุยกันเรื่องหาผลข้างเคียง เสร็จขององค์กรผู้ติดเชื้อ ให้อุบัติเหตุหรือรวมตัวกัน ช่วงนั้นนอกจากจะมีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากทาง NAFAC ก็ยังมีงบประมาณจากทางกระทรวงเข้ามาให้การสนับสนุนด้วย แต่งบประมาณด้านการให้การสนับสนุนกลุ่มผู้ติดเชื้อ ได้จากทาง NAFAC เป็นหลัก รวมทั้งการให้การสนับสนุนองค์กรขนาดเล็กละต่าง ๆ ด้วย กลุ่มชุมชนจากที่มีส่วนงานด้านเอดส์ก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทาง NAFAC โครงการของกระทรวงก็เข้ามามีส่วน

กระบวนการเคลื่อนไหวก้าวหน้าได้ทันส่วนภาพการทำงานยุคแรกเป็นภาพของ NGOs ต่างๆ ที่ต่างคนต่างก็ทำหน้าที่ของคนในด้านของการให้บริการ การให้คำปรึกษา ตรวจคัดกรองผู้ติดเชื้อ จัดการฝึกอบรมเมื่อเริ่มเข้ามาสู่ยุคที่ 2 ก็เริ่มกระบวนการทำงานในการทำให้เกิดกลุ่ม / องค์กรที่จะคอยช่วยเหลือกัน ทำหน้าที่ให้การปรึกษาซึ่งกันและกัน จัดการฝึกอบรม โดยผ่านกระบวนการของกลุ่ม / องค์กรผู้ติดเชื้อเป็นหลัก โดยมี NGOs เข้าไปสนับสนุนกลุ่มองค์กรเหล่านั้น ซึ่งในยุคแรกๆ ดูเหมือนว่า NGOs ทำงานเหล่านี้เสียเอง พอเริ่มมีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสรุปบทเรียนและบททางจาก NGOs ทำงานเดียวทั้งหมดจะไม่สามารถทำอะไรได้เต็มที่ ดังนั้นนี่จึงเป็นยุคที่ NGOs ทำกันเป็นหลัก เช่น งานด้านการให้คำปรึกษา การดูแลสุขภาพ ก็เริ่มถูกถ่ายโอนและมีบทบาทให้กับผู้ติดเชื้อเป็นส่วนตัว เป็นคนให้คำปรึกษา เป็นคนช่วยกันดูแลสุขภาพกันเอง

เครือข่าย NGOs AIDS แห่งมีเอชเอดส์เริ่มต้นได้มีมติเครือข่ายผู้ติดเชื้อ และทำงานร่วมกันในด้านภาระงานเร่งด่วนมีหลายเรื่องรวมทั้งหาแนวทางการประสานงานกับทางราชการให้ชัดเจนมากขึ้น ในช่วงแรกที่ NAFAC เข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานนั้น เครือข่าย NGOs AIDS แห่งมีเอชเอดส์ไม่ได้มีมติในด้านการประสานงานกับทางราชการที่ชัดเจนมากนัก การประสานงานกันมักจะเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เริ่มมาตั้งแต่ปี 2536 ซึ่งก็เคยมีการเชิญเจ้าหน้าที่ส่วนราชการมาช่วยในภาคอบรมให้คำปรึกษา ในการ

ให้ข้อมูลข่าวสาร เสนอวิทยากร ต่อมาก็เริ่มมีการประสานงานกับทางราชการที่ชัดเจนขึ้น โดยใน พ.ศ. 2537 ก็เกิดการจัดตั้ง ศูนย์ปฏิบัติการด้านกัญชาและเสพติดชุมชน (สอนบ) เนื่องจากสถานการณ์โรคเอดส์ของภาคเหนือตอนบน ตอนบนอยู่ในสภาพป่าเขา ซึ่งฝ่ายภาคไม่มีการดำเนินการใดๆ สถานการณ์ก็จะยิ่งเลวร้ายลงไปอีก จึงมีการจัดตั้งศูนย์ฯ ขึ้น โดยมีงบประมาณพิเศษเงินที่มาจากงบประมาณปกติที่ทางราชการจัดสรรไปไว้ในแต่ละจังหวัด ศูนย์ฯมีโครงการพิเศษในการจัดทำขึ้นเพื่อรองรับกับปัญหาเสพติดทางภาคเหนือตอนบนโดยเฉพาะ โดยมี NGOs เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการด้วย

การประสานงานกับทางราชการโดยผ่านโครงการของ สทณบ. ในตอนแรกก็มีความแตกต่างกันในแง่ของจังหวัดเช่น ในจังหวัดภาคเหนือ การประสานงานกับทางราชการอาจถือว่าดำเนินไปค่อนข้างดี เพราะว่ามีคนของทางราชการที่เข้าใจการทำงานแบบ NGOs ซึ่งทำให้มีความคล่องตัวมากกว่าจังหวัดอื่น จริงๆ แล้วการประสานงานกับส่วนราชการในจังหวัดเชียงใหม่มีมาก่อนตั้งแต่ปี 2535 ด้วยซ้ำไป แต่เป็นการประสานงานกับแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งในขณะนั้นก็ได้คุณณณชวลิต นาดประทาน ผู้ดำรงตำแหน่งศูนย์ควบคุมโรคติดต่อเขต 10 เข้ามาช่วยประสานงานในเชิงของการให้คำแนะนำ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเป็นวิทยากร การปรึกษาหารือในรูปของหลายๆ ในขณะที่ยังมีโรคเอดส์จากทางภาคใต้ได้ไม่มากนัก สำหรับจังหวัดพะเยาก็ถือว่าไปได้ดี ถึงแม้มีศูนย์ฯนี้เกิดขึ้นเพราะช่วยให้มีช่องทางประสานงานเข้าไปสู่การจัดทำแผนเอดส์ในระดับจังหวัด สามารถเสนอแผนและตั้งงบประมาณมาดำเนินการได้

ความร่วมมือกับภาครัฐที่เด่นชัดและส่งผลสนับสนุนต่อการทำงานของ NGOs AIDS มากที่สุดก็คือเมื่อปี 2538 ที่กองโรคติดต่อโรคเอดส์ระดับเขตและระดับศูนย์ภูมิภาคเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ซึ่งอันที่จริงก็มีการจัดสรรงบประมาณออกมาพอสมควรแล้ว แต่ข้อมูลข่าวสารเรื่องงบประมาณมักจะไปตกอยู่กับองค์กรขนาดใหญ่ ไม่ได้กระจายลงไปสู่องค์กรขนาดกลางและเล็กที่ปฏิบัติงานกับอยู่ในพื้นที่อีกมากมาย ต่อมาก็มีข้อเสนอว่าควรให้มีการสนับสนุนที่ครอบคลุมและทั่วถึงทั้งในด้านของการกระจายการสนับสนุน และการระดมการให้การสนับสนุนที่ครอบคลุม นั่นคือให้เพิ่มเติมกระบวนการติดตามประเมินผลเข้าไปด้วย โดยมีข้อเสนอผ่านไปถึง สอนบ.ว่า ให้มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมา เพื่อพิจารณาทุกส่วนของโครงการในระดับภูมิภาคก่อนที่จะนำเสนอเข้าไปเสนอต่อส่วนกลาง จึงนับได้ว่า การประสานความร่วมมือในการทำงานด้านเอดส์ระหว่าง NGOs AIDS กับส่วนราชการได้เข้มข้นและเป็นระบบ เป็นขึ้น เป็นลักษณะครบถ้วน

การทำงานร่วมกับผู้คิดเห็นที่โดดเด่นเป็นงานแรกๆที่จะเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขบวนการของผู้คิดเห็นเพื่อเข้าร่วมในงานประชุม AIDS ระดับเอเชียแปซิฟิก ครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2538 ในการจัดเตรียมการครั้งนี้ได้มีการระดมความร่วมมือของกลุ่มองค์กรผู้คิดเห็น โดยเริ่มตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2538 ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในช่วงถัดไป สทณบ.ได้ติดตามแผนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานร่วมกันหลายอย่าง ทั้งกลุ่มองค์กรเครือข่ายผู้คิดเห็น เครือข่าย NGOs AIDS โดยได้รับการประสานงานสนับสนุนจากส่วนราชการในท้องถิ่น ถ้าทำให้มีผลการเคลื่อนไหว ผลักดันในเชิงสิทธิ และนโยบายของผู้คิดเห็นออกมา 1 จุด โดยเน้นที่รู้จักกันในนามของแผนแม่บท หรือ “ข้อเสนอเชิงสิทธิและนโยบายของผู้คิดเห็น เพื่อเสนอต่อรัฐบาล” จัดทำโดยเครือข่ายผู้คิดเห็นเครือข่าย 51 กลุ่มทั่วประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2538 ทั้งนี้โดยมุ่งเป็นข้อเสนอด้านสิทธิ และข้อเสนอเชิงนโยบายเป็นรายละเอียดคร่าวๆ ดังนี้

ข้อเสนอเชิงลึกอีกสามเรื่อง

1. สิทธิในทางเพศสุขภาพอนามัย
2. สิทธิในด้านข่าวสารข้อมูล
3. สิทธิในการตรวจกันหาเชื้อเอชไอวี
4. สิทธิในการประกอบอาชีพ
5. สิทธิในการตั้งครอบครัว

ข้อเสนอในเชิงนโยบายอีกสามเรื่อง

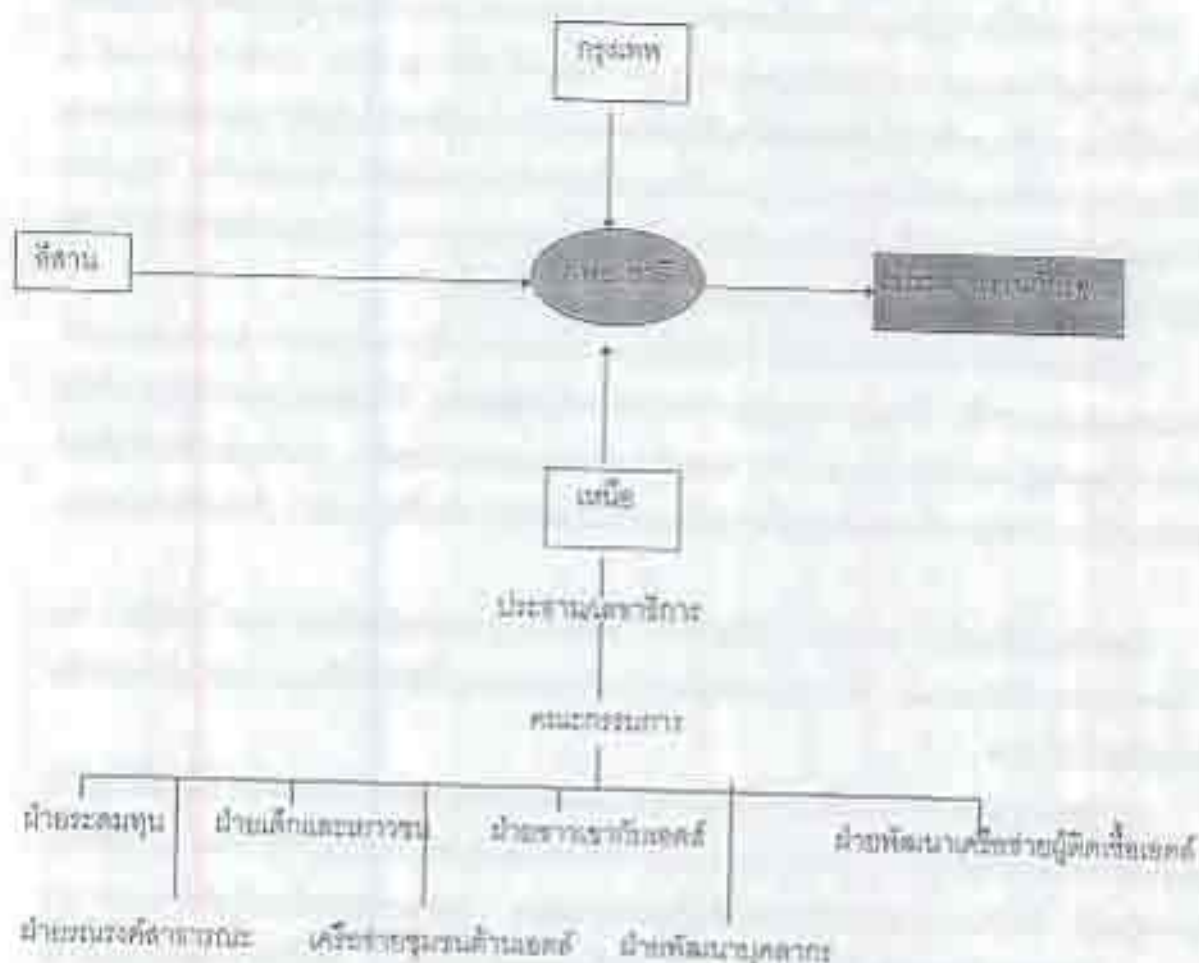
1. การจัดทำกองทุนช่วยเหลือ
2. จัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดเชื้อในทุกพื้นที่
3. พัฒนาระบบแพทย์แผนไทย
4. ปรับปรุงระบบการส่งตรวจผู้ติดเชื้อ
5. รัฐควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุน
6. ให้มีการรณรงค์ป้องกันและสร้างความเข้าใจต่อผู้ติดเชื้อ
7. ควรให้มีการทางานแพทย์แผนไทย
8. สนับสนุนการมีโรค "คลีนิกเอชไอวี"
9. รัฐควรออกกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ติดเชื้อ ไม่เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป โดยไม่ถูกกีดกันใดๆ

จากงานประชุมระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ NGOC/AIDS ของได้นึกกำลังประสานงานกองทุนช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวี และกับวิธีเชิงรุกจะไปสู่การรวมพลังของในเชิงนโยบายและสิทธิเพิ่มเติมขึ้น นับเป็นภาพการทำงานในเชิงรุกที่หนึ่งของหน่วยงานด้านเอดส์ในภาคเหนือเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมระดับนานาชาติครั้งนั้นแล้ว ก็ได้เกิดการพบปะสนทนาหารือการรณรงค์จากหน่วยงานทำงานเชิงรุกในด้านสิทธิและนโยบายมากขึ้น จึงทำให้เครือข่าย NGOC/AIDS ในภาคเหนือได้มีบทบาทการทำงาน และทบทวนจัดแนวทางการดำเนินงานได้โครงสร้างการทำงานในเชิงรุกครั้งใหม่ เพื่อเป็นการรณรงค์ลดสถานการณ์และจัดสรรกำลังของเครือข่าย ที่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น

ช่วงที่ 3 แบ่งเป็นหมวดงาน (พ.ศ. 2539-2540)

เป็นการแบ่งงานกันตามผลงาน ที่แต่ละหน่วยงานจะไปติดต่อกิจกรรมหลักที่จะทำกันในระหว่างหน่วยงานในภาคเหนืออื่นๆ ขึ้นมา เป็นลักษณะแบบไม่อิสระในการคิดของแต่ละหน่วยงาน และเสนอแผนกิจกรรมหรือแผนงานเข้ามาสนับสนุนกัน ในยุคนี้มีสมาชิกในเครือข่าย NGOC/AIDS ราวๆ 50-60 องค์การเข้าร่วมทำงานกันเป็นหมวดงานต่างๆ 7 หมวดงานด้วยกันคือ 1) หมวดงานด้านการสนับสนุนเครือข่ายผู้ติดเชื้อ 2) หมวดงานด้านสนับสนุนองค์กรชุมชน 3) หมวดงานด้านรณรงค์สาธารณสุขและภาคีความร่วมมือ 4)

หน่วยงานด้านพัฒนาบุคลากร: 6) หน่วยงานด้านเด็กและเยาวชน 8) หน่วยงานชาทัปเขต 7) หน่วยงานชุมชน พร้อมกันมีภาพใกล้เคียงกันในระดับประเทศและเชื่อมต่อกับรัฐ ดังรูป



ภายใต้การจัดสรรหน่วยงาน 6 หน่วยงานข้างต้น จะเห็นว่ายุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนา HIV/AIDS ในยุคนี้ ได้หันมาให้ความสำคัญไปที่ให้มีความรู้ในด้านการ การขยายเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะของภาคี โดยวางยุทธศาสตร์ไว้ที่การทำงานด้านสนับสนุนการเติบโตของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ และสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเติบโตและขยายตัวของหน่วยงานของรัฐของภาคเอกชนที่ผู้ติดเชื้อ ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสนับสนุนด้านเงินทุนที่มีนโยบายในการสนับสนุนการทำงานของภาคีผู้ติดเชื้ออย่างชัดเจน เช่น NAPAC หรือการสนับสนุนจากสหภาพเกษตรกรพัฒนาเอกชนในเครือข่าย HIV/AIDS และการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานในภาครัฐ

การให้การสนับสนุนทางการเงินและขยายตัวของกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อนี้ สามารถเห็นได้ชัดเจนในเชิงปริมาณของจำนวนกลุ่มผู้ติดเชื้อ ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จากจำนวนสิบ เป็นห้าสิบ เป็นร้อย และมีจำนวนล่าสุดอยู่ที่ 157 กลุ่มในเขตภาคเหนือตอนบน นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของหน่วยงานในเชิงปริมาณแล้ว ยังมีการขยายตัว

หรือแทบตัวหมกไปอย่างกว้างขวางรวดเร็วด้วย จากเดิมที่เป็นขององค์กรที่ตั้งอยู่บนชุมชน มีฐานการทำงานอยู่ในเมือง ก็เริ่มขยายตัวลงไปสู่ระดับอำเภอ ตำบล และบางพื้นที่ก็ขยายตัวลงไปสู่ในระดับหมู่บ้านด้วย

ปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการขยายตัวของงานด้านแฮนด์ที่ปรากฏชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ อีกก็คือ การขยายตัวของงานด้านแฮนด์ลงไปสู่กลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านรณรงค์ ด้านเด็ก และด้านสตรี ถึงแม้ว่าในบางกลุ่ม อาทิ กลุ่มเด็กและสตรีจะมีการดำเนินงานด้านแฮนด์มาชองอยู่แล้ว แต่ผลของการขยายตัว และพัฒนาการมีด้านแฮนด์ที่ปรากฏความรุนแรงถึงมากยิ่งทำให้เกิดการระดมพลังตัวขององค์กร หรือหน่วยงานที่ทำงานในด้านต่างๆ เหล่านี้ คือพยายามมาจับตัว และจัดระบบการทำงานบนความสัมพันธ์ของความเป็นเครือข่าย เพื่อการหนุนเสริมและสร้างความช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่มีมากขึ้น

การเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้เครือข่าย NGOsAIDS ต้องกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานให้ชัดเจนและแหลมคมมากขึ้น ทั้งในการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มผู้ติดเชื้อ ให้มีลักษณะของการทำงานที่เป็นเครือข่าย เพื่อความสะดวกในการประสานงาน และสร้างความเข้มแข็งในเชิงองค์กร และในขณะเดียวกันก็ต้องวางยุทธศาสตร์การทำงาน เพื่อช่วยหนุนเสริมการทำงานด้านแฮนด์ขององค์กรด้านรณรงค์ ด้านเด็กและเยาวชนด้วย

และที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง ที่ยังต้องมีความพยายามดำเนินการให้เกิดความต่อเนื่องก็คือ การทำงานด้านการรณรงค์สาธารณะ ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การเรียกร้องเชิงนโยบายด้านสิทธิและการป้องกันการละเมิดสิทธิของผู้ติดเชื้ออีกด้วย

การจัดสรรกำลังโดยการแบ่งเป็นหมวดงานต่างๆ 5 หมวดงานของเครือข่าย NGOsAIDS ในยุคนี้ทำให้เห็นภาพแนวคิดการทำงานในด้านต่างๆ ได้ชัดเจนครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นงานด้าน การให้บริการ การรณรงค์ให้ความรู้เพื่อการป้องกัน ซึ่งเป็นงานด้านแฮนด์ที่ริเริ่มทำกันตั้งแต่ในยุคแรกๆ งานด้านการดูแลรักษาซึ่งทำงานร่วมกันไม่กับ การสนับสนุนเครือข่ายผู้ติดเชื้อและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน งานด้านการรณรงค์นโยบายสาธารณะและภาคีความร่วมมือ ซึ่งดำเนินการรวบรวมเรื่องราวการละเมิดสิทธิ และข้อเรียกร้องด้านสิทธิของผู้ติดเชื้อ เพื่อนำมาพิจารณาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และก็ยังจะมีงานด้านการพัฒนาบุคลากร ที่จะคอยจัดการฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะให้กับคนทำงานทั่วไปและผู้ติดเชื้อด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดฝึกอบรมเรื่องของการให้คำปรึกษา การเขียนโครงการ การบริหารจัดการโครงการ จะเห็นได้ว่าการจัดสรรแบ่งงานเป็นหมวดงานต่างๆ ในยุคนี้นั้น ดูจะครบถ้วนและเคลื่อนไหวคล่องตัวสอดคล้องกับสถานการณ์ หากแต่ว่ายุคก่อนแล้วคัมภีร์ของการจัดแบ่งหมวดงานลักษณะนี้ และให้โอกาสที่สมาชิกในหมวดงานแต่ละหมวดจะไปคิดแผนกิจกรรมและการดำเนินงานขึ้นมาของมัน ดูจะอยู่ที่การปฏิบัติที่ไม่ค่อยเป็นจริง และเป็นการเพิ่มภาระความรับผิดชอบให้กับองค์กรสมาชิกในแต่ละหมวดงานนั้นๆ ด้วย

การดำเนินงานในลักษณะที่ให้ความอิสระกับแต่ละหมวดงาน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน ดูจะสร้างจุดอ่อนสำคัญให้แก่เครือข่าย NGOsAIDS อยู่พอสมควร ไม่ว่าจะเป็นด้านของ การที่พยายามจะเชื่อมโยงแผนงานดำเนินกิจกรรมของแต่ละหมวดงาน ไม่เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน และความพยายามที่จะไม่ให้องค์กรสมาชิกในแต่ละหมวดงาน ต้องแบกรับภาระความรับผิดชอบ เนื่องแผนการดำเนินกิจกรรมที่ติดกันขึ้นมาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการประชุมและสรุปแผนการดำเนินงานในลักษณะของการจัดแบ่งหมวดงานนั้นในกลางปี 2540

จากกระบวนการเรียนรู้และการดำเนินงานในครั้งนั้น ทำให้เครือข่าย NGO/AIDS มีการปรับรูปแบบกิจกรรมและแผนการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถเห็นประสิทธิภาพการทำงานได้มากขึ้น ทั้งในด้านความคล่องตัวและทิศทางการทำงานที่สอดคล้องกัน โดยไม่ให้เป็นภาระสร้างภาระความรับผิดชอบที่มากเกินไปแก่สมาชิกของเครือข่าย และที่สำคัญคือ มีการกำหนดยุทธศาสตร์ว่าด้วยการดำเนินการในยุคใหม่ได้อย่างชัดเจนอยู่ที่ การใช้กระบวนการทั้งหมดไปผลักดันด้านนโยบาย

ช่วงที่ 4 คิดแบบเชื่อมโยงประเด็น (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

มีการแบ่งกลุ่มสมาชิกกันตามประเด็นหรือกลุ่มงานที่แต่ละองค์กรสนใจ โดยได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างเดิมที่มีอยู่จำนวน 5 หน่วยงาน ให้ลดลงเหลือเพียง 3 หน่วยงาน คือ หน่วยงานด้านการรณรงค์ด้านสิทธิและนโยบายสาธารณะ หน่วยงานด้านการสนับสนุนองค์กรชุมชนและกลุ่มผู้ด้อยเชื้อ และหน่วยงานเครือข่ายข้อมูล โดยวางแผนการดำเนินงานให้มีการเชื่อมโยงงานในแต่ละหน่วยงานให้เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน เพื่อการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน และเพื่อให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานไปตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ และสามารถสนับสนุนให้องค์กรสมาชิกสามารถดำเนินงานได้ด้วยความสำเร็จมากขึ้น โดยให้ความสำคัญอยู่ที่การทำงานด้านนโยบาย ที่ผ่านมามีการดำเนินการทั้งหมดไปผลักดันนโยบาย

2. พัฒนาการการทำงานพัฒนาศักยภาพคนในภาคเหนือในส่วนของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ

แบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงที่ถูกกีดกัน (พ.ศ. 2534-2539) ช่วงที่ 2 ช่วงรวมตัว (พ.ศ. 2537-2539) ช่วงที่ 3 ช่วงแตกตัว (พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ช่วงที่ถูกกีดกัน (พ.ศ. 2534-2536)

ช่วงนี้ยังไม่มีกระบวนการกลุ่ม ไม่เกิดกลุ่มผู้ติดเชื้อ มีผู้ติดเชื้อกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน ซึ่งไม่มีทางออก ก็เลยมีความกดดัน มีการฆ่าตัวตาย การกลั่นแกล้งโรคเอดส์ในช่วงแรกนี้ มีข่าวกระจายออกไปทั่วถึงความน่ากลัว ความรุนแรงของอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากเอดส์ว่า นอกจากจะไม่มีทางรักษาแล้ว เมื่อเกิดจากการเจ็บป่วยขึ้นมา ก็จะเป็นแบบทุพพองไปทั้งตัว คือเจ็บป่วยและตายอย่างทรมาน ชาวและชาวแพร่กระจายข่าวที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ออกไปสู่สาธารณะชนในวงกว้างในช่วงแรกนั้น เริ่มไปด้วยความลับสน ระแวงความน่ากลัว และมีความเชื่อลือลั่นที่ว่า เอดส์มีจิ๋ว หรือเอดส์เป็นเพียงแต่เรื่องที่ถูกกันขึ้นมา หลอกกันเองนักกลัว จะได้ไม่มีใครไปท้อไปซื้อบริการทางเพศ บ้างก็ว่าเอดส์เป็นโรคเฉพาะที่เกิดขึ้นกับฝรั่ง เกี่ยวกับกลุ่มคนรักความเพศ โดยเฉพาะกลุ่มชายรักชายเพศ

ดังนั้นในช่วงแรกของการรับรู้ถึงโรคเอดส์ในวงกว้างทั่วไป จึงค่อนข้างเป็นเรื่องความลับสน จะเห็นได้จากการทำงานด้านเอดส์ในช่วงแรก ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน จะเน้นในเรื่องของการรวม

ของกลุ่มผู้ติดเชื้อในชุมชนมีความชัดเจนอยู่ที่ การรวมตัวกันของผู้ติดเชื้อในการที่จะแสวงหาทางเลือกในการดูแลรักษาและช่วยเหลือตัวเอง ดังจะเห็นได้จากเจ็ดยี่กร้อที่มีถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อเสนอให้โอกาส “หมอหลวง” ใช้สมุนไพรรักษาโรคเอดส์ ดีกว่าที่จะให้ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์นอนรอความตาย

ช่วงที่ 2 ช่วงรวมตัว (พ.ศ. 2537-2539)

เป็นยุคของการรอกฎจากชุมชน มารวมตัวนอกพื้นที่ เช่น ชุมชนอยู่กับธรรมชาติ กลุ่มฟ้าสีขาว ศูนย์ชีวิตใหม่ เพื่อเรียนรู้กระบวนการร่วมมือซึ่งกันและกัน

ปัจจัยสำคัญประการแรกที่ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้ติดเชื้อเริ่มจาก กรณีการรวมตัวกันเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ติดเชื้อเป็นโครงการของ “หมอหลวง” ทำให้สังคมได้รับรู้และเรียนรู้ถึงบทบาทเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ติดเชื้อ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะความกดดัน อยู่กับภาวะความเป็นความตายมาตลอดระยะเวลาของการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในยุคนั้น นอกจากนั้นแล้วการรวมตัวกันเคลื่อนไหวต่อของ เพื่อแสวงหาทางเลือกในการดูแลรักษาและช่วยเหลือในครั้งนี ก็ได้กลายมาเป็นกระบวนการผลักดันเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้ติดเชื้อจากที่ต่างๆ กลายเป็นกลุ่มองค์กรทางสังคมที่รวมตัวกันขึ้น โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความทุกข์ สุข ความเจ็บไข้ได้ป่วย และวิธีการดูแลรักษาพยาบาลของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม เป็น การให้คำแนะนำกันเองในด้านการศึกษา เป็นการแบ่งปันความเห็นใจ จนในที่สุดกลายมาเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ฝ่ายทอด และเรียนรู้ร่วมกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มผู้ติดเชื้อจากที่ต่างๆ ว่า ความเข้าใจและการให้โอกาสทางสังคม กับกลุ่มผู้ติดเชื้อ จึงจะเป็นประเด็นสำคัญ ที่ต้องสร้างกระบวนการทางสังคมขึ้นมา

ผู้ติดเชื้อเองได้ค้นพบจากประสบการณ์ตรงในช่วงวิกฤตของชีวิตว่า การยอมรับภาวะการติดเชื้อและการพึ่งตนเอง โดยมีเอกสารทางสังคมรองรับ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยปลดปล่อยผู้ติดเชื้อจากภาวะความกดดันทั้งหลาย และเป็นหนทางที่สามารถยกตัวเองมาร่วมกันได้สักครั้งหนึ่ง เนื่องจากการเปิดเผยมิตต์ต่อสาธารณชนของผู้ติดเชื้อที่ผ่านๆ มา ทำให้กลุ่มผู้ติดเชื้อมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งว่า ภายใต้ภาวะความเข้าใจและการให้โอกาสทางสังคม ผู้ติดเชื้อยังสามารถทำงาน หรือทำประโยชน์ให้กับสังคมได้สักมากน้อยเพียงใด

ปัจจัยสำคัญประการต่อมาที่มีส่วนส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการรวมตัว กับกลุ่มผู้ติดเชื้อกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาในภาคเหนือคือ การเข้ามาให้การสนับสนุนด้านการดำเนินงาน และงบประมาณจากทาง NAPAC

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 ที่ทาง NAPAC เข้ามาให้การสนับสนุนอย่างจริงจังจึงนับถือได้ว่าในปี พ.ศ. ที่สำคัญที่ทำให้ผู้ติดเชื้อเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมากที่สุด เกิดกลุ่มผู้ติดเชื้อหลายๆ ที่มากขึ้น ถึงแม้ว่าในแต่ละกลุ่มอาจจะยังไม่มีความสัมพันธ์กันจริงๆ แต่ก็เห็นว่าการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มการเกิด และดำเนินไป ด้วยดี เช่น เริ่มมีกลุ่มฟ้าสีขาวเกิดขึ้นประมาณสิ้นปี พ.ศ. 2537 กลุ่มชีวิตใหม่ ซึ่งเคยมากลายเป็นศูนย์เพื่อชีวิตใหม่ กลุ่มแม่หม้ายดอยตุงเกิด กลุ่มสุขภาพเพื่อชีวิตของคลินิกเอื้อเฟื้อ ฯลฯ เกิดเป็นกลุ่มต่างๆ ขึ้นในหลายๆ ที่ หลายๆ จังหวัด ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงแค่กลุ่มเล็กๆ แต่ก็ได้แสดงศักยภาพออกไปในหลายๆ พื้นที่ หลายชุมชน หลายอำเภอ และจังหวัด ทั้งในเชียงใหม่ ลำพูน พะเยา เชียงราย ถึงแม้ว่าในช่วงต้นของการรวมกลุ่มกันนี้ จะยัง

ไม่ได้รวมตัวเขียนประสานงานกันในลักษณะเครือข่ายที่ชัดเจนก็ตาม แต่ก็เริ่มมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่เข้าไปให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ ทั้งในรูปของการให้การอบรมโครงการ การบริหารจัดการกลุ่มและการประสานงาน เพื่อให้เกิดเป็นความเคลื่อนไหวในรูปแบบของเครือข่ายผู้ติดเชื้อในภาคเหนือ พอเริ่มเข้าปี พ.ศ. 2538 ก็เริ่มมีเหตุการณ์รวมตัวของกลุ่มผู้ติดเชื้อในลักษณะเครือข่ายเกิดขึ้น

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีส่วนเสริมให้ขบวนการผู้ติดเชื้อมีพัฒนาการไปอีกระดับหนึ่งคือ งานประชุมสัมมนาเอชส์ เทพเทษเป็พิกครั้งที่สาม ซึ่งจัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2538 ผลจากการจัดการเครือข่ายการประสานในครั้งนั้น ทำให้เกิดสภาพการเติบโตของขบวนการผู้ติดเชื้อในระดับชาติ เป็นขบวนการระหว่าง NGOs กับผู้ติดเชื้อที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีแม้การประชุมจะจัดขึ้นเฉพาะตนเองไป แต่ก็ได้ส่งผลให้เกิดขบวนการจัดตั้งผู้ติดเชื้อในระดับภาคเหนือขึ้น มีการจัดเสวนารูปแบบสมมติได้ชัดเจน มีการเปิดการพบปะพูดคุยเจรจาต่อรองกับภาครัฐ ขบวนการกำหนดแนวทางการจัดงานเอชส์เเพ็พิกในครั้งนั้น ส่งผลส่งผลให้สังคมได้เห็นความเข้มแข็งของขบวนการผู้ติดเชื้อที่ชัดเจน ประเด็นการพูดคุยเรื่องเอชส์เเพ็พิกนำไปสู่การพูดคุยกันเรื่องในทางนโยบาย ซึ่งแต่ก่อนพูดคุยกันเพียงแต่เรื่องขอให้การศึกษา การรณรงค์ป้องกัน เป็นเรื่องหลัก

การพูดปะถายความคิดเรื่องการรวมตัวกันของขบวนการผู้ติดเชื้อต่างๆ ในรูปลักษณะของเครือข่ายนั้น เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นงานเอชส์เเพ็พิกเป็พิก เป็นการจับประชุมเครือข่ายการ ซึ่งได้จัดให้มีการประชุมกันระหว่างกลุ่มผู้ติดเชื้อ ที่ได้เริ่มรวมตัวกันเป็นเครือข่ายมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2538 แล้ว อาจจะจัดงานประชุมระดับนานาชาตินี้เกิดขึ้น จึงได้บอกกันว่า กลุ่มผู้ติดเชื้อต่างๆ นี้ว่าจะมีศักยภาพที่จะนำเสนอยุทธศาสตร์และแนวทางด้านสาธารณสุข และที่จะเป็นการนำข้อเสนอแนะเหล่านี้เข้าไปสู่การพูดคุยกันในเวทีประชุมค้ำเอชส์ในระดับนานาชาติครั้งนี้

ประเด็นที่เครือข่าย NGOs/NGOs และเครือข่ายผู้ติดเชื้อมีพูดคุยกันมากขึ้นในตอนนั้นคือ ทำอย่างไรที่จะมีเวทีต่างๆ ที่จะรวบรวมความเห็นของเครือข่ายทั้งหมดภาคเหนือได้ / ในช่วงเวลานั้นก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ผู้ติดเชื้อในเครือข่ายจังหวัดเกิดขึ้นชัดเจน จึงนำไปสู่การคิด และตกลงร่วมกันระหว่างเครือข่าย NGOs/NGOs และกลุ่มผู้ติดเชื้อบางกลุ่ม ซึ่งกลายเป็นข้อสรุปว่า ขบวนการของการดำเนินการคือ เริ่มจัดให้มีเวทีผู้ติดเชื้อระดับภาคเหนือขึ้นเป็นครั้งแรกที่ค่ายชมนาน บนดอยสุเทพ ระหว่าง พ.ศ. 2538 โดยจัดขึ้นก่อนหน้านั้นงานเอชส์เเพ็พิกเป็พิก หลังจากนั้นก็มีกิจกรรมเวทีการพูดคุยกันต่ออีก 2-3 ครั้งต่อเนื่องกันมา ประเด็นการพูดคุยในเวทีก็พัฒนาไปสู่เวทีการเรียกร้อง ตลอดจนการประสานเรื่องสิทธิเป็นหลัก เริ่มเกิดเป็นประเด็นเรียกร้องเรื่องสิทธิขึ้น อาทิ สิทธิในเรื่องของการตรวจเลือด การถูกกีดกันเข้าทำงาน เพราะฉะนั้นขบวนการเวทีเอชส์เเพ็พิกเป็พิก ก็เกิดการจัดทำสรุปข้อเสนอที่เกิดขึ้นของทั้งเครือข่าย NGOs/AIDS และเครือข่ายผู้ติดเชื้อออกมาเป็น ข้อเสนอเชิงสิทธิมนุษยชนของเครือข่ายผู้ติดเชื้อแห่งประเทศไทย ซึ่งจัดทำขึ้นโดย เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชเอยู 62 กลุ่มทั่วประเทศไทย เวิร์ทที่เรียกกันทั่วไปว่า แผ่นแม่สื่อ

จากนั้นก็ได้มีการจัดเวทีระดม เป็นเวทีฐานเครือข่ายพูดคุยกันก่อนงานเอชส์เเพ็พิกเป็พิก เพื่อรับฟังข้อเสนอที่จัดทำขึ้น เป็นขบวนการดำเนินการจัดการเมืองและการต่อรอง กระนั้นจึงน่าจะถือได้ว่า ปี พ.ศ. 2538 นี้ เป็นปีที่เครือข่ายผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นอย่างเห็นรูปธรรมมากที่สุด หลังจากนั้นขบวนการกลุ่มของผู้ติดเชื้อก็เริ่มเติบโตมากขึ้น เพราะขบวนการจัดเวทีสัมมนาในครั้งนั้น ส่งผลให้กลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อมีความเข้มแข็งเกินมากขึ้น เพราะเวทีในครั้งนั้นเป็นเสมือนการแสดงให้เห็นว่า ผู้ติดเชื้อสามารถพูดจาแสดงความคิดเห็น สามารถเจรจาได้ โดยมี

ต่อมาในวาระที่สถานการณ์ของประชากรเพศชายของเชื้อเอชไอวียังคงเพิ่มขึ้น ปรากฏจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แนวคิดเรื่องของการทำงานในชุมชนมากขึ้นก็วนกลับมาสู่แนวคิดเรื่องของการหนุนเสริมให้เกิดเครือข่ายของผู้ติดเชื้อ ที่จะเข้ามาทำงานร่วมกันในฐานะของภาคีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พร้อมกับเข้าไปในเรื่องของการประสานงานกับภาครัฐในทางด้านสิทธิและนโยบาย จะเห็นได้ว่าส่วนนี้มีการทำงานบนฐานแนวคิดของการหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรผู้ติดเชื้อ เพื่อให้มีสิทธิการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในช่วงกลางปี 2538 ก่อนมาประชุมเวิลด์เอชไอวีครั้งที่ 3 นั้น ได้มีการจัดการประชุมของกลุ่มผู้ติดเชื้อในระดับจังหวัด และระดับภาคขึ้นเป็นครั้งแรก พอว่าในขณะนั้น มีกลุ่มผู้ติดเชื้อในภาคเหนือประมาณ 35 กลุ่ม แต่ยังไม่เกี่ยวกับในขณะนี้ล่าสุดที่มีการจัดประชุมกลุ่มผู้ติดเชื้อในระดับภาคขึ้นเมื่อกลางปี 2540 พอว่ามีกลุ่มผู้ติดเชื้อที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายประมาณ 157 กลุ่ม

ดังนั้นตอนมีแนวคิดด้านการทำงานจึงยังไม่สุกงอมสำหรับเรื่องของการหนุนเสริมการทำงานของผู้ติดเชื้อ ทำอย่างไรที่จะทำให้กลุ่มผู้ติดเชื้อกลับไม่ถูกดูหมิ่นกับชุมชนได้อย่างมีความสุข อาจเป็นยุคของการสถาปนาตัวที่ไม่มีเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อ ขึ้นเป็นยุคที่สิทธิ NGOs/AIDS ภาครัฐไว้ เพราะจากภาพประเมินสถานการณ์ของผู้ติดเชื้อในชุมชนนั้น ปรากฏว่าสถานการณ์ในชุมชนได้กลายเป็นฐานที่สำคัญที่สุด เนื่องจากความร่วมมือกันของผู้ติดเชื้อในชุมชน เป็นการรวมตัวกันตามชุมชน หมายตัวเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในระดับภาค แล้วต่อมาก็มีการผลักดันไปสู่ระดับจังหวัด กระจายลงไปในระดับตำบล และในขณะนั้นก็กำลังจะไปสู่ฐานของตำบล กลุ่มผู้ติดเชื้อเริ่มไม่ก่อตัวกันอยู่ในระดับของตำบล โดยที่ส่วนใหญ่มักจะไม่รวมตัวกันอยู่ที่สถานีนานาน

หากพิจารณาตามพัฒนาการของการทำงานด้านเอดส์ในภาคต่างๆ ของเครือข่าย NGOs/AIDS ภาคเหนือมีข้อเสนอถึงภาคอื่นๆ ดังนี้ NGOs แต่ขอให้เห็นว่าไม่สอดคล้องว่าจะต้องทำงานร่วมกับผู้ติดเชื้อ นางองค์กรฯ จะคิดผู้เฒ่า แต่ก็เป็นการคิดงานในเรื่องเฉพาะ เช่น งานด้านยาเสพติดด้านนี้แล้ว ส่วนที่องค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาในชุมชน ในช่วงแรกก็ไม่ค่อยคิดทำงานกับกลุ่มผู้ติดเชื้อเลย งานที่จะเป็นด้านของการเอดส์ไม่มีความรู้ ทำสิ่งทำแต่ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์ด้านเอดส์มันส่งผลกระทบต่อไปทั่ว เข้าไปทางไหนก็พบกับผู้ติดเชื้อ จึงกลายเป็นว่าการทำงานด้านเอดส์ต้องทำงานร่วมกับผู้ติดเชื้อไปด้วย ต้องเกิดต้องหันมาจับงานด้านของการดูแลรักษาผู้ติดเชื้อไปด้วย เพราะมีจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ด้านเอดส์ได้ส่งผลกระทบต่อไปทั่ว เป็นเหมือนวงคลื่นที่ขยายตัวกระทบไปทุกส่วน ตัวอย่างของส่วนราชการ คลื่นลูกแรกที่กระทบไปมีไม่กี่ที่ กระทรวงสาธารณสุขที่ติดเจอกับผู้ติดเชื้อ ต่อมาก็ศึกษากระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปรากฏว่าจะติดเจอกับปัญหาหมันของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ องค์การพัฒนาเอกชนก็เช่นกัน ในอนาคตจะต้องไปทำงานด้านเอดส์เพราะ จะมีคนในช่วงแรกของการทำงานด้านเอดส์ที่ไม่มีใครคิดว่าจะต้องทำงานกับกลุ่มผู้ติดเชื้อ เรื่องเด็กกำพร้าเป็นอนาคตจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา ดังนั้นในส่วนที่ NGOs/AIDS เองจะต้องมีการปรับตัว แลกเปลี่ยน ทูลคุ้ยถามวงศาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อสามารถเสริมกระบวนการในการจะเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ทันทางที่ ดังเช่นประสบการณ์ด้านการทำงานเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ซึ่ง NGOs/AIDS กำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ที่จะเน้นก่อนหน้าที่จะมีการประชุมเวิลด์เอชไอวีครั้งที่ 4 จะต้องมีการทำประเด็น เครือข่ายผู้ติดเชื้อ จากเดิมที่มีการเน้นกระบวนการที่เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามนั้น

NGOs AIDS เองก็ได้มีการประเมินสถานการณ์ และวิเคราะห์การทำงานกันในเรื่องนี้ว่า ถึงแม้จะมีการวิเคราะห์สถานการณ์ว่า จะต้องมีการบูรณาการเรื่องเครือข่ายผู้ติดเชื้อ แต่ถ้าไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นมา ก็จะไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้ แม้จะมีสมมติฐานการทำงานพัฒนาที่วางยุทธศาสตร์ไว้ในปีที่ การหมั่นทวนของโครงการชุมชนมาโดยตลอด แต่กลับปรากฏว่าทางที่ที่ไม่มีกลุ่มองค์กรชุมชนเกิดขึ้นมา แต่สำหรับงานด้านเอชไอวี 2538 นั้นดูเหมือนว่ากระบวนการด้านกลุ่มของผู้ติดเชื้อมันเกิดขึ้นมา ฉะนั้นสิ่งที่ NGOs วิเคราะห์เอาไว้ในประเด็นของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ก็เลยเกิดการคลอตัวกันขึ้นอย่างสอดคล้องกับบริบทกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหว มีการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และหนุนเสริมที่เป็นจริง

การวางยุทธศาสตร์ด้านการทำงานชุมชนในเรื่องเอชไอวีค่อนข้างยาก เนื่องจากความหมายของคำว่าชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ที่วางไว้ก็เปลี่ยนแปลงไป งานชุมชนตอนนี้กับงานชุมชนที่ได้คิดไว้ ว่างเปล่าไปในส่วนหนึ่งจึงต่างกันไม่ ซ้ำยังก่อนนั้นเป็นการวางแนวยุทธศาสตร์เอาไว้ทางที่ จะหนุนเสริมไปยังหมู่บ้านต่างๆ ที่ทำงานช่วยเหลือดูแลผู้ติดเชื้อ มาประสานความร่วมมือ ทำงานช่วยเหลือร่วมกัน แต่ตอนนี้ NGOs AIDS ก็ได้มีการปรับแนวยุทธศาสตร์ใหม่คือ การมุ่งเป้าหมายไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล อบต. เป็นหลัก นั่นคือ การทำงานชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ใหม่นี้จะต้องปรับความคิดของ อบต. ให้ได้

การทำงานกับ อบต. ในที่นี้หมายความว่า ต้องปรับทิศทางการทำงานโดยทุกเข้าไปประสานงานกับทาง อบต. ให้มากขึ้น และที่สำคัญแนวทางการทำงานเช่นนี้ ก็ได้เริ่มมีใหม่ไปแล้วในบางพื้นที่โดยกลุ่มผู้ติดเชื้อเองที่เป็นคนจุดประกายแนวการทำงานนี้ขึ้นมา นั่นคือกลุ่มผู้ติดเชื้อที่มีแนวความคิดเห็นสอดคล้องกับ NGOs AIDS ว่าจะต้องเข้าไปที่ อบต. เพราะสถานการณ์ของกลุ่มผู้ติดเชื้อที่ตอนนี้ได้กระจายตัวลงไปสู่ การสร้างฐานในระดับตำบลแล้ว และองค์การระดับตำบลที่จะมีบทบาทสำคัญกับไม่พ้น อบต. องค์การหรือหน่วยงานนอกเหนือไปจากนั้นก็จะไม่มีบทบาทเป็นองค์กรที่แท้จริง

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ด้านเอชไอวีและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนแล้ว คงต้องมีการพิจารณาให้นิยามความหมายของคำว่าองค์กรชุมชนในใหม่ คือจะมีการขยายความคำว่า "องค์กรชุมชน" ให้กว้างขึ้น ท่างประเด็นที่ทรงพลังกว่าคำว่าในชุมชน คำถามการอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรที่จะหนุนเสริมหรือผลักดันให้ชุมชนเห็น อบต. เข้ามามีบทบาทในการดูแล จึงเมื่อพูดถึงในสถานการณ์แล้ว คำว่า อบต. ในวันนี้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่สมาชิกของ อบต. เท่านั้น แต่หมายถึงการเป็น ประชาคมระดับตำบล ซึ่งหมายถึงการมีกำลังในท้องถิ่นหรือว่าถนัด กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เชนมื่ออยู่อาศัยในหมู่บ้าน ที่จะมาร่วมกันทำงานเป็นประชาคมระดับตำบล ซึ่งจะต้องเป็นวิสัยทัศน์ต่อไปของ NGOs ที่ชื่อได้ว่า เครือข่าย NGOs อื่นๆ กับท้องถิ่นส่วนกัน

อีกประเด็นที่มีความสำคัญมากก็คือ เรื่องของการละเมิดสิทธิ ซึ่ง NGOs จะต้องผลักดันในเรื่องนโยบายเรื่องสิทธิของผู้ติดเชื้อ ที่ต้องเป็นงานหนักอย่างมากพอสมควร เพราะว่าตอนนี้มีการละเมิดสิทธิกันอยู่ทั่วไป NGOs เองเองก็ต้องคิดกันว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถเรื่องประเด็นของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเรื่องของตนขึ้นมาทางในเมือง เพื่อการผลักดันนโยบายในเรื่องของการละเมิดสิทธิ ที่หากจะพูดกันจริงๆ แล้ว ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การละเมิดสิทธิของผู้ติดเชื้อ แต่เป็นการละเมิดสิทธิของความเป็นมนุษย์ และ "บุคคล" เป็นเพียงกรณีตัวอย่าง ซึ่งถ้าหากไม่มีความร่วมมือกัน มนุษย์ก็จะถูกละเมิดสิทธิไปมาเรื่อยๆ

2) ศักยภาพและข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอชไอวี

NGOs AIDS ในภาคเหนือถูกแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ 1. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุน 2. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ / กลุ่มเป้าหมายโดยตรง จากการทำงานที่ผ่านมาพบได้ทั้ง 2 กลุ่มมีศักยภาพและข้อจำกัดดังนี้

1. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุน

ศักยภาพ

1. ผู้บริหารองค์กรมีประสบการณ์การทำงานหลายปี มีวิสัยทัศน์ และทักษะความสามารถในการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย
2. เห็นกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานเชิงองค์รวม ให้ความสำคัญต่อการประสานความร่วมมือภาคีต่างๆ
3. ประสบการณ์/ ทักษะทางจำนวนด้านข้อมูล/ ด้านวิชาการ ในการถอดบทเรียนเป็นองค์ความรู้ด้านวิชาการ
4. เป็นองค์กร / ใกล้เคียงที่เครือข่ายมีความไว้วางใจบทบาทในการหนุนเสริมองค์กรสมาชิก เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เพราะสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแผนงานร่วมกัน

ข้อจำกัด

1. ความไม่ต่อเนื่องและความยั่งยืนของระยะเวลาขององค์กร โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาขนาดเล็ก ที่มีงบประมาณดำเนินงานปีต่อปี งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศและเลิกการสนับสนุน เช่น HAPAC ถือว่าเป็นองค์กรหลักที่องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอชไอวีควรตระหนักได้รับการสนับสนุนแต่ก็สูญเสียการช่วยเหลือ
2. ใช้เวลาในการแสวงหางบประมาณและการบริหารจัดการงบประมาณจากหลายฝ่าย จากสภาพข้อจำกัดด้านงบประมาณที่จำกัด ทำให้ผู้บริหารงานองค์กรขนาดเล็กซึ่งปกติต้องทำงานหลายด้านทั้งในองค์กรและการประสานงานความร่วมมือกับภายนอกองค์กรต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจ ต้องมีการระดมทุนในการจัดหางบประมาณ ให้ความสำคัญกับการประสานงาน การเขียนรายงานเสนอหลายแหล่ง ให้ความสำคัญสนับสนุนทีมงานในองค์กรน้อยไป
3. บุคลากรมีน้อยรับภาระงานจากหลายด้าน จึงความสามารถในการทำงานยังต้องการการเสริม/ ไม่ทันต่อภาระที่เพิ่มขึ้น เช่น มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน ที่ต้องบริหารจัดการทั้งการประสานภาคีความร่วมมือ การสนับสนุนกลุ่ม/ เครือข่ายผู้ติดเชื้อและองค์กรชุมชนในการดำเนินแก้ไขปัญหาลดลง เครือข่ายหมอพื้นเมือง และการช่วยเหลือเด็กครอบครัวผู้ติดเชื้อ
4. การให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้ ภาคีรัฐยังไม่ให้การสนับสนุนน้อยไป โดยเฉพาะองค์ความรู้จากประสบการณ์การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรผู้ติดเชื้อ และองค์กรพัฒนาเอกชน
5. ระบบการติดตามและการหนุนเสริม พัฒนางานองค์กรสมาชิก ในเครือข่ายองค์กรทางศาสนา องค์กรสมาชิกยังเห็นว่าการติดตาม และหนุนเสริมเพื่อพัฒนาบุคลากรและพัฒนาการทำงานยังไม่เพียงพอ

6. กระบวนการทำงานขององค์กรเพื่อสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจากสังคม ยังมีข้อเสียดังที่ทำงานด้านนั้นยังได้ บุคลากรที่ทำงานด้านนี้ก็มีประสบการณ์ที่ยังจำกัด รวมทั้งการผลักดันการแก้ไขปัญหาระดับนโยบายมีความชัดเจนในกลุ่มผู้บริหารบางองค์กรเท่านั้น

2. องค์การพัฒนาเอกชนที่ทบทวนถึงปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง

ศักยภาพ

พบว่าศักยภาพหรือจุดแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรกลุ่มนี้มี 3 ดังนี้

1. การมีประสบการณ์ในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนเป้าหมายอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นจึงได้เรียนรู้ในแง่ของการมีความรู้ ความเข้าใจในกลุ่มเป้าหมายที่จะทำงานร่วม ตลอดจนมีกลวิธีหรือมีทักษะในการเข้าถึง (approach) กลุ่มเป้าหมายโดยขณะเดียวกันงานด้านเกษตรก็เข้ากับการพัฒนาที่คุ้นเคยเพิ่มเติม อาทิเช่น โครงการของคริสตจักร ซึ่งมีภาระกิจในการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจแก่สมาชิกคริสตจักรตามแนวทางของพระคริสต์อยู่แล้ว เมื่อนำมาทำงานด้านเกษตรจึงสามารถใช้ทักษะที่มีอยู่แล้วในการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจแก่ผู้คิดเพื่ออยู่ประคับประคองได้เป็นอย่างดี

หรือในการมีโครงการฐานภาพลาคูซึ่งผู้ประสานงานเป็นชนเผ่ามีประสบการณ์ในการทำงานติดต่อกันมาจนมีความเข้าใจปัญหาเกษตรที่ชนเผ่ากัญจนวิไลชนธรรมและปัญหาด้านที่ไม่ได้สืบพันธุ์ของชนเผ่า เช่น ปัญหาด้านสิทธิ ปัญหาการจดทะเบียนนางรอน เป็นต้น

ข้อจำกัด

ข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้มีอยู่ 4 ประเด็นคือ

1. ในกลุ่มที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก เช่น องค์การคริสตจักร โครงการฐานภาพลาคู งบประมาณในการดำเนินงานมักได้รับการสนับสนุนน้อย และไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งบุคลากรในการทำงานมีจำกัด

2. ในองค์กรที่เพิ่งเริ่มการทำงานด้านเกษตรช่วงหลัง เช่น สมาคมไทยพาสท์ จ.ปทุมธานี ซึ่งมีฐานการทำงานอื่นมาก่อน มักขาดข้อมูล ขาดทักษะในการทำงานด้านเกษตร

3. ในองค์กรขนาดเล็กที่ไม่มีชื่อเสียงงานเกินที่ขอบรับของหน่วยงานระดับสูงในพื้นที่ ยังไม่มีโครงสร้างในการหนุนช่วยในการประสานงาน ปัจจุบันอาศัยการประสานงานผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

4. ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ยังขาดการสนับสนุนในเชิงวิชาการ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรคพืชและ การทดลองพัฒนาแปลงความ กับกระบวนการทำงานที่เน้นความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมาย

3. ยุทธศาสตร์การดำเนินงานพัฒนาด้านเกษตรในอนาคต

ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรภาคเหนือ ยังคงดำเนินงานภายใต้ภารกิจร่วมกับ 4 ประการดังนี้

	ประเด็นปัญหาหลักที่ขึ้นภายในชุมชน • มีแนวทางในการที่จะรณรงค์ผลักดัน สนับสนุนให้มีกลุ่มผู้คิดเชิงกระจายไปทุกหมู่บ้าน โดยเน้นให้มีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น กน. อบต. • มีแนวทางในการที่จะเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้คิดเชิงในระดับภูมิภาค และระดับชาติ ในการที่จะผลักดันสิทธิในเงื่อนไขบาง • มีแนวทางที่เชื่อมโยงการพัฒนาของทุนระดับกลุ่ม / เครือข่ายในชุมชนให้มีความยั่งยืน •
2.ภารกิจในการร่วมรณรงค์รณรงค์สร้างความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม จากสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหายาเสพติด	• รณรงค์สร้างความเข้าใจ ความตระหนัก และการเข้ามามีส่วนร่วมของสังคมต่องานแก้ปัญหายาเสพติด โดยใช้การพัฒนาชุมชน เป็นสื่อในการสร้างการมีส่วนร่วมของสังคม • ประมวลองค์ความรู้ ประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดูแลรักษา การแก้ไขปัญหายาเสพติด ความสรีรวิทยาและคนในชุมชนเมือง
3.ภารกิจในการร่วมรณรงค์ผลักดันเชิงรณรงค์ สิทธิผู้คิดเชื่อและการแก้ไขปัญหายาเสพติดในเชิงนโยบาย	• ร่วมการรณรงค์ เชิงรณรงค์สิทธิ 3 ประการที่สำคัญคือ 1.สิทธิการดูแลสุขภาพทางจิต เช่น การมีมาตรฐานกลางในการดูแลรักษาที่เท่าเทียม 2.สิทธิในเรื่องสวัสดิการสังคม เช่น การตรวจเลือด 3.สิทธิเด็ก เช่น สิทธิการอยู่ร่วมกันในโรงเรียนชุมชน และทางยุทธวิธีรณรงค์ในการผลักดันประเด็นที่ชัดเจน ไม่หลากหลาย “เป็นกรณีตัวอย่างร่วมกัน” โดยจะเน้นการประสานแนวร่วมจากภาคีอื่นๆร่วมรณรงค์ • การรณรงค์ ผลักดันทางนโยบาย “ประสานแนวร่วมจากเวที “โครงการ” และแนวร่วมจากเครือข่ายประเด็นปัญหาอื่น ผลักดันให้เกิดกลไกภาคีเครือข่ายภาคีในนาม “คณะกรรมการการปัญหายาเสพติดและสังคม” และผลักดันให้มี พรบ. กัญชาเสพติด

4.ภาวะกิจในการร่วมกันเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการประสานความร่วมมือในเครือข่าย ทช. ด้วยกันเอง	• สนับสนุนองค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ที่มีทักษะและความสามารถในการทำงานที่แตกต่างกันให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ด้านการให้คำปรึกษา ด้านการเขียนให้คำดังใจ ด้านการทำงานกับองค์กรชุมชน ฯลฯ เพื่อหนุนช่วยกันในการทำงาน • จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาขีดความสามารถบุคคลากร โดยเนื้อหาที่ได้องการเสริมการเรียนรู้ร่วมกันมีดังนี้ 1.การพัฒนากระบวนการฐานข้อมูลและเครือข่ายข้อมูล 2.งานเผยแพร่ณรงค์ 3.การบริหารจัดการองค์กร 4.การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม 5.การผลักดันเรื่องการเจรจาต่อรอง 6.การเขียนโครงการ 7.กระบวนการทำงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน 8.การดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม
--	--

จ. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานพัฒนาด้านเอดส์

1. การเข้าถึงผู้ติดเชื้อ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดลอกปัญหาเอดส์

9. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายการระดมทุน¹

*บทยวีรดีโน โภคทรัพย์²

*สถาบันส่งเสริมการนิเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. สถานการณ์ปัญหา

เมื่อกล่าวถึงงานของ อพท.ภาคเหนือด้านการระดมทุน จะมีอย่างน้อย 2 มิติที่ควรดูไปด้วยกันเสมอ คือ การได้ได้มาซึ่งทุน และการขยายแนวร่วมหรือเชื่อมต่อกับกลุ่มต่างๆในสังคมให้สนับสนุนช่วยกันโดยใช้กิจกรรม ระดมทุนเป็นสื่อ นอกจากนี้อาจยังมีเป้าหมายอื่นๆ ตามอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าความหมายและเนื้อหาของ การระดมทุนคือ การระดมทรัพยากรทุกรูปแบบ เช่น เงิน ทรัพย์สิน ของเก่า วัสดุ สิ่งของต่างๆ ความคิด สติปัญญา แรงงาน เป็นต้น เพื่อ

- สนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือ กลุ่มคนหลากหลาย
- สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- กระบวนการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม
- การผลักดันเชิงนโยบาย / นโยบายการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นในบทความนี้เมื่อกล่าวถึงการระดมทุนจึงมีหลายนิยามอยู่ด้วยกันดังกล่าว

พัฒนาการของการระดมทุนของ อพท.ในภาคเหนือมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์โดยรอบของสังคม และลักษณะการทำงานของ อพท.ในแต่ละช่วงเวลาอย่างมากกันไม่ได้ โดยเฉพาะตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐส่งผลกระทบต่อชุมชนภาคเหนือรุนแรงมากขึ้น และช่วงดังกล่าว อพท.ก็ขยายตัวและพัฒนาเอื้องานออกไปกว้างขวางขึ้น โดยก่อน พ.ศ. ๒๕๓๒ อพท.มัก จะทำงานในชุมชนเป็นหลัก และมีแหล่งทุนสนับสนุนค่อนข้างมีนัย งานระดมทุนของ อพท.ภาคเหนือก็ เริ่มก่อตัวขึ้นในราว พ.ศ. ๒๕๓๒ เนื่องจากเหตุผลสำคัญ ๒ ประการคือ

¹ ขอรอขอบคุณสมาชิกสภา มูลนิธิ ศูนย์การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เชียงใหม่

² ผู้ประสานงานโครงการบ้านของพ่อ

๑) ผลกระทบจากนโยบายของรัฐต่อชุมชนภาคเหนือรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการจัดการทรัพยากร ทำให้ อพช.ต้องปรับวิธีการทำงาน การขยายแนวร่วมก็เป็นวิธีการหนึ่ง

๒) เนื่องจากของ อพช.เริ่มขยายและพัฒนามากขึ้น เช่น การเริ่มตั้งหาทางสร้างตลาดให้ชาวบ้าน ดังกรณีการเกิดร้านเชียงใหม่ ของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และเกิดร้านค้าสินค้าปลอดสารพิษในหลายจังหวัด การตั้งทางให้สาธารณชนเข้าใจและหนุนช่วยชาวบ้าน การให้เกิดการพึ่งตนเองในการพัฒนา

๓) ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา องค์การแหล่งทุนจากต่างประเทศส่วนใหญ่ได้ลดการสนับสนุนทุนหรือทางแยกสู่การสนับสนุนเอง ถึงแม้จะมีองค์กรของรัฐที่เริ่มเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมพัฒนาบางส่วนแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่เริ่มตระหนักถึงสถานการณ์ที่กำลังจะหมดไป ประกอบกับถึงเห็นความสำคัญของพลังมวลชน ในการที่จะช่วยกันสร้างองค์กรสังคมและร่วมกันสนับสนุนช่วยงานพัฒนา จึงมีการคิดสร้างองค์กรกิจกรรมในขึ้นมาเพื่อให้เกิดความร่วมมือจากสาธารณชน ถือทั้งเป็นการระดมทุนเพื่อการพึ่งตนเองในขนาดขององค์กรพัฒนาเอกชน และองค์การชาวบ้าน

ข. พัฒนาการการระดมทุนของ อพช.ภาคเหนือ

ปัจจุบัน อพช. ได้เห็นความสำคัญของการระดมทุนยิ่งขึ้น ว่าจะสามารถเป็นแนวทางเสริมขยายงานพัฒนาของ อพช.ได้ และเห็นว่าการระดมทุนของ อพช.ยังแตกต่างกันโดยไม่ได้ผลกระทบโดยตรง ความคาดหวัง หรือทุนเสริมให้เกิดเป็นกระบวนการเดียวกัน ดังนั้นปัจจุบันพัฒนาการระดมทุนจึงถึงขั้นที่มีความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายด้านการระดมทุนขึ้น ความพยายามครั้งแรกๆ ในการรวมตัวกันเครือข่ายเกิดจากการสนับสนุนของ กอ.อพช.ชาติ คือการตั้งคณะกรรมการพิจารณาโครงการ (Project Review Committee: PRC) ขึ้น คณะกรรมการชุดนี้ดำเนินงานในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๗ โดยมีกรรมการแยกกันในแต่ละภาค มีหน้าที่จัดสรรงบประมาณที่ได้รับจาก CIDA มาให้กับ อพช.ในภาค ต่อมา อพช.ได้พิจารณาเห็นว่า PRC ควรจะมีบทบาทในการหนุนเสริมให้ อพช.ในแต่ละภาคเกิดการระดมทุนด้วยตัวเอง และสร้างเครือข่ายการระดมทุนขึ้นมาด้วย จึงได้รับมอบหมายของ PRC ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ และเปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (Fund Raising Committee-FRC) ซึ่งมีก็ยังแยกกันไว้ PRC เช่นเดิม คณะกรรมการได้พยายามผลักดันให้เกิดกิจกรรมระดมทุน โดยการเปิดร้านน้ำเนื่อเพื่อเป็นร้านขายสินค้าปลอดกรรมและผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติแล้ว ต่อมาจึงมีการริเริ่มโครงการบ้านชะเมาขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และยังพยายามผลักดันให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายการระดมทุนระดับภาคขึ้น โดยใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้พยายามผลักดันให้เกิดงาน สืบสวนตำนาน ซึ่งเป็นความร่วมมือของ อพช.หลายองค์กร ร่วมกับบุคคลในพื้นที่หลายฝ่าย และพยายามให้เกิดการจัดงานสืบสวนตำนานเป็นกิจกรรมระดมทุนประจำปีในการร่วมมือกับจิตของ อพช.และภาคีอื่นๆ

ถ้ายังกลับมาดูไปพิจารณาถึงพัฒนาการงานระดมทุนของ อพท. จะเห็นว่าในระยะแรกเริ่มของงานการระดมทุนที่เกิดขึ้นมักจะมีกระจายออกมาจากเม็ดเงินเดิม ที่ฐานการปฏิบัติงานระดมทุนจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะเนื้อหาของแต่ละองค์การหรือเครือข่ายนั้นๆ การระดมทุนในช่วงที่ผ่านมาจึงเกิดจากการใช้เนื้อหาของตนเองเป็นพื้นฐานในการกำหนดกิจกรรมระดมทุน พัฒนาการงานระดมทุนในภาคเหนือแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 : สภ.เป็นผู้มีอำนาจระงับการฟ้องคดี พ.ศ. 2535-2539 คือ โครงการชุมชนวิภาวดี บ้าน
น้ำเหนือซึ่งถูกไฟไหม้ โครงการบ้านระอานา โครงการกระแสน้ำร้อนใต้ และงานระงับการฟ้องคดี ในจังหวัด
ต่างๆ

ช่วงที่ 2 อพยพย้ายมาอยู่สถานที่ใหม่แล้วเริ่มทำนบดินทำนาปี พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน คือ โดยมาก
นาปีทำนา 50 ล้านตัน การจัดการน้ำบนพื้นที่นา และบริหารจัดการนํ้าชลประทานตลอดปี รวมถึงงาน
ที่มุ่งบูรณาการทั้งสามภาคส่วนทางน้ำ

ช่วงที่ 1 ภาพเป็นปฏิเฑียรณกรรมระดมทุนปรมาณ พ.ศ. 2535-2539)

ช่วงนี้เกิดชะงักงันมากที่ อพร.เห็นผลงานด้านระดมทุนและการสร้างแบรนด์ร่วมกับคนจีน
กลางในมือของ กิจการรวมระดมทุนในช่วงนี้จึงเป็นภาระหนักของ อพร.เพื่อให้ได้สามารถสร้างความสัมพันธ์กับ
กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมเพื่อมาหนุนเสริมระดม อพร. และองค์กรส่วนงาน บทบาทหลักในการประสาน และ
ดำเนินกิจการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จึงเป็นบทบาทของ อพร.เป็นหลัก

กิจกรรมระดมทุนแบบสุจริตของ อพท.ภาคเหนือคือ การทูลเกล้าถวายพระพรนงค์ด้านบริหารจัดการทรัพยากรของ
ชาวบ้าน โดยการก่อตั้งโครงการชุมชนรักน้ำขึ้น ซึ่งเป็นการรวมตัวของ อพท.ในจังหวัดต่างๆ การร่วมมือกับ
ระดมทุนโดยโครงการชุมชนรักน้ำยังกระตุ้นให้ อพท. ในจังหวัดต่างๆตื่นตัวด้านระดมทุนและเริ่มคิดค้นวิธีการระดม
ทุนในองค์กรหรือจังหวัดของตนเองด้วย ขณะเดียวกันก็เล็งอาจกิจกรรมออกไปโดยการตั้งสำนักงานเหนือซึ่ง
ปัจจุบันอยู่ที่โป่งแยง โครงการบ้านของเก่า โครงการบ้านของเก่าด้วย จึงจะกล่าวถึงตามลำดับ

1	กองควบคุมและป้องกันโรค
---	------------------------

ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ จพท.ได้มีมติรณรงค์เรื่องป่าชุมชนเพื่อให้เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม
ตาม ความจำเป็นป่าชุมชนภาคเหนือได้ทำงานรณรงค์และเผยแพร่เรื่องราวของชาวบ้านที่รักษาป่าภายใต้คำ
จำกัดความว่า “ป่าชุมชน” ซึ่งได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับสารสนเทศและฟื้นฟูป่าร่วมกับชุมชนมาโดยตลอด เช่น
ผ้าป่าข้าวสาร บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น แต่ทุกครั้งที่ทำกิจกรรม มักจะระดมทุนให้ชุมชนโดยผ่าน
ทางของผู้นำ หรือรับบริจาคจากกลุ่มคนในเมือง และชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง

ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ ทางโครงการชุมชนวิภาฯ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะทำงานป่าชุมชน ได้ขอรับการศึกษาคำนวณของไฟฟ้าจำนวน ๑๕ ค้าง ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ระดมทุนจากของวิภาฯคือกลุ่มนักพัฒนาเอกชน กลุ่มท้องถิ่น ซึ่งในขณะนั้นไม่สามารถคำนวณกับชุมชนได้ อีกทั้งทางโครงการชุมชนวิภาฯและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดต่างๆใน

ภาคเหนือตอนบน ร่วมกับสภาทิวทัศน์ล้านคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงได้จัดตั้ง “กองทุนชุมชนรักป่า” ที่เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๖ โดยมุ่งหวังจะเผยแพร่แนวคิดสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนในเรื่ององค์การชาวบ้านรักป่า หรือ “ป่าชุมชน” พร้อมทั้งแสวงหาความร่วมมือ ความช่วยเหลือต่างๆ จากคนในเมืองให้ร่วมกันสนับสนุนการรักษาป่าต้นน้ำขององค์การชาวบ้าน กองทุนชุมชนรักป่ายังคงดำเนินการมาจนปัจจุบัน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

การทำงานระดมทุนที่ผ่านมามีลักษณะกองทุนชุมชนรักป่า เลือกทำกิจกรรมที่สามารถระดมทุนได้ อาทิ การตั้งกล่องรับบริจาค , การจัดผ้าป่า , ขอรับบริจาคเสื้อผ้า , การรับบริจาคผ่านธนาคาร , การระดมทุนจากรัฐบริษัทธุรกิจ , การเก็บค่าสมาชิก , การขายสินค้าและการจัดกิจกรรมพิเศษ คือ โครงการสัปดาห์วิ่งสู่อุทยานน้ำ

ผลความสำเร็จงาน

จากการระดมทุนที่ย่านมา 2536 - 2540 | สามารถระดมทุนได้ 2,204,808.77 บาท มีสมาชิก 1,050 คน มีอาสาสมัคร 7 คน ทุนที่ระดมได้นำไปสนับสนุนกิจกรรมการรักษาสวนของชาวบ้าน 25 ชุมชน ภายใต้โครงการ

ด้านบวก

1. เกิดกลุ่มคนที่เป็นแกนหลัก เข้าใจและพร้อมจะทุ่มช่วยตามความถนัด
2. สามารถระดมทุนได้จำนวนหนึ่ง
3. คนทำงานได้ประสบการณ์ในการทำงานเพิ่มขึ้น อาทิ การจัดเวที
4. ได้สมาชิกเพิ่มมากขึ้น
5. การรักษาสวนของชาวบ้าน และการทำกิจกรรมรักษาสวนของชาวบ้าน สร้างความเข้าใจให้กับแนวร่วมหรือคนที่จะมาช่วยงาน เช่น ศิลปิน

ข้อควรแก้ไข

1. ระบบสมาชิกยังไม่มี ทำให้อาจมีปัญหาในการติดต่อกับสมาชิก
2. การประสานงานกับสมาชิกไม่ค่อยเนื่อง
3. การระดมทุนทำได้ไม่ค่อยเนื่อง

ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการทำงานที่สำคัญ

ปัจจัยที่เอื้อ

1. ศึกษารวที่นำเสนอเป็นภาพบอก ทำให้คนเข้ามาช่วยงานได้ง่าย
2. มีชุมชนและชาวบ้านที่เข้มแข็งและมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากร ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นกับกลุ่มแนวร่วม

3. แนวร่วมที่กองทุนประสานด้วย มีศักยภาพและให้ความช่วยเหลือ

4. กระบวนการผูกพันและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติกำลังมาแรง

5. มีกลุ่มแนวร่วมที่อินที่ร่วมกิจกรรม เช่น การจัดผ้าป่าไป การระดมทุนเฉพาะในงานศิลปิน

6. การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมาย

7. กองทุนฯ มีสื่อที่ผลิตเอง และมีสื่อมวลชนมาช่วยเผยแพร่กิจกรรมของกองทุนและกิจกรรมของชาวบ้าน ผ่านจดหมายข่าว ไลน์ โทรศัทพ์ แลเวชั่น บทความทางหนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือโปสเตอร์ เป็นต้น

สรุปผล

1. บุคลากรขาดความสามารถด้านสาระความรู้ที่มีประสิทธิภาพ
2. ระบบการประสานงาน และบริหารจัดการด้านระบบสมาชิกไม่มีประสิทธิภาพ
3. สาธารณชนยังมีความเข้าใจต่อ NGOs น้อย และมักเป็นภาพด้านลบ

ข้อเสนอแนะต่อกองทุนชุมชนรักป่า

- ควรให้การศึกษาแก่สังคมในสิ่งที่เป็นไปได้และยั่งยืน ตามคำถามว่า “คนอยู่กับป่าได้จริงหรือ”
- สามารถให้การบริการมาช่วยงาน หรือสื่อสารแทนได้หรือไม่
- ความน่าเชื่อถือของระบบบัญชี
- ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากร ไม่พร้อมเพื่อกิจกรรมระดมทุนภายนอก

เขียนโดย ป๋ายจะทำไปผู้วิจัยเห็นผล output

- เมื่อระบบสมาชิกต้องให้ความสำคัญ และมีคนนำเข้าสู่ระบบโดยสะดวก
- การขยายภาพ ควรใช้ช่องทางสื่อทางโทรทัศน์ หากผู้คนที่ไม่มีชื่อเสียงไปออกโทรทัศน์ตามรายการต่างๆ

พิจารณาสิ่งที่จะมีกลุ่มเป้าหมาย

- การเขียนเอกสารของหนังสือพิมพ์ ต้องเขียนในเชิงข่าวและต่อเนื่อง และต้องอย่างต่อเนื่อง
- ต้องรู้ลักษณะของสื่อแต่ละอย่าง แล้วส่งไปถูกทาง ถูกช่อง
- การหาผลประโยชน์ร่วมกับธุรกิจ โดยการเชื่อมโยงกับในสมัยสื่อพิมพ์

กองทุนชุมชนรักป่าเป็นกิจกรรมแรกของ อพท.ที่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการพยายามเชื่อมคนชั้นกลางในเมืองให้เข้าใจและช่วยเหลือชาวบ้านที่ไร้โอกาสเดินป่าอยู่ในชุมชน กิจกรรมที่ อพท.ทำกับคนชั้นกลางในเมืองในลักษณะเดียวกับเมื่อมีอีก ๓ กิจกรรมสำคัญคือการเปิดร้านน้ำแข็งน้ำจืดซึ่งได้ยุติไปแล้ว โครงการบ้านรณรงค์โครงการกระแสน้ำที่คืนน้ำ และโครงการสืบสานตำนาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าโครงการเหล่านี้พัฒนาต่อยอดจากกองทุนที่ชุมชนรักป่าได้เริ่มวางพื้นฐานมาก่อนแล้ว

2 โครงการบ้านรณรงค์

เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นแนวทางการระดมทุนของโครงการเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนในภาคเหนือ

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

กิจกรรมระดมทุน มี 2 ส่วน คือ

1. การรณรงค์ เพื่อการประหยัลดทรัพยากร ขยายแนวคิดการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่

2. การระดมทุน เป็นการรับบริจาคสิ่งของ โดยผ่านทางกรรมการโครงการ ทางส่งจดหมายขอรับบริจาค การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางข่าว หนังสือพิมพ์ การจัดนิทรรศการรณรงค์รับบริจาคแล้วนำมาจำหน่าย

ผลการดำเนินงาน

สามารถระดมทุนได้ 226,885 บาท จากการขายสินค้าและการขอรับบริจาคสิ่งของจากแหล่งทุน สภามหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้น

ด้านบวก

1. กลุ่มเป้าหมายโครงการมีความเข้าใจในการทำงานของชม. และองค์การชุมชนมากขึ้น

2. มีกลุ่มแนวร่วมร่วมพัฒนาสังคมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. เกิดทักษะในการประสานงานส่วนเมืองเพื่อจัดกิจกรรม การระดมทุน ฯลฯ

ข้อควรแก้ไข

1. ครอบคลุมสัมพันธ์กับกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริจาคไม่บริจาคอีก

2. การทำงานที่ซ้ำๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ จะทำให้โครงการไม่บรรลุถึงเป้าหมาย ส่งผลต่อการ

การรับบริจาค และการจำหน่ายลดลง

ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรค

ปัจจัยเอื้อ

1. คนทำงานมีประสบการณ์ด้านการขายอยู่บ้าง

2. มีทีมงานที่เข้าใจลักษณะการทำงานและมีส่วนสนับสนุนช่วยเหลือ

3. มีระบบการทำงานของทีมงานไม่ตึงเครียด

4. การรณรงค์ของโครงการเป็นเรื่องใกล้ตัว เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน

5. กลุ่มแนวร่วมหลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนามากขึ้น

6. ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้การรณรงค์เพื่อการใช้ชีวิตอย่างประหยัด ทำได้ง่ายและเกิดผลในทางปฏิบัติมากขึ้น

7. หน่วยงานรัฐมีการรณรงค์ให้ประหยัดทรัพยากร ซึ่งมีช่องทางสื่อสารมากและเป็นส่วนทุนช่วยการรณรงค์

ข้อควรพิจารณา

8. เกิดปัญหาขยะล้นเมือง สภามหาวิทยาลัยได้เปิดการนำกลับมาใช้ใหม่ได้

อุปสรรค

1. คนทำงานขาดประสบการณ์ด้านการระดมทุน

2. ขาดระบบการวางแผน และการติดตามงานที่จริงจัง

3. ขาดการรณรงค์และให้ข้อมูลกับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

4. วัฒนธรรมการบริโภคของคนไทย ยังนิยมบริโภคให้วัด ให้พอ เป็นส่วนใหญ่

5. ค่านิยมในการใช้ของใหม่ทำให้การใช้ของมือสองไม่เป็นที่ยอมรับ

6. บางคนยังมีข้อกังขาว่า หากมีของเหลือประเภทเสื้อผ้า “เงินของคนรวยหรือปล่าว” “จะดีพิไรกับใคร”

"ตลาดข้างโรงเรือ"

ข้อสังเกตต่อโครงการบ้านของเก่า

- โครงการนี้มีขึ้นเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาเชิงแวดล้อมเมือง

- ควรหาช่องทางให้กลุ่มคนที่สนใจเข้ามาช่วยกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ กำหนดสาขาเวลาให้ชัดเจนว่าใครทำอะไรจะทำอะไร

- การประมูลสินค้า ควรมีการรณรงค์ แคมเปญให้ดี

- เมื่อมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในเมือง ควรเข้าไปจัดขายในงานนั้น แล้วจัดให้มีการประมูล พยายามให้เป็น High spot ของงาน เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมสนใจที่จะจัดกิจกรรมอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่บ้าง

- ควรจัดทำสมุดรายการสินค้า สิ่งของ โดยมีการเขียนเรื่องราวประวัติในสิ่งของชิ้นนั้นลงไปด้วย เพื่อเพิ่มความหลากหลายและคุณค่าของสินค้า

- ควรมีการนำเสนอสินค้าแบบสตูดิโอ โฉนด และชุด

- ควรมีการรณรงค์เรื่องความคิด "ให้เลิกไปเสียของเก่า"

- ควรมีการหาของดีมาจากกลุ่มเป้าหมายที่มีชื่อเสียง

- ควรมีการประสานงานกับร้านของเก่า รับของมาขายโดยเพิ่มแพลตฟอร์ม (เป็นการขายแบบไม่ลงทุน)

- ควรพิจารณาหาช่องทางที่จะซื้อของกลุ่มเป้าหมาย และต้องให้ชัดเจนคำว่า "ของเก่า" คืออะไรบ้าง

- ควรมีการส่งของหมายไปให้คนตั้ง คาเฟ่หรือสิ่งของ ขอรับบริจาคสิ่งของ โดยให้เขาจัดส่งมาให้โดยตรง

3. โครงการกระดานเพื่อคนไม่

เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีเป้าหมายการระดมทุนของโครงการเพื่อระดมทุนในการสนับสนุนองค์กรชาวบ้านในการรักษา โดยมีการกลุ่มเป้าหมายคือ บริษัทธุรกิจ จ้างร้าน หน่วยอาสาสมัคร (สมาชิกเป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษามากกว่าคน)

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

1. ระดมทุน เป็นการเข้าไป Knock Door ถึงกลุ่มเป้าหมาย

2. ระดมทุนผ่านสื่อ ปากต่อปาก กล้องรับบริจาค

3. ระดมทุนไม่มีการไปหาสมาชิก จะรับเฉพาะสมาชิกที่ติดต่อเข้ามาเอง

4. ไม่ร่วมจัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรอื่นๆ ได้สมาชิกเพิ่มขึ้น

5. มีการผลิตสินค้ารณรงค์เพื่อลดการใช้กระดาษ เช่นถุงรีไซเคิล

ผลการดำเนินงาน

1. ได้สมาชิก 155 องค์กร

2. ได้กลุ่มแนวร่วมที่ขยายไปถึงกลุ่มธุรกิจ ราชการ สถาบันการศึกษาภาคพื้น

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

1. การรวมการเข้ามาช่วยงานคิดเรื่องเข้ามามาก
2. สมาชิกโครงการเข้ามาหนุนช่วยมากขึ้น เช่น บริษัทหรือ

ทุนส่วนตัว

1. มีการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ที่มีภาระงานน้อย
2. ขาดความละเอียดลออในการจัดเก็บกระดาดะ อีกทั้งผู้ประสานงานไม่ได้ดูแลกำกับโดยละเอียด

ข้อสังเกตคือโครงการกระดาดะเพื่อค้นไม้

- ควรจัดลำดับความสำคัญของงาน คือการรณรงค์แพร่รณรงค์ งานบริการจัดเก็บ งานจัดการภายใน
- ควรจ้างเจ้าหน้าที่จัดเก็บที่มีประสิทธิภาพ มีการแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจน
- ควรให้คนทำงานผู้ศึกษาค้นคว้ามีใจในการทำงานนี้
- ควรมีการแปรูปผลิตภัณฑ์ เช่นทำนามบัตร คู่มือกระดาดะ โดยกระดาดะที่ออกแบบสวยงาม ทำให้เกิดความ

รู้สึกดีเมื่อใช้สินค้าจากกระดาดะที่ใจแล้ว

- ควรหาทุนกับหน่วยงานธุรกิจ ควรคำนึงถึง เราได้ภาพทงานที่ดี เป็นการจำกัดระยะในด้านงาน และได้

บริการบริการที่ดี ทำให้การขอสนับสนุนง่ายขึ้น

- ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานที่เราสนับสนุนเข้ามา

- ควรมีการศึกษาเชิงการ ศสศรณีย์ ของกระดาดะโดยการทำเองได้ อาจจะเป็นโครงการระยะยาว แล้วนำ

ผลวิจัยที่ออกมาถึงนักวิจัยระดับสูงทำเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก

- หากสามารถเสนอรูปแบบการลดต้นทุนลง ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีความเป็นไปได้อื่นในการขอทุน

ของกรมพลังงาน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

- การคาดหวังว่า การได้รายได้จากการจัดเก็บกระดาดะไม่เป็นจริง เราอาจจะให้เขาตั้งเป็นผู้จัดเก็บ แล้ว

เราเป็นผู้จัดซื้อแทน แล้วนำมาแปรรูป เพื่อลดต้นทุนการเก็บ

- ยุทธศาสตร์หลักของโครงการอยู่ที่ การลดปริมาณขยะ การเก็บกระดาดะ คือ การรณรงค์ทำความคิดกับ

เขาว่า ที่ผ่านมามีโครงการลดปริมาณการตัดต้นไม้ไปทำไม้ ยุทธศาสตร์ไม่ใช่การนำกระดาดะมาแปรรูปผลิตภัณฑ์

- การรณรงค์ความคิด คือ หัวใจหลัก ควรมีการรณรงค์การทำงานเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ให้กลุ่มเป้าหมาย

ยอมรับเข้ามาหนุนช่วยกิจกรรมการพัฒนา

- ควรมีการจัดโซน การจัดเก็บกระดาดะ คือกระดาดะไม่เดินถึงก็ไม่ต้องเก็บ เพื่อไม่ให้เสียเวลา

A. การระดมทุนของ อพช.แต่ละจังหวัด

การระดมทุนของ อพช.ในแต่ละจังหวัดขึ้นด้วยขึ้นในระยะเวลาจากภาพร่วมกันในประเด็นกันที่ทุนส่วนตัว ชาวบ้านในการศึกษาป่าโดยผ่านโครงการชุมชนรักษา และการตั้งตั้งตนเองด้านทุนในการดำเนินงานมากขึ้น ช่วงแรกๆ การระดมทุนของ อพช.ในจังหวัดต่างๆ จะเน้นการจัดหาเงินทุนในส่วนของการบ้านเป็นสำคัญ ต่อ มา อพช.ในแต่ละจังหวัดก็ได้คิดค้นการระดมทุนที่เหมาะสมกับสภาพของตน โดยเชื่อมต่อกับคนกลุ่มอื่นได้มาก

ขึ้น เช่น ธุรกิจเอกชน คนขึ้นรถเมล์ในเมือง จนสามารถเริ่มที่ใช้กิจกรรมระดมทุนเป็นทางหนึ่งในเครือข่ายแรงงานเดิมของตนได้กว้างกว่าเดิม เช่น ราชภัฏในจังหวัด ลำพูน เชียงราย น่าน แม่ฮ่องสอน

4.1 โครงการระดมทุนจังหวัดลำพูน

มีเป้าหมายการระดมทุน คือ เนื่องจากแหล่งทุนต่างประเทศลดลง โดยมีเพียงงบบริหารจัดการ ส่วนงบประมาณจึงต้องหาเอง จึงเกิดแนวคิดและแผนงานที่จะเป็นกิจกรรมระดมทุนดังนี้

- ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทุนในชุมชน เช่น จัดระบบการบริหารจัดการกองทุนชุมชนให้ชาวบ้าน ให้ชาวบ้านแปรรูปข้าวปลอดสารพิษ แปรรูปอาหาร ทั้งขายปลีกและส่ง เป็นต้น

- ผลักดันให้เกิดการขยายเครือข่ายในชุมชน

- จัดทำวีรกรรมชาติ ทั้งนี้เพราะมีผู้มาศึกษาดูงานเยอะ แต่ไม่มีรายได้เข้ามาเลย จึงมีการที่จะคิดค่าใช้จ่าย ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้ขึ้นมาระดับหนึ่ง โดยได้จากค่าที่พัก และค่าอาหาร

- ได้มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการ เช่น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยได้ทุนมาดำเนินกิจกรรม ชาติ การปลูกพืชเศรษฐกิจในป่าชุมชน เช่นปลูกสมุนไพร พริกไทย เป็นต้น

- สร้างศูนย์เรียนรู้เรื่องความรู้ชุมชน เพื่อเป็นสถานที่จัดการในทางให้กลุ่มคนต่างๆ ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ และได้ศึกษาถึงความรู้เรื่องป่าชุมชน สมุนไพร เป็นต้น

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน คือมีกลาสมิตรจากประเทศญี่ปุ่นมาสนับสนุนเป็นงบจ้างอุปสรรค

- ยังมีปัญหาเรื่องการจัดการแบบมือฉมัง

- ยังไม่มีผู้ประกอบการที่จะนำเสนออย่างชัดเจน

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนของจังหวัดลำพูน

- สมุนไพร, การจัดทำ, อาหารปลอดสารพิษ ปัจจัยในการผลักดันครั้งนี้ชุมชนได้ตั้งขึ้นมาจากสร้างความหลากหลายได้เกิดขึ้นทั้งเรื่อง สมุนไพร ป่าชุมชน อาหาร วัฒนธรรม โดยให้กลุ่มที่มีศักยภาพด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม

- ควรมีการเตรียมการที่ดี ทั้งด้านความสะดวก ความปลอดภัย อีกทั้งควรเตรียมความพร้อมของศูนย์รวม และแนวทาง

4.2 โครงการระดมทุนจังหวัดเชียงใหม่

มีเป้าหมายการระดมทุนขององค์กรเอ็นจีโอหน่วยงาน ประสานความคิด หากันมิตร หากิน โดยหาจุดที่เป็นเรื่องร่วม เช่น สิ่งแวดล้อม การศึกษา เป็นต้น

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินไป อาทิ การจัดคอนเสิร์ต, แรลลี่, พิธีน้ำเมืองเชียงใหม่, โครงการวิถีชีวิตให้ต้นไม้, โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้, ทำแอปพลิเคชันช่วยน้อง, สะสมธนาคารบ้าน, ออกบ้านค้าขาย, จัดงานภาคใต้ของ

ผลการดำเนินงาน

- มีนักธุรกิจเจ้าของกิจการ เข้ามาช่วยคิดกิจกรรม โดยให้ สทท. และชาวบ้านทำ
- การทำโครงการต่างๆ ทำให้ได้เพื่อน ซึ่งเป็นการหาจุดที่คนในเมืองชอบ
- การระดมทุนให้ได้ ต้องมีการติดต่อที่ต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมาย, แรลลี่, โสภณ, มีกิจกรรมร่วม

ปัจจัยที่เอื้อ

- มีทุนเตือนใจ คือเทคโนโลยีในการดำเนินงานระดมทุน เช่น จัดตั้งร้าน
- มีสถานที่ที่ทันสมัย มีสื่อในวงกว้าง เช่น วิทยุภาพ เสียงผ่านน้ำ, แอปพลิเคชัน

แนวทางการดำเนินงาน

- จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์
- ทำโปรเจกต์ที่เข้าถึง
- แอปพลิเคชันที่กระตือรือร้น
- ทำบ้านบ้าน
- จัดตั้งสหกรณ์การเกษตร
- การแปรรูป
- ร่วมกันระดมทุนในมือ ตั้งร้านค้ารวมชาติ เช่น นักธุรกิจ ราชชน
- ทำน้ำเย็นขาย เก็บกองทุนที่ช่วยน้อง

4.3 โครงการระดมทุนจังหวัดน่าน

โดย กลุ่มคนเมืองน่าน มีจุดกำเนิดการระดมทุนของโครงการที่หุ้นส่วนการพัฒนาของ กลุ่มคนหลากหลายที่ต่างๆ ในจังหวัดน่าน มีแนวคิดที่จะพัฒนามีลักษณะดังนี้

ทุน ในหมายถึงระดมทุนคือ ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อาทิ บุคลากร ผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมีโครงการพัฒนาตัว ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมหาทุนเพื่อที่จะนำไปจัดตั้ง มูลนิธิอีกเมืองน่าน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

- บุคลากรที่มีอยู่ของกลุ่มอีกเมืองน่าน ไปเป็นวิทยากร แล้วบริจาคค่าวิทยากรให้
- กลุ่มเยาวชนไปแสดงดนตรีที่ตามงานต่างๆ แล้วบริจาคเงินให้
- ทีมผู้จัดงานภาคใต้ บริจาคจากโครงการผู้จัดงานภาคใต้
- จำนวนผลิตภัณฑ์ที่เข้ามาของกลุ่มต่างๆ เช่น ผ้าทอ ไม้กวาด ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร
- มีงานบริการ เช่น ทำแอปพลิเคชันฐานข้อมูลงาน งานเกษตร งานอนุรักษ์พันธุ์ปลา เป็นต้น
- จัดกิจกรรม อาทิ บวชป่า สืบเสาะแม่น้ำ
- ทำธุรกิจ น้ำดื่มจากเมืองน่าน

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- มีบุคลากร และผู้ที่มีศักยภาพมาช่วยงานเยอะทั้งที่เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคล เช่น พระ ครู ชาวบ้าน
- มีผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้าน ที่น่าสนใจ เช่น ผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร
- กิจกรรมงานพัฒนาน่าสนใจ เช่น เวชชนูปถัมภ์ที่สุปดา และโครงการทอเสื่อ ป่าชุมชน ฯลฯ
- เครือข่ายของกลุ่มอีกเมืองมา ยินดีที่จะหาเงินมาร่วมกันเพื่อจัดตั้งมูลนิธิอีกเมือง

อุปสรรค

- งานวิชาการยังไม่ดี ขาดงาน เช่น น้ำดื่ม คนทำน้ำดื่ม
- บางครั้งถูกกลั่นแกล้งจากผู้มีอำนาจอื่นๆ กล่าวหาว่าน้ำดื่มมีเชื้อโรคบ้าง
- อพท. มีกำลังคนในการจัดการไม่พอ การเข้าไปร่วมกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านซึ่งมีไม่เท่าที่ควร

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนจังหวัดน่าน

- แนวงานดี ไม่ทอด คือเป็นงานที่ชาวบ้านทำ บริหารเอง

4.4 โครงการระดมทุนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เป้าหมายการระดมทุนขององค์กรจะเป็นเรื่องการหาเงินร่วมมากกว่าการหาทุนมาทำงาน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

ใช้กิจกรรมในการเข้าไปพูดคุยกับเครือข่ายกลุ่มคนในแม่ฮ่องสอน

ผลการดำเนินงาน

- ได้กลุ่มคนที่เข้ามาช่วยเรื่องกิจกรรมพัฒนามาหลายได้ทุน เช่น การตั้งวงเสวนา ได้กลุ่มแนวร่วมที่เป็นไทด์ มีการพัฒนาความร่วมมือไปสู่เรื่องการจัดหัวไร่ส่วนเกิน ได้กลุ่มเยาวชนเข้ามาเป็นสมาชิก จากการจัดกิจกรรมดนตรีเพื่อสิ่งแวดล้อม

เริ่มเห็นช่องทางในการร่วมมือกับกลุ่มคนในแม่ฮ่องสอน

โดยกิจกรรมที่จัดกับแนวร่วมเริ่ม ตั้งแต่การรณรงค์ความดีของชาวบ้าน ชาวบ้านได้มาเสนอคุณค่าของภูมิปัญญา ทรัพยากรของตนเองที่รักษาไว้ และพยายามที่จะให้ไทด์มีศักยภาพในการนำเสนอ

ปัญหาที่ตามมา เป็นเรื่องของงบการเงิน เลยทยอยกันไป เช่น ค่าโครงการกระดาษ

แผนงานและทิศทางต่อไป

- นวัตกรรมเมืองสมุนไพร / สร้างสวนสมุนไพร และคิดค้นรูปแบบกิจกรรมอื่นๆ

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ต้องคิดว่าเราจะหาเงินไปทำไม ให้ชาวบ้าน หรือองค์กรตนเอง ดำเนินงานให้ชาวบ้านโดยใช้ อพท.เป็นสะพานเชื่อม จะหาเงินได้มากกว่า

- กิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ คือ

- 1) หัวใจ เพราะมีฐานกลุ่มคนที่จะร่วมได้
- 2) อ่างทองปลื้มผลดีที่ขี้ มีกที่น่าน คิดค้นกิจกรรมตามรูปแบบแต่ละท้องถิ่น
- 3) สมุนไพร เป็นสินค้าที่มีราคาและเป็นที่ต้องการในต่างประเทศจะหาช่องทางที่จะสร้างให้เป็นกระแส

- เรื่องการจัดการควรพัฒนาให้ชาวบ้านเข้ามาบริหารจัดการธุรกิจด้วยตัวเอง

ช่วงที่ 2 อพท.พยายามประสานให้แนวร่วมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น(พ.ศ.2539-ปัจจุบัน)

จากภาวะที่ช่วงก่อน อพท. ได้เป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมให้คนกลุ่มอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมชาวบ้านโดยผ่านกิจกรรมระดมทุน จนสามารถทำให้ประสานกับกลุ่มคนต่างๆ ได้มากขึ้น ในช่วงนี้ อพท.จึงพยายามยกระดับด้านการถ่ายทอดบทให้คนกลุ่มต่างๆ ได้ร่วมงานกันมากขึ้นได้เข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมมากขึ้น สังเกตได้จากกิจกรรมในช่วงนี้จะมีลักษณะการรวมองค์เชิงวัฒนธรรมที่มีระยะเวลาการดำเนินงานนานขึ้น และจะเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนต่อชุมชนภาคเหนือ โดยผ่านเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ จึงจะเห็นได้จากการจัดทำโครงการละครป่าชุมชน 50 ลำดับต้น การจัดงานสืบสานตำนาน และการจัดงานแสดงกรรมวาสนาคนฉลาดใช้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ อพท. จะพยายามให้แนวร่วมที่ได้ประสานไว้ในช่วงก่อนมีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

1. โครงการบวชป่าชุมชน 50 ลำดับต้น

โครงการบวชป่าชุมชน 50 ลำดับต้นได้ดำเนินการในช่วง พ.ศ.2535-2540 โครงการนี้มีทั้งเป้าหมายการณรงค์ระดับนโยบายของรัฐ การทำความเข้าใจกับสาธารณชน การระดมทุนจากชนชั้นกลางในรูปแบบต่างๆ และการระดมทุนจากส่วนของชาวบ้าน โดยโครงการได้ถูกนิยามโดยของสังฆราชบ้าน ที่ขยายไปคนภายนอกเข้าใจ และมีศักยภาพเพียงพอในการวิพากษ์ และขยายให้ทุนคนชนบทคนนอกมาร่วมกันศึกษาป่า

ความหมายของบทเรียนของโครงการคือ ระดมทุน แร่งงาน ความคิด

กลยุทธ์ และกระบวนการทำงาน

ลักษณะพิเศษของโครงการ

เป็นการริเริ่มจากชุมชน ผู้องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ชนชั้นกลางในเมือง ธุรกิจ ราชการ สื่อมวลชน

เป็นการนำเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนมาสื่อสารในวงกว้าง และเข้าไปประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ปีที่ 50 ส่งผลให้เกิดกลุ่มคน

หน่วยงาน ต่าง ๆ เข้าร่วมได้บ้าง

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ

1. เตรียมความพร้อมของชุมชน โดยชุมชนจะคัดเลือกพื้นที่ป่า

2. จัดตั้งคณะกรรมการบวชป่า / ติดต่อกับสำนักมิหิระราชวัง

3. เปิดศิวโครงการ ประชาสัมพันธ์โครงการ

4. ประสานงานกับรัฐ ธุรกิจ แร่งงานต่าง ๆ ให้มาร่วมงานเป็นเจ้าภาพร่วม

5. จัดกิจกรรมบวชป่า ตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

6. ปิดศิวโครงการ สรุปผล

ผลการดำเนินงาน

พื้นที่มีการขยายตัวของป่า	143	หมู่บ้าน
จำนวนพื้นที่	289,891	ไร่
จำนวนต้นไม้	50,258,915	ต้น
ได้เงินบริจาค	1,027,128	บาท

หน่วยงานที่เข้าร่วม 89 องค์การ ทั้งสามสาขา และท้องถิ่น

ผลที่เกิดจากการกระทำนี้มี ๒ ประการคือ

เกิดบพเพ็ญเรื่องการนำเสนองานวิจัยคุณาธารบ้าน มีการจัดปฐพีกรรมเพื่อเข้าถึงใจคนละห้วงความ

- ชาวบ้านได้ให้ความสนใจในการทำงาน เพราะได้มีการนำคนในท้องถิ่นมาช่วยกันทำงานจริง ๆ เช่น ช่างทอผ้า เป็นเรื่องการทำผ้าทอโบราณ เช่น ผ้าทอโบราณ ผ้าทอโบราณ

- โครงการบูรณาการเป็นโครงการที่จะใช้สถานการณ์จริง คือ สัมผัสชุมชนในการจัดการป่า เป็นการทำงานกับ

- นพร. ได้เป็นผู้นำการดำเนินงานกับมูลนิธิ ราชทานมาภักดิ์

ปัจจัยที่สี่และอุปสรรค

1249871

1. เป็นการนำเสนอลักษณะของชาวบ้านในการรักษาป่า
 2. คณะกรรมการมีบทบาท ๓ ด้าน ๓ ประการ ๓ ประการ ๓ ประการ
 3. เป็นการให้ข้อมูลการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วม
 4. จึงขอเวลาของทั้ง ๓ ฝ่ายที่มีมติเห็นชอบให้คณะกรรมการดำเนินการต่อไป
- เมื่อวันพุธที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓

5. เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรมุ่งร้ายทางจิตวิญญาณโดยไม่ตั้งใจของสมาชิก

6. เป็นการใช้กลไกของ NGO: ถูกจัดในการทำงาน

01/03/20

1. เป็นโครงการใหญ่ ที่ชุมชนมีความพร้อมที่จะเป็นการบูรณาการความคิด แต่ทำยังไม่เริ่มแล้ว ก็จะเกิด ภาพ

4502

2. คนมาก แต่เขาไม่สามารถทำอะไรเข้ามามีกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง
 3. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างรุ่นชนยังไม่ค่อยมี
 4. คัดแต่ทำงานอยู่ระดับ ต่ำกว่างานให้สังคมคืองานกับคนข้างติดตัว
 5. ระบบราชการ การติดต่อระหว่างส่วนกลางท้องถิ่นค่อนข้างช้า เกิดความสับสนวุ่น
 6. ความถี่ของการบริหารชุมชน ตามพื้นที่ต่าง ๆ มากเกินไป ไม่มีแรงจูงใจทั้งหมด
- ข้อสังเกตต่อโครงการนำชุมชน 50 ล้านคน

- หากมีการตีความ “ทุน” คือการพัฒนาเป็นของประชาชนทุกคนคือมีส่วนร่วมกัน โครงการทุนชุมชน
ขนาด จะเป็นตัวอย่างของการมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน

กรณีที่มีการพาเจ้าหน้าที่ลงไป SURVEY ก่อนขึ้นงาน จะทำให้เกิดความเหมาะสมในการจัดกิจกรรม
เพราะมีการปรับเปลี่ยนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ - ชาวบ้าน

- NGOs จะทำงานประสานเชื่อมโยงความเข้าใจกันระหว่างชาวบ้าน - คนนอก โดยใช้วัฒนธรรม ความ
เชื่อเป็นสื่อ ควรมีการศึกษาริสนิยมการอนุรักษ์ที่ำรองแต่ละชุมชนและประยุกต์ขึ้นมา

- ทำอย่างไรที่จะให้ชาวบ้านชุมชนฯ สดกกับสิ่งมีชีวิตอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมร่วมกันเป็นการ
ติดตามผล รายงาน เชิงพิสูจน์การทำงาน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับกลุ่มท้องถิ่นต่างๆ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นว่า 50
ล้านต้นจะไม่ปลูกดี ควรเป็นการที่รวมตลอดเนื่อง

- ทางแม่ฮ่องสอนได้ได้เน้นเรื่องการระดมทุน เน้นเป็นการนำเสนอเวทีสาธารณะการจัดการของชาวบ้าน
- การขยายพื้นที่บวชป่า ชาวบ้านจะขยายความคิดผ่านทางสายเครือข่าย
- ทางจังหวัดน่านจะมีพระสงฆ์ เป็นหลักในการดำเนินการ
- จังหวัดเชียงราย การมีส่วนร่วมของชุมชนระดับท้องถิ่นมีมากขึ้น อีกทั้งมีการทำงานร่วมกับจังหวัดได้
ดี ตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด ไปจนถึงระดับท้องถิ่น
- ควรมีการประกาศเกียรติคุณให้กับชาวบ้าน

2. โครงการสืบสานล้านนา

การจัดงานสืบสานล้านนาจัดขึ้นในช่วง 3-6 เมษายน 2540 โดยการประชุมกับคนในพื้นที่ 4 ชม. ได้
เกิดข้อตกลงประสานงานร่วมกัน โดยเฉพาะจากกิจกรรมของกองทุนชุมชนอื่นๆ และกิจกรรมอื่นๆ

เป้าหมายการระดมทุนของกิจกรรม

เป็นการนำเสนอภูมิปัญญาชุมชน และการทำงานของชุมชน ภายใต้แนวคิด

- เป็นการระดมทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ไม่ใช่ว่าเฉพาะเงิน เช่น ค่าสิ่งของ ความช่วยเหลือ วัสดุอุปกรณ์
สถานที่

- เป็นการแสดงหน้าแนวร่วม แลจะมีกำลังความร่วมมือทำงานพัฒนาสังคม
- การสร้างความสัมพันธ์ การขยายความสัมพันธ์ และสร้างช่องทางในการระดมทุนครั้งต่อไป โดยยึด
หลักสร้างความสนใจร่วม การมีส่วนร่วม กิจกรรมนี้เป็นงานร่วม

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

ช่วงเตรียมงาน

- สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือแลกเปลี่ยน และกำหนดงานร่วมกัน
- ประสานงานกับคนที่เกี่ยวข้อง แล้วระดมงบประมาณตามศักยภาพ
- NGOs ต้องวางบทบาทเป็นองเสนาฯ ทำหน้าที่ประสานงาน อำนวยความสะดวก รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
ข้อมูลงาน แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น
- สร้างความสัมพันธ์โดยการติดตามงานเป็นระยะ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ช่วงจัดงาน

- ดำเนินกิจกรรมตามแผน
- เวทีเสวนาประจำวัน

หลังจัดงาน

- สรุป ประเมินผลร่วมกันทุกฝ่าย
- สร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่อง อาทิ ร่วมกิจกรรมอื่นๆ ต่อ

ผลการดำเนินงาน

ด้านผลก

1. ประชาชนศึกษาภาคเกษตรเข้าร่วมกันไม่ได้มาก
2. กิจกรรมมีคุณภาพหลากหลาย : คนไปศึกษามสนใจมาดูงานเยอะ วันละประมาณ 1,500 คน
3. มีข้อเสนอได้จัดทุกปี

ข้อควรแก้ไข

1. งานใหญ่แต่คนทำงานมีน้อย โดยเฉพาะคนที่มีความรู้ในงานนี้
2. มีเวลาในการหางบประมาณจำกัด

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- คนทำงานมีศักยภาพในการประสานงาน
- มีข้อมูล จุดประสงค์การมาของผู้มาดูงาน
- มีกลุ่มคนที่มีบทบาทและมีศักยภาพในสาขานี้ใช้ปัญหาสังคม เกิด NGOs ในรูปสภานิติใหม่ "NGOs คือ คนอิสระที่คิดช่วยเหลือคนอื่น ทำงานเพื่อสังคม"

อุปสรรค

- คนทำงานไม่มีเวลาเต็มที่ ทุกวันนี้ต้องรีบไม่ไหว
- ประสานหลังจากภาคีต่างๆ ได้มาก แต่ก็ยังไม่สามารถนำพหุวัฒนธรรมนี้ ไปสนับสนุนชาวบ้านได้
- ความหลากหลายของคนเราเองจึงทำให้เกิดความขัดแย้ง

ข้อสังเกตต่อการจัดงานสืบสานตำนาน

- ควรมีการทำไทม์ไลน์เฉพาะเป็นกระแส และเกิดการขยายตัว ทำให้สังคมรับรู้และเข้าใจว่า NGOs คืออะไร

ที่ผ่านมา NGOs เหนือเป็นสะพานเชื่อมภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้สังคมได้รับรู้ แต่การเก็บเกี่ยวผลจากสิ่งที่สร้างขึ้นมาจะทำอย่างไร จะก้าวไม่ข้ามพหุวัฒนธรรม

- ควรมีการจัดระดมภายใน ที่จะร้อยรัดศักยภาพของทุกคนแต่ละกลุ่ม ให้เป็นพลังในการทำงานหนุนชาวบ้านต่อไป และไม่ให้เป็นผลร้าย

- ภาวณี่ที่จะจัดงานใหม่ ควรให้กลุ่มคนต่างๆ ที่มาร่วมเป็นเจ้าของงาน มาเป็นผู้ถือส่วนร่วม ให้บ้านเกิดมีส่วนมากกว่าที่ผ่านมา โดยให้แนวร่วมเกิดความตระหนักมากขึ้นในการที่จะเข้ามาช่วย

- ต้องมีการวางแผนในการหาทุน หากประสงค์จะให้คนให้รายละเอียดใหญ่ ส่วนหน่วยงานที่มาร่วมจัดงานให้รับผิดชอบตัวเองก่อน เป็นต้น

3. การจัดงานมหกรรมรวมพลคนฉลาดใช้

จัดขึ้นช่วง 28-30 พฤศจิกายน 2540 เพื่อให้คนชั้นกลางในเมืองได้ใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างคุ้มค่า เป็นการร่วมกันจัดของคนจากหลายกลุ่มทั้งภาครัฐและธุรกิจเอกชนที่ อพท.ได้เชิญประสานงาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะจากการดำเนินโครงการทะเลาะเพื่อสันติ โครงการบ้านของเก่า และการจัดงานสืบสานตำนานในช่วงที่ผ่านมา

นอกจากกิจกรรมการระดมทุนที่กล่าวไปแล้วยังมีกิจกรรมของเครือข่ายเกษตรทางเลือกที่ได้พยายามยกระดับการดำเนินงานโดยมีดีเอสไอเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นเนื่องจากที่ได้วางพื้นฐานการทำงานร่วมกันมาเรียบร้อยแล้ว

4. กระบวนการระดมทุนของเครือข่ายเกษตรทางเลือก

เป็นการตั้งร้านขายสินค้าปลอดสารพิษ คือวันอัมฤกษ์ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และต่อมาได้มีการเปิดร้านลักษณะเดียวกันอีกหลายจังหวัด การเปิดร้านค้าของสมาชิกเครือข่ายเกษตรทางเลือกนี้ยังไม่มีเป้าหมายอื่นช้อนกับอยู่ด้วยกัน คือช่วงปี 253๕ เครือข่ายเกษตรทางเลือกได้ยกระดับจากพัฒนางานในการจัดหาตลาดมาของวันผลิตของชาวบ้าน และต้องการให้คนชั้นกลางในเมืองมาพบและกินชาวบ้านในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากการจัดงานมหกรรมเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 1 ในปี 253๖ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อให้สามารถชนผู้รักเกษตรกรรมทางเลือกที่ อพท.ได้ส่งเสริมชาวบ้านให้เข้ามาในช่วงก่อนนั้น การเปิดร้านอัมฤกษ์และร้านอื่นๆ ก็จะเป็นวิถีการหนึ่งที่จะสามารถตอบสนองของการขยายผลงานพัฒนาของเครือข่ายในทิศทางดังกล่าวได้ ในช่วงแรกๆ การจัดตั้งและบริหารร้านอัมฤกษ์ก็ได้ดำเนินงานโดย อพท.เป็นหลักเพื่อสร้างและผลักดันให้งานทางด้านนี้เริ่มต้น และดำเนินการต่อไปในระยะเวลาต่อมาได้ ต่อมาเมื่อสามารถสร้างแนวทางได้ระดับหนึ่งแล้วปัจจุบันจึงมีแนวทางที่จะพยายามให้สมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นเช่นกัน

- ◆ สรุปภาพรวมกลยุทธ์ กระบวนการทำงาน และปัญหาอุปสรรคของงานระดมทุนของ อพท.ภาคเหนือ

จากบทเรียนการทำงานด้านระดมทุนที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 2 ช่วง สามารถประมวลเป็นภาพรวมของงานด้านระดมทุนที่ผ่านมาในด้านกลยุทธ์ และปัญหาอุปสรรค ดังนี้

กลยุทธ์และกระบวนการทำงานระดมทุน

- การใช้เครือข่ายทางสังคม ระหว่างบุคคล คู่องค์กร ภายนอก

- การใช้วิธีการ / งาน / กิจกรรม / วัฒนธรรมทุนเป็นสื่อการเรียนรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม "หุ้นส่วนการพัฒนา"

- กระบวนการเพื่อสร้างข้อมูลข่าวสารที่ต่อเนื่อง / ชัดเจน หลากหลายรูปแบบวิธีการ เพื่อการรับรู้ เรียนรู้ และรักษาความสัมพันธ์

- การเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงาน ภายนอก ภาครัฐ

- การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี นำชื่อเสียงองค์กร เช่น องค์ประกอบคุณธรรมการ, ระบบการบริหารจัดการองค์กร, องค์การที่เชื่อถือได้

- การประเมิน การใช้อุปกรณ์ทางสังคมเป็นโอกาสเพื่อทำงานพัฒนาระบบการพัฒนาระบบเสริมพลังองค์กร, กระบวนการพัฒนาระบบการพัฒนาระบบเสริมพลังองค์กร, กระบวนการพัฒนาระบบการพัฒนาระบบเสริมพลังองค์กร

- การวิเคราะห์ / ประเมินระดับการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน และการเข้าใจเครือข่ายความสัมพันธ์ของหน่วยงาน / กิจกรรมของหน่วยงาน / องค์ประกอบที่แตกต่าง

- การเข้าถึงกลไกราชการ, ภาครัฐ, องค์กรต่างๆ

- ยกย่องและสนับสนุนผู้รับใช้

- เปิดกว้าง เน้นกระบวนการสร้าง และให้โอกาสเจ้าหน้าที่มีส่วนร่วม

ปัญหา และอุปสรรคในการระดมทุน

ที่ผ่านมาในการดำเนินกิจกรรมการระดมทุนของแต่ละองค์กรเราได้พบว่ามีปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ

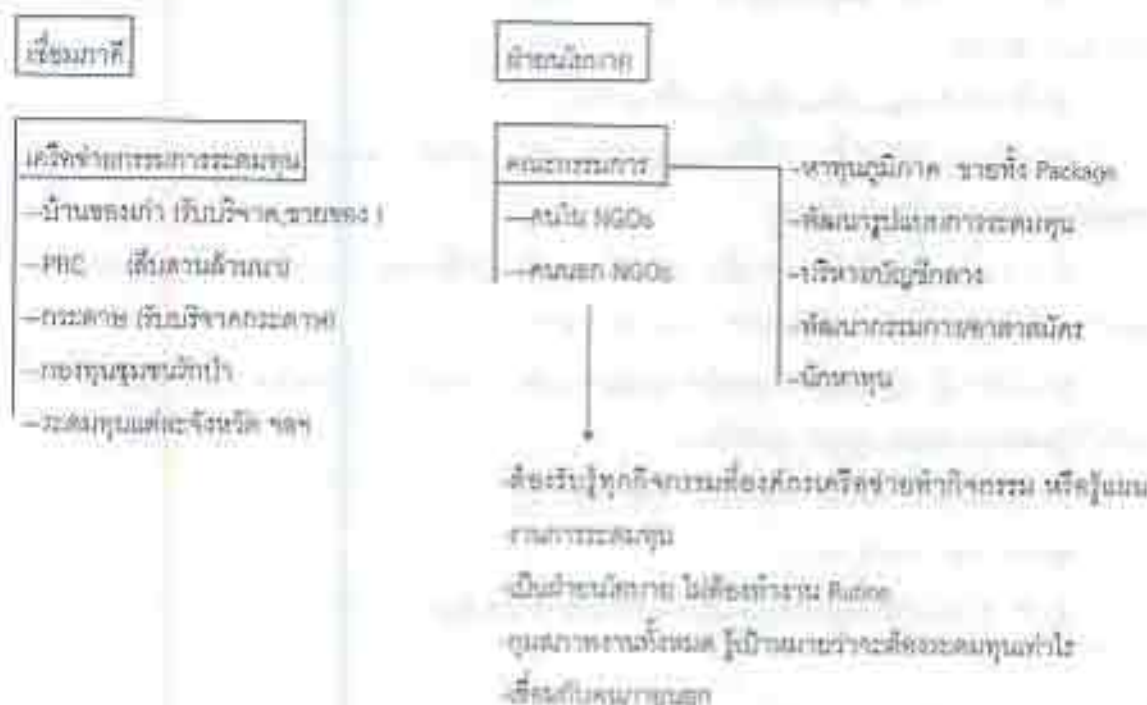
- ระบบแบบแผนของพร. ง่าย ๆ ง่าย ๆ จึงมีปัญหามากมาย
- การเข้าไปต่อกับภาคธุรกิจจะต้องมีสิ่งที่จะทำ สื่อสารผ่านเป็นระบบ
- ไม่มีบุคลากรที่ทำงานระดมทุนเต็มใจ

ค. ความพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการระดมทุน

อพท. ได้เห็นความสำคัญของการระดมทุนว่าจำเป็นและเป็นแนวทางเสริมระบบรากฐานของ อพท. ได้ และเห็นว่า การระดมทุนของ อพท. ยังยากเกินทำโดยไม่ได้แผนเปลี่ยนระบบการดำเนินงานร่วมกัน หรือทุนเสริมให้เป็นกระบวนการเดียวกัน ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายด้านการระดมทุนขึ้น โดยทาง PRC, FRC และทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น จัดงานเสวนาผ่านสื่อที่ได้นำไปแล้ว

FIC ภาคเหนือยังพยายามผลักดันให้เกิดความร่วมมือกับรูปแบบงานของงานด้านระดมทุนในภาคเหนือ โดยจัดขึ้นในวันที่ 28-30 สิงหาคม 2548 จากเวทีดังกล่าวได้มีการร่วมกันวางแผนสร้างเครือข่ายระดมทุนภาคเหนือดังนี้

โครงสร้างกลไกการระดมทุนภาคเหนือ

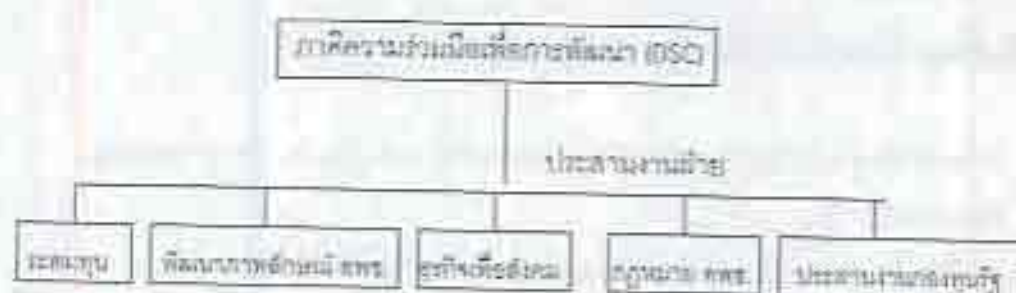


ส่วนเครือข่ายความร่วมมือกับภาคอื่นนั้นจะผ่านกลไกโครงสร้างของ FIC ดังรูป

ภาคีความร่วมมือเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาและ กป.อพช.ชาติ



ใน พ.ศ. 2538 ได้มีการตั้งกลไกการประสานงานเพื่อการระดมทุนโดยเฉพาะในชื่อว่า "ภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนา (Development support Consortium-DSC)" ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการระดมทุนสนับสนุนการพัฒนา และเป็นการสร้างเวทีการเขียนร่วมกันระหว่างบุคคล องค์กรผู้ให้ทุน องค์กรเอกชนสาธารณะ ประโยชน์ องค์กรชุมชน และองค์กรเครือข่ายต่างๆ DSC จะมีการดำเนินงานเป็นฝ่ายต่างๆ ดังนี้



จ. แนวทางต่อไปของเครือข่ายระดมทุน

ทางดำเนินงานเพื่อพัฒนาเครือข่ายและกิจกรรมระดมทุนในแง่ต่อไปจะแบ่งเป็น 3 ระยะคือ

ระยะ	แผนงาน
ระยะที่ 1	- ขยายเครือข่าย - จัดระบบภายใน - ทำข้อมูลและกองทุน (ซึ่งระยะนี้ทางหน่วยงานก็ทำอยู่แล้ว เช่น FRC)
ระยะที่ 2	- หาเครื่องมือวิธีการขาย - จรบรวมเทคโนโลยีเครือข่ายช่องทางทั้งในและต่างประเทศ - วางแผนการหาทุน ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น งานเสวนาเสวนา - พัฒนาบุคลากร ฝึกอบรมระยะประจำปี จัดนิทรรศการ
ระยะที่ 3	- ปฏิบัติการ
ระยะที่ 4	- ประเมินผล

โดยสิ่งที่เครือข่ายได้ให้ความสำคัญและเห็นว่าควรปรับปรุงต่อไปในการพัฒนากลไกการจัดการขององค์กร
งานระดมทุนคือ

- การเงิน คุณภาพ และการระดมทุน
- ระบบข้อมูลและสื่อ
- บัญชีการเงิน
- การวางแผน การติดตาม และการประเมินผล

ปัจจุบัน อพร.ด้านการระดมทุนกำลังพยายามดำเนินการและทางสังคม ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว บาง
กิจกรรมยังคงต้องปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมรูปแบบอื่นๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น การสร้างและจัดระบบภายในของ
เครือข่าย ทั้งนี้เพราะงานระดมทุนมีหลายด้านกิจกรรมที่ยังคงมีสำหรับ อพร.ภาคเหนือ ดังนั้น อพร.จึง
พยายามปรับโดยหาวิธีการที่เหมาะสมให้ อพร. และภาคอื่นๆ ได้ร่วมกันดำเนินการคือ การร่วมกันจัดงานเสวนา
เสวนาให้เป็นงานประจำปีทุกปี ซึ่งเริ่มจัดครั้งแรกในปี 2540

จ. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการระดมทุน

- ๑) นวัตกรรมความรู้ที่เป็นสิ่งพื้นฐานของการระดมทุนเช่น ละไรคือแรงจูงใจ การระดมทุนในสังคมไทยยุคใหม่
- ๒) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในด้านการระดมทุน การจัดการ การใช้ประโยชน์
- ๓) การนิยามความหมายของการระดมทุน
- ๔) ศึกษาความคิด ความคาดหวัง แรงจูงใจต่อภาคร่วมกิจกรรมระดมทุนของภาคีต่างๆ

10. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายเด็กและเยาวชน¹

*คุณเทวินทร์ อัครศิริกุล²

*คุณสุภาพร ถิ่นวัฒนาบุญ³

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. พัฒนาการของงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนในภาคเหนือ

พัฒนาการของงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๓ ช่วงคือ ช่วงที่ ๑ คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศ(TECST)(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕) ช่วงที่ ๒ คณะทำงานเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘) ช่วงที่ ๓ เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐)

ช่วงที่ ๑ คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศ(พปพ.-TECST)(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕)

ก่อน พ.ศ. ๒๕๓๐ แม้จะมีองค์กรที่ทำทางด้านเด็กและเยาวชนอยู่ แต่ก็ไม่รวมตัวกันอย่างชัดเจน อาจจะมีการประสานงานกันบ้างก็เป็นเฉพาะในกรณีที่ใกล้ชิดกันเท่านั้น จน พ.ศ. ๒๕๓๐ มูลนิธิผู้หญิงได้เชิญองค์กรที่ทำทางด้านสตรี เด็ก และเยาวชนจากภาคเหนือ มีลาน และจุดสหพันธ์ประชุมสัมมนาที่เรไรใหญ่เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ปัญหาด้านเด็กของแต่ละภาค โดยเฉพาะประสบการณ์การเอาเปรียบเด็กทางเพศและโสเภณีเด็ก การประชุมดังกล่าวได้สรุปแนวทางการแก้ปัญหาว่าควรจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาส่วนกัน โดยใช้ชื่อว่า “คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศพปพ.-TECST” แนวทางการทำงานของเครือข่ายจะเน้นการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย ผลิตประเด็นปัญหาโสเภณีเด็ก ลีลามกซึ่งจะมีผลต่อเด็ก รวมทั้งการหนุนช่วยกันในระดับพื้นที่

เลขาธิการคนแรกของ TECST คือ คุณศิริพร สโจนานันท์ สมาชิกส่วนใหญ่ของ TECST ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ มีองค์กรที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และมีองค์กรที่อยู่ในภาคอีสานเพียง ๑-๒ องค์กร การบริหารเครือข่ายจะมีคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการดำเนินงานจากทุกภาคร่วมกันรับผิดชอบ

กิจกรรมของ TECST ในช่วงที่คุณศิริพรเป็นเลขาธิการอยู่ แบ่งได้เป็น ๒ ระดับคือ

¹ บทบาทคุณ คุณสมนึก เภสัชกิจอารมณณ์ แห่งองค์ โฉมใจ

² ผู้อำนวยการสมาคมส่งเสริมสตรีเพื่อสันติภาพและสังคมสตรี ๑ เชียงใหม่

³ ผู้อำนวยการมูลนิธิฟื้นฟูชุมชนฯ ๑ เชียงใหม่

๑. การทบทวนตัวบ่งชี้นโยบาย จะออกผลการทบทวนในนามของ FECSF เมื่อมีข้าราชการหรือสถานการณมีปัญหาหรือมีนโยบายตรงวิธีที่จะส่งผลกระทบต่อบริษัท จิตใจกรรมกรหรือจิตใจในประเทศและประชาชนหรือชาวต่างชาติกับต่างประเทศ ทั้งการรวบรวมข้อมูลสมาชิกเพื่อเผยแพร่สังคม คือตามการมีการละเมิดสิทธิเด็ก โดมาทิดเด็ก และการทาดูแลกรรมกรเด็กต่างๆ โดยการประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจกองปราบปราม กรมประชาสงเคราะห์ เป็นต้น

๒. กิจกรรมระดมทุนที่ ในปีแรกได้มีการคัดเลือกผู้นำเด็กในพื้นที่ภาคเหนือและที่สามไปทัศนศึกษาได้
เห็นสภาพปัญหาเด็ก เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กชายและงาน ขาดสารอาหาร เป็นต้น จากนั้นเด็กกลุ่มนี้จะเข้าร่วมประชุม
ในเวทีสิทธิเด็ก กับองค์การด้านเด็กที่กรุงเทพฯ ในปีถัดมาก็ยังมีกิจกรรมระดมทุนผู้นำเด็กในแต่ละพื้นที่
โดยจะจัดตั้งคณะกรรมการระดมทุนเด็กต่างๆ เพื่อไปมีบทบาทรู้จักกัน โดยมีโอกาสสะท้อนปัญหา และนำข้อเสนอจาก
การสัมมนาเข้าสู่เวทีสิทธิเด็ก

หลังจากนั้นก็จรรจนระหว่างองค์กรในพื้นที่เริ่มมาลงเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน และเนื่องจากองค์กรต่างๆ อยู่ใกล้กันทำให้ประสานกันมาก อย่างไรก็ตามก็จรรจนการดำเนินงานระดับนโยบายก็ยังคงมีอยู่เป็นระยะ

ประมาณ พ.ศ. ๒๕-๔ เมื่อคณะกรรมการชุดเดิมของ TECSST สิ้นสุดวาระลง สมาชิกในส่วนชนบทภาคเหนือได้เริ่มพูดคุยกันว่าน่าจะมีการประสานงานเป็นเครือข่ายของภาคเหนือเองในวงกว้างขึ้นกับและสหกิจด้วย เพราะมีองค์กรต้นแบบเป็นจำนวนมาก สถานการณ์ของสหกิจไทยเล็งเห็นถึงกับ ภาวะประสานงานกันเป็นไปไม่ได้ง่าย ประกอบกับองค์กรสมาชิกได้เริ่มถูกรวมของดี โทษของ ประชามโนกรรมที่คนภาคเหนือและชาวนาในจังหวัดเชียงใหม่เป็นสมาชิกของ TECSST. สำนักงานประสานงานของ TECSST ก็ได้ย้ายมาตั้งที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วย

การดำเนินงานในช่วงนี้ของ TECSI ได้สนับสนุนกิจกรรมด้านนิเทศทางด้านการวัดผลในวงกว้างขึ้น
นิกายกแนวตั้งลง โดยได้มุ่งทำงานพัฒนาด้านและเครือข่ายองค์กรสมาชิกมากขึ้น ทั้งนี้เครือข่ายมีกิจกรรมประจำปีที่สำคัญคือ สภาเด็กและเยาวชน และเวทีสิทธิเด็กที่กรุงเทพฯ ซึ่ง TECSI ในฐานะองค์กรประสาน
งานเครือข่ายสามารถจะทำหน้าที่ในการประสานงานในเวทีกิจกรรมดังกล่าว

ปัญหาอุปสรรคสำคัญของ TPCSA ก็คือไม่มีงบประมาณอย่างชัดเจนในการดำเนินการดำเนินงานทั้งระบบบริหารจัดการ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณที่ประมาณงาน เช่นสำนักงาน, ตลอดจนสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ เฉพาะองค์กรซึ่งไม่ใช่กิจกรรมของสมาชิก ดังนั้นเมื่อหมดงบประมาณโครงการ รวมทั้งขาดบุคลากรผู้ประสานงานจึงทำให้ TPCSA ลดบทบาทลงในปี ๒๕๖๕ เป็นต้นมา

ช่วงที่ ๒ คณะทำงานเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๗)

กลุ่มคนที่ต่อมาได้รวมตัวกันเป็นคณะทำงานเอเชียอาบิตี เอเชียแปซิฟิก และอเมริกาเหนือ ได้เริ่มก่อตั้งเครือข่ายที่ TECSI (ยูเอสนับพันบาท) โดยในช่วงแรกจะรวมกลุ่มกันหลวมๆ ไม่มีการจัดโครงสร้าง แต่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ผู้ที่รวมกลุ่มกันนี้ส่วนมากจะเป็นกรรมการหรือผู้สนับสนุนภายใน TECSI การรวมตัวกันเกิดจากการเห็นว่าการทำงานและเป้าหมายของ TECSI นั้นไม่ตรงกันในระดับข้างบนแต่ยังไม่เกิด

การรวมตัวกันในระดับภาคกลางของปี จึงได้รวมตัวกันประมาณ ๑-๒ องค์การ กิจกรรมนี้จะทำขึ้นเป็นการหนุนช่วยกันระหว่างองค์กรในภาคต่อปัญหาด้านเด็กที่เกิดขึ้น เช่น เด็กถูกข่มขืน เด็กถูกไล่ออกจากโรงเรียน เด็กขาดที่พัก ไม่มีญาติที่เลี้ยง อยุทธยาภรณ์ที่พบกรณีปัญหาการศึกษาของเด็กเหล่านี้ไม่ใช่ อพข.ชิ้นที่เหมาะสม รวมทั้ง อพข.ที่อยู่ในกรุงเทพฯ กิจกรรมที่ อพข.กลุ่มนี้ทำร่วมกันเป็นกิจกรรมประจำปีคือ การร่วมกันจัดค่ายเด็ก

การรวมตัวกันในระหว่างของคณะกรรมาธิการนี้จึงควบคู่ไปกับการดำเนินงานของ TECSI กลุ่มจะทำงานคล้ายเป็นภาคีภายในภาค โดยใช้ความสัมพันธ์มีส่วนบุคคลในการประสานงาน ในขณะที่จะใช้ TECSI ในการทำกิจกรรมรณรงค์ออกไป เมื่อ TECSI สิ้นสุดภาคลง การรวมทำกิจกรรมของคนกลุ่มนี้ก็ยังโดดเด่นมากขึ้น

ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๓๓ อพข.กลุ่มนี้รวมทั้งที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของ TECSI ได้จัดเวทีคนทำงานด้านเด็กที่ จ.แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เวทีดังกล่าวได้มีมติให้จัดตั้ง “คณะกรรมการเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ” ขึ้น มีคุณทองดี โพธิ์ทองเป็นประธานองค์กรเครือข่าย โดยมีคณะกรรมการเครือข่าย เช่น คุณสมภาพ จันทรรักษ์ คุณฉัตรชัย รุ่งอรุณ คุณศรีนวล นิ่งคำลา คุณสมนึก บุญจันทยารธรรม ครูจันทร์แรม ศิริคำฟู เป็นต้น รวมองค์กรสมาชิกทั้งหมด ๑๐ องค์การ ใน ๔ พื้นที่จังหวัดภาคเหนือคือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน พะเยา และลำปาง ส่วนการประสานงานของกลุ่มก็ยังจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลักโดยไม่มีการจัดกลไกอย่างเป็นทางการ

การดำเนินงานของเครือข่ายในช่วงนี้ จะมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กเป็นหลัก ตลอดจนการหนุนช่วยองค์กรสมาชิกซึ่งกันและกันในการติดตามกรณีเด็กถูกละเมิดสิทธิ การจัดค่ายเด็ก โดยผลงานด้านบรรณคดีเขียนนโยบายลงปฏิทินทั้งหมด แต่ก็ยังคงจัดสภาพเด็กภาคเหนือและร่วมไปงานเวทีสิทธิเด็กอยู่

ช่วงที่ ๓ เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๔๐)

ในเดือนพฤษภาคมปี ๒๕๓๔ มีการจัดประชุมองค์กรเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือขึ้นที่ศูนย์มานนเชษฐ์แลนด์ จ.ลำพูน ที่ประชุมได้รับทราบว่ามีกิจกรรมร่วมกันของ อพข.ที่ทำทางด้านเด็กในลักษณะของการเป็นเครือข่ายทำงานร่วมกัน จึงเสนอว่าควรเปิดให้องค์กรอื่นๆได้ร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่าย ที่ประชุมจึงเสนอให้มีคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อเตรียมการจัดสมัชชาใหญ่อีกครั้ง เพื่อดำเนินการและประสานงานในการทำงานขององค์กรเครือข่ายขึ้น

วันที่ ๒๒-๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๔ จึงได้ จัดสมัชชาองค์กรเอกชน ด้านเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือขึ้น ที่ ศูนย์มาทมนต์มณเฑียร จ.เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เพื่อกำหนดบทบาทและโครงสร้างขององค์กรเครือข่าย และได้ก่อตั้งในองค์กรเครือข่ายอย่างเป็นทางการ ชื่อ “เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรี ภาคเหนือ” โดยมี คุณสมนึก บุญจันทยารธรรมเป็นประธานกรรมการบริหาร มีโครงสร้างดังนี้



เป้าหมายการทำงานของเครือข่ายคือ

- เป็นศูนย์กลางประสานระหว่าง อพท. และรัฐ
- พัฒนาความร่วมมือขององค์กรที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวกับเด็กเยาวชน สตรีให้เข้มแข็ง
- พัฒนาระบบข้อมูลและยุทธศาสตร์สาธารณะ
- แสวงหาแนวร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน

การดำเนินงานระดับเครือข่ายในช่วงนี้คือ

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ เครือข่ายได้จัดสถานะเป็นภาคเหนือขึ้น ต่อมาได้จัดเวทีสิทธิเด็กระดับภาคขึ้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๕ การจัดเวทีสิทธิเด็กได้ปรับมาเป็นการจัดเป็นโซน โดยแบ่งเป็น ๕ โซน คือ โซนที่ ๑ บ้านแพะ อำเภอแม่สาย โซนที่ ๒ เชียงราย พะเยา โซนที่ ๓ เชียงใหม่ลำพูน โซนที่ ๔ แม่ฮ่องสอน ตาก โซนที่ ๕ นครสวรรค์ อุตรดิตถ์

ในด้านกิจกรรมผลักดันระดับนโยบายเครือข่ายยังได้พยายามผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาเด็กแต่ละจังหวัด ด้วยการจัดเวทีให้เกิดแผนพัฒนาเด็กระดับจังหวัดขึ้นโดยจัดร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ แต่ยังไม่ได้ผลนัก

ในด้านการพัฒนาเครือข่าย ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เครือข่ายได้กำหนดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามผลการดำเนินงานด้านเด็ก ๓ เดือนต่อครั้งโดยกำหนดประชุมหมุนเวียนไปตามจังหวัดต่างๆ นอกจากนี้ เครือข่ายยังมีแผนที่จะพัฒนาระบบข้อมูลของเครือข่าย พยายามจะจัดอบรมสมาชิกเครือข่ายแต่ไม่สามารถทำได้ เพราะแหล่งทุนไม่ให้ความสำคัญกับงานด้านนี้นัก

จึงจะเห็นว่าภาพรวมของการทำงานด้านเด็กของ อพท. ในช่วงนี้ได้ถูกส่งมาให้ความสำคัญกับการผลักดันนโยบายมากขึ้นในช่วงที่ ๒ ที่ผ่านมามี โดยผ่านกิจกรรมการจัดเวทีสิทธิเด็ก กิจกรรมการพยายามให้เกิดแผนพัฒนาเด็กระดับจังหวัด แต่กิจกรรมด้านอื่นมีไม่มากและไม่เด่นชัดนัก กิจกรรมด้านนี้ที่เครือข่ายได้จัด เช่น การจัดอบรมสมาชิกเรื่องทักษะการทำงานกับสังคม การศึกษาเรื่องแรงงานเด็ก การศึกษากระบวนการการทำงานด้านเด็ก ๕ กรณี เป็นต้น และการประสานงานช่วงที่เกี่ยวกับระหว่างองค์กรสมาชิกก็ลดลงจากช่วงที่ ๑ มาก

ปัญหาอุปสรรคสำคัญของการดำเนินงานของเครือข่าย คือ

- ๑) ขาดศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลขององค์กรสมาชิกเครือข่าย ทำให้การสื่อสาร

สารทำ

ได้ไม่ทั่วถึง

- ๒) ชาติพันธุ์ที่ทำงานแต่ละเวลา
- ๓) ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ

๔) นอกจากนี้ยังมีการตั้งข้อสังเกตกันว่าโครงสร้างโครงสร้างของโรงเรียนเป็นทางการมาใช้ในการดำเนินงานในขณะที่ยังมี ๒. การประสานงานจะใช้ความสัมพันธ์ไม่เป็นทางการเป็นหลักก็มีส่วนทำให้กิจกรรมในช่วงที่ 3 นี้ไม่ราบรื่นนัก และอาจจะเกิดจากสาเหตุปัจจัยอื่น ๆ เช่น การรับภาระสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างกัน การปฏิบัติงานประจำขององค์กรมากขึ้น กรณีนี้จึงมีส่วนทำให้สมาชิกเครือข่ายติดต่อกันกันน้อยลงได้ เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมด้านเด็กขององค์กรสมาชิกเครือข่ายยังคงดำเนินการต่อไป โดยสามารถแยกประเด็นปัญหาด้านเด็กที่องค์กรสมาชิกเข้าไปทำงานพัฒนาอยู่ในปัจจุบันได้เป็น ๔ ประเด็น คือ

๑. เด็กเร่ร่อน เด็กสลัม เด็กเป็นน้ำนม เด็กขอทาน
๒. การใช้แรงงานเด็ก การขูดรีดแรงงานเด็ก
๓. โสเภณีเด็ก เด็กถูกละเมิดทางเพศ
๔. เด็กขายยา เด็กทขข เด็กใช้สิทธิขาดสิทธิแบบรายเดือน
๕. เด็กกับเซ็กซ์
๖. เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา
๗. เด็กกับสิ่งแวดล้อม
๘. เด็กกับยาเสพติด
๙. เด็กกับการมีส่วนร่วม

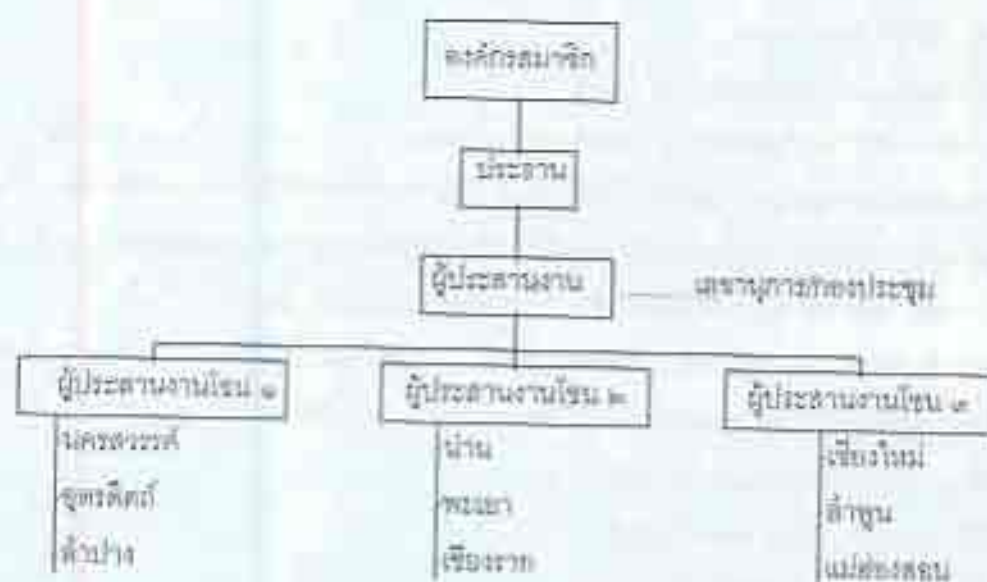
ข. ยุทธศาสตร์ต่อไปข้างหน้า

จากปัญหาที่พบในช่วงก่อนปี 2540 เครือข่าย-สภาชุมชนหลายครั้ง และตกลงจะจัดประเด็นหลักจากเครือข่าย เพราะที่จากรวมกันว่าประเด็นที่สมาชิกเครือข่ายดำเนินการอยู่นั้นหนักเฉพาะด้านเด็กเท่านั้น และได้ปรับโครงสร้างของเครือข่ายใหม่โดยได้รวมเป้าหมายการทำงานของเครือข่ายไว้คือ

- พัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูล
- ประสานงานกับองค์กรสมาชิก
- พัฒนาศักยภาพของเครือข่าย
- จัดทำรายงานสถานการณ์เด็กเยาวชนระดับภาคประจำปี

พร้อมกันนั้นเครือข่ายได้จัดปรับกรอบโครงสร้างความร่วมมือใหม่ เน้นจุดในการจัดปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ใหม่เนื่องจากโครงสร้างเดิมไม่สามารถประสานให้สมาชิกเข้าร่วมได้เท่าที่ควร ทำให้งานตกหนักอยู่ที่บางคนหรือบางส่วนของเครือข่าย และทำให้สมาชิกไม่มีส่วนร่วมระหว่างเดิมที่โครงสร้างที่ปรับใหม่ คือ

* เดิมคือแผนที่สมาชิกในวันที่ 23-25 ก.ค. 2539 เป็นลักษณะ เครือข่ายใช้ชื่อว่า "เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ"



ขณะนี้ทุนภาคพื้น ๓๕๔๔ เครือข่ายเด็กยังคงอยู่ในช่วงการจัดปฐมนิเทศการบริหารจัดการภายใน เครือข่ายเพื่อหาความชัดเจนอยู่

ค. แผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาข้อมูลการศึกษาวิจัย

เครือข่ายมีแผนงานที่จะพัฒนาด้านข้อมูลและองค์ความรู้ด้านการพัฒนาเด็ก โดยอาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

1. การพัฒนาระบบการถ่ายทอดข้อมูลของเครือข่าย
2. การสร้างองค์ความรู้ รูปแบบวิธีปฏิบัติ และการใช้ข้อมูลในเชิงรณรงค์และใช้ประกอบการทำงานด้านเด็ก โดยแบ่งประเด็นศึกษาไปสามภูมิภาคด้านเด็ก ๑ ประเด็นที่ อพท. ด้านเด็กทำงานอยู่ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

การปฏิบัติงานศึกษาวิจัยมาสนับสนุนงานพัฒนาของ อพช.¹

*สถาบันส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาที่กึ่งรัฐ (สวทช.)

ก. ลักษณะงานศึกษาวิจัยของ อพช.

คณะกรรมการทำงานของ อพช. ได้ลงอาศัยการศึกษาวิจัยมาสนับสนุนโดยตลอด ทั้งที่ทำโดยบุคคลอื่น และโดยอพช.เอง การศึกษาวิจัยที่ อพช. เลื่อนนำมาใช้มีหลายรูปแบบ และส่วนมากมักให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกับแนวงานพัฒนาแต่ละองค์การ และผลกระทบของการศึกษาวิจัยนั้นต้องสามารถแปลมาเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากกว่า บางครั้งการศึกษาวิจัยของ อพช. จึงมีลักษณะของการประยุกต์เทคนิควิธีวิจัยเพื่อมาสนับสนุนงานพัฒนามากกว่าจำใจให้ความสำคัญกับการดำเนินการระดับทฤษฎีที่ต่างแหว่งคว้างนัก ซึ่งวิธีการเช่นนี้อาจเกิดได้ว่าเป็นแนวคิดวิธีการในการศึกษาวิจัยที่ไม่มีลักษณะเฉพาะที่รูปแบบหนึ่งนั้นคือพบว่าลักษณะสำคัญของการศึกษาวิจัยของ อพช. มักเป็นการศึกษาวิจัยที่ควบคู่เป็นหนึ่งเดียวไปกับการพัฒนาอย่างแยกกันไม่ออก รูปแบบการศึกษาวิจัยที่ อพช. นำมาใช้ เช่น การศึกษาชุมชนก่อนจะเริ่มต้นโครงการ การจัดประชุมอภิปรายกับชาวบ้าน การประเมินผลโครงการ รวมไปถึงการกำหนดประเด็นศึกษาวิจัยในบางเรื่องเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่และระดับโลกภาพ เป็นต้น

ข. ข้อเด่นที่พบจากการศึกษาวิจัยของ อพช.

มี 3 ประการสำคัญ คือ

1. ในขณะนี้ปัจจุบันวิธีคิดแบบใหม่ได้ลดอำนาจและไปละทิ้งองค์ความรู้ของท้องถิ่น การวิจัยเชิงพัฒนาของ อพช. ได้ให้อำนาจกับองค์ความรู้พื้นบ้านมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการวิจัย ทำให้ชาวบ้านมั่นใจในองค์ความรู้ของตนเอง และสามารถนำไปปรับเพื่อใช้ประโยชน์ได้โดยตรง ดังที่พบในการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ดู่ง พม่า

¹ เนื้อหาของบทความนี้ได้มาจากงานดำเนินโครงการศึกษาองค์ความรู้เชิงวิจัยชุมชนเกษตรกรรม สวทช. ซึ่งได้มาจากการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศน์ที่มีวัฒนธรรมเกษตรกรรม 2540. เป็นฉบับแก้ไข

-การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีอยู่ให้กับชุมชนด้วยกันเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัย ชาวบ้านสามารถเข้าถึงกระบวนการวิจัยได้

-การเก็บข้อมูลโดยชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนเข้าใจข้อมูลที่ดีเองมีอยู่ และใช้ในการตัดสินใจบอกคนอื่นจนมีคนสนใจมากขึ้น จนกระทั่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหา กำหนดกิจกรรมการดำเนินงานของตนเองได้ และมีเครื่องมือใช้สำหรับการขโมยข้อมูลเอง

-ชุมชนตื่นตัว และพัฒนากิจกรรมต่อเนื่องจากการเก็บข้อมูลได้เอง เช่น การจัดทำแผนที่ 1:50000 การสำรวจข้อมูลพื้นที่ไม่ระบุชื่อและแปลงไม้ชุมชน

2. ในขณะที่ยังคงคงใจรูปเป็นกำลังอยู่การยอมรับด้วยวิธีคิดและการกำหนดนโยบายโดยชุมชนและหลักการศึกษาเชิงพัฒนาของ อพท.เป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กันให้กับสังคม การศึกษาวิจัยของ อพท.จึงมักเป็นการตรวจสอบวิธีคิดและนโยบายของตนเองเป็นหลักไปด้วย ขณะเดียวกันผลกระทบการศึกษาที่ยั่งยืนภายใต้การประกอบของของ อพท.ในระดับนโยบายได้ด้วย งานศึกษาวิจัยของ อพท.ลักษณะนี้ เช่น การศึกษาผลกระทบของกฎหมายคุ้มครองคนงานใน พ.ศ. 2532 การศึกษาเรื่องเกษตรกรรมใน พ.ศ. 2540 การศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางสังคมใน พ.ศ. 2539-2541 เป็นต้น

3. การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาของ อพท.สามารถนำมาใช้กับโครงการทำมาของ อพท.และชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งกรณีชุมชนในหมู่บ้านเขาซึ่งได้มีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้น ดังนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการทำมาของ อพท.และชาวบ้าน รวมถึงแนวทางการจัดการโดยรวม เช่น การศึกษาในประเด็นการเปิดโรงเรียน เป็นต้น การจัดการทรัพยากรชุมชน ประเด็นการศึกษารวม ประเด็นการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ค. ข้ออ่อนของการศึกษาวิจัยของ อพท.

1. อพท.มักไม่ได้นำเสนอเป็นเอกสารอย่างเป็นระบบระเบียบ

2. การกำหนดการศึกษาวิจัยมักจะถูกกำหนดโดยหน่วยงานขององค์กรซึ่งมีลักษณะโดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง หรือมีเครือข่ายวิจัย บางครั้งจึงวิจัยซ้ำซ้อนกันมาก การไม่ได้ประสานเชื่อมโยงกันทั้งอาจทำให้การกำหนดประเด็นการศึกษาวิจัยในระดับชุมชนโดยชุมชนเองไม่ตรงกับ reality ของชีวิต

3. ที่ผ่านมา อพท.ยังไม่มีทักษะในการวิจัยมากนัก ประกอบกับงานพัฒนาของ อพท.ยังไม่ให้ความสำคัญของ อพท.จึงมักถามว่าอะไร ผลการศึกษาจึงมักเป็นการขยายเป็นลำดับ แต่ไม่ได้มีตัวชี้วัด/ผลของการศึกษาวิจัยของ อพท.จะสำคัญมากเท่าไร ดังนั้น อพท.จะต้องพัฒนาทักษะการศึกษามากขึ้นและถามด้วยคำถามทำไมได้มากขึ้น

ง. ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยของ อพท.²

² ประมวลจากเวทีประชุมวันที่ 6-7 ธันวาคม 2541

1. การศึกษาวิจัยของ อพท.ต้องเป็นกระบวนการเกี่ยวข้องกับงานสังคมฯ ผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต้องมีเป้าหมายถึงกิจกรรมที่โครงการของชาวบ้านและสังคมเห็นผล

2. จากข้อ 1 การตั้งประเด็นปัญหาวิจัยจึงควรเกิดขึ้นจากความต้องการภายในของชุมชนมากกว่าการกำหนดจากภายนอก¹ รวมไปถึงการกำหนดกรอบวิธีการศึกษาวิจัยก็ควรกำหนดจากคณะวิจัยเป็นหลัก มิใช่กำหนดจากกรอบของแหล่งทุน

3. จากข้อ 2 ทำให้มีข้อเสนอต่อแหล่งทุนสนับสนุน ดังนี้

-แหล่งทุนต้องไม่กำหนดกรอบวิธีด้วยตัวมันไป

-แหล่งทุนควรเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาผู้ที่จะเป็นนักวิจัยจากภายในอนาคตแทนเนื่องจากนักวิชาการในมหาวิทยาลัยก็จะเกิดจากกระบวนการวิจัยด้วย ทั้งนี้แหล่งทุนต้องเปิดกว้างสำหรับการยอมรับกฎระเบียบวิธีการสร้างองค์ความรู้ที่แตกต่างกันหลากหลายด้วย

4. ต่อไปงานศึกษาวิจัยจะสำคัญต่อชุมชน อพท.มากขึ้น อพท.จึงต้องพัฒนาทักษะทางด้านวิจัยขึ้นด้วย ขณะเดียวกัน อพท.ก็ต้องสร้างเครือข่ายการวิจัย เช่นสร้างความร่วมมือกับนักวิชาการ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

5. อพท.ต้องรวมตัวกันเป็นคณะทำงานของชุมชน อพท. ร่วมกันกำหนดปัญหาวิจัยซึ่งเป็นคำถามหลัก จากนั้นจึงแยกย่อยออกมาเป็นประเด็นวิจัยย่อยที่อยู่ในส่วนคำถามหลักเดียวกัน เพื่อจะทำได้งานวิจัยที่หลากหลายมีคุณค่าร่วมกัน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายร่วมกัน ได้มาพบว่าการศึกษาวิจัยที่แยกย่อยแต่ไม่ได้สัมพันธ์กัน

จ. ประเด็นศึกษาวิจัยร่วมของ อพท.

จากการดำเนินโครงการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือมาตั้งแต่ประมาณพุทธทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะจากงบประมาณวันที่ 6-7 ธันวาคม 2540 ทำให้สามารถกำหนดประเด็นร่วมของงานศึกษาวิจัยของ อพท.ภาคเหนือได้ดังนี้

ประเด็นหลัก ประเด็นร่วมหรือประเด็นย่อย “อพท.กับการจัดความขัดแย้งทุกระดับในสังคม”-7

แยกย่อยได้เป็น ๓ หัวข้อใหญ่ ดังนี้ (รวบรวมข้อเสนอทั้งหมดแล้วแยกเป็นกลุ่มโดยยังไม่คิดแบ่งไว้)

ก. องค์ความรู้

๑. จัดทบทวนเดิม วิจัยเดิม เช่น

¹ การกำหนดเป้าหมายจากภายนอกซึ่งมีปัญหาคือการกำหนดกรอบวิธีด้วยตัวมันไปโดยที่คนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด

² ได้จากประสบการณ์ที่พบในภาคเหนือโดยกระบวนการศึกษาองค์ความรู้ของ อพท.ภาคเหนือได้ศึกษาวิจัยร่วมกับ

-การจัดกิจกรรมของชาวบ้าน

-ชีวิตวิถีชุมชนเดิมของเมือง

-การเปลี่ยนแปลงความหมายของเมือง

-สถานะสตรีในบริบทปัญหาต่างๆ

๒. การประมวลและสร้างความรู้ใหม่ เช่น

-การบูรณาการของผู้คิดเห็น

-ช่องทาง ความเป็นไปได้ในการระดมทุน

-สร้างตัวชี้วัดใหม่ของความเข้าใจของเครือข่ายต่างๆ

๓. บทบาทของ สพร. ในการสร้างความยั่งยืนอันยาวนาน

๑. ความเป็นเอกภาพของ สพร.

-การจัดความสัมพันธ์ภายในของ สพร.

๒. วิธีการทำงานกับชาวบ้าน เช่น

-องค์กรสตรี/องค์กรชุมชนที่เริ่มและทำให้องค์กรสตรีเข้มแข็งตัวขึ้นหรือไม่ ฐานเกิด

กรรมจะยกระดับเป็นธุรกิจชุมชนได้หรือไม่ การพัฒนาของทุนของสตรี/ภาวะความเป็นผู้นำ

สตรีในบริบทต่างๆ

-ผู้คิดเห็น การเข้าถึงผู้คิดเห็น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดูแลผู้คิดเห็น

-การสร้างประเด็นปัญหาในการบริหารกองทุนของชาวบ้าน การทำให้ชาวบ้านมี

ส่วนร่วมในการระดมทุน

๓. การสร้างประชาสังคม เช่น

-การขยายเครือข่าย-พื้นที่ปัญหา

-การศึกษารัฐสังคม

-การระดมทุนด้านเล็ก

-การมีแผนให้ความหมายของกิจกรรมเครือข่ายต่างๆ-การสัมพันธ์กับแนวร่วมโดยไม่ได้จุดขึ้น

๔. งานด้านข้อมูล การสร้างความรู้ใหม่แก่สังคม เช่น

-การพัฒนาแบบข้อมูล ช่างข้อมูล

๕. การพัฒนาบุคลากร เช่น

-การสร้างนักวิพากษ์ สพร.

๔. ผลกระทบทางความเปลี่ยนแปลงสังคม เช่น การขยายตัวของทุนเมืองโลก บทบาทของรัฐ

-การจัดสรรทรัพยากรขนาดใหญ่ เช่น เงิน ฐานทุนเดิม

-การละเมิดสิทธิเด็ก

-ชุมชนแออัด ชุมชนเมือง

๕. การปรับตัวของชาวบ้าน-สพร. ในการต่อสู้

๑. การปรับตัวสู่กับนโยบายของรัฐ เช่น

- การวางบทบาทในทางการเมือง เช่น ฝ่ายรัฐระบบกฎหมายใหม่ / การควบคุมทางการเมืองให้ผลิตภัณฑ์เป็นผลดีต่อชาวบ้าน
- การสร้างตัวชี้วัดใหม่ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการจัดการมหาวิทยาลัย

๒๐. การมีตัวแสดงเชิงพื้นที่ทางสังคม เช่น

- การถือสาว่าได้สังคมกับปฏิบัติงานทำงานของ อพท.
- การประนีประนอมกับคณะกรรมการที่ตั้งต่อชาวบ้าน เช่น กรณีคลองสามพัน
- การระดมทุน
- การพยายามรวบรวมโดยไม่เสียจุดยืน ประชาสังคม

๒๑. การมีตัวแสดงที่พื้นที่

คำถามสำคัญ : การประสานงานเมืองให้เชื่อมกับคนต้นน้ำและตลอดลุ่มน้ำ ทำได้หรือไม่?

จ. ข้อเสนอต่อกระบวนการศึกษาวิจัยในช่วงต่อไป

หลังจากสิ้นสุดภาคพื้น 2541 เมื่อหาและกระบวนการศึกษาวิจัยครบเป็นดังนี้

1. แสวงหาการศึกษาวิจัยของ อพท.ควรมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งในตำแหน่งผู้เข้าร่วม และเนื้อหาที่จะศึกษา
2. แต่ละเครือข่ายการจัดการบุคคลเพื่อร่วมกันตั้งคำถามการวิจัยที่ชัดเจนร่วมกันออกมาก่อนและมีเวทีร่วมกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อหาประเด็นคำถามใหญ่ร่วมกันและพัฒนาโครงการวิจัยออกมาอีกครั้งหนึ่ง
3. ที่ผ่านมา อพท.จำเป็นต้องใช้งานศึกษาวิจัยในรูปแบบต่างๆ มากจนเสริมงานพัฒนามาโดยตลอดและในอนาคตเป็นแนวโน้มว่างานศึกษาวิจัยจะมีความสำคัญต่อกระบวนการทำงานพัฒนามากขึ้น อพท.จึงควรมีเวทีวิชาการในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำเสนอผลงานศึกษาวิจัยทั้งที่ทำโดย อพท. และโดยบุคคลอื่น การคิดค้นรูปแบบการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมสอดคล้องกับ อพท.มีขึ้น การจัดการที่แลกเปลี่ยนกับวิชาการเป็นระยะ เป็นต้น
4. การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาของ อพท.มีลักษณะเฉพาะบางประการ ซึ่งจำเป็นที่ อพท.ต้องศึกษาและประมวลนำเสนอ ผลลัพธ์ให้องค์กร สถาบันที่จะสนับสนุนเข้าใจและยอมรับแนวคิด วิธีการศึกษาวิจัยของ อพท. ต่อไป

ส่วนที่ 3

การวิเคราะห์ภาพรวม

ภาพรวมงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
ทางเดินและทางเลือกขององค์กรประชาชน

ดร.อดิศักดิ์ ตันติสุข
ภาคีวิชนาประชาสังคม คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

หากจะสรุปบทเรียนความล้มเหลวในการทำงานของชาวบ้านของนักพัฒนาเอกชนให้กระชับที่สุดก็จะได้เพียงประโยคเดียวคือ การทำให้เกิดการพบปะพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาของชาวบ้านกลายมาเป็นความต้องการ (NEED) ของชาวบ้านเอง

พลังของความล้มเหลวนี้อาจจะคลุกเคล้ากันทำให้เกิดปัญหาบ้านสามารถแสวงหาทางเลือกในชีวิตของตนเองได้อย่างกว้างขวางและมีผลกระทบต่องานอย่างลึกซึ้ง อาจจะเรียกกระบวนการทำงานและผลของงานที่เกิดขึ้นนี้ได้ว่า เป็นการเกิดขึ้นของประชาสังคมที่มีความสำคัญอย่างขาดไม่ได้สำหรับกระบวนการเคลื่อนไหวสู่ความเป็นประชาธิปไตย (DEMOCRATIZATION) ที่สังคมไทยไม่ใช่นานาน

ประสิทธิผลดังกล่าวข้างต้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีทันใดและไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่ใครๆก็สามารถทำได้ หากแต่เป็นกระบวนการที่สั่งสมมาหลายระยะเวลานาน ผ่านการถกเถียงถกเถียงกันอย่างไม่หยุดยั้ง ประเด็นปัญหาการดำเนินงานและความเจ็บปวดร้าวกับชาวบ้านมากขึ้นกว่าที่จะจลาจลให้เป็นลายลักษณ์อักษร อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญนี้ไว้ว่า กระบวนการนี้เกิดขึ้นมาตามและหลากหลายของนักพัฒนาเอกชนในการทำงานเกี่ยวกับกระบวนการเป็นประชาธิปไตยของการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปในภาคที่ไม่ได้มีแผนหรือระเบียบที่รัดกุมตั้งแต่แรก หากแต่เป็นการเรียนรู้จากการเข้าไปทำงานร่วมกันเพื่อเป็นภาระเรียนรู้ที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นที่ ขาดพื้นที่ ขาดชาวบ้านจากปัญหาและการแก้ปัญหาครั้งแล้วครั้งเล่าในเงื่อนไขสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงหลากหลาย กล่าวได้ว่าด้วยการทำงานพร้อมไปกับการเรียนรู้ของตนเอง

ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะทำการศึกษาสรุปบทเรียนและศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของนักพัฒนาเอกชนออกมาเป็นรูปแบบอย่างชัดเจน ว่า การทำงานกับชาวบ้านต้องเริ่มต้นกระบวนการทำงานเป็นขั้นตอนจากหนึ่งสองสามสี่อย่างไร ดังนั้นจึงมีวิธีการที่ผ่านและแตกต่างจากกระบวนการตะวันตกที่เคยชินกับการเรียนรู้ที่เป็นทางการทฤษฎีจะเดิน หากถามนักพัฒนาเอกชนว่า การเรียนรู้และความรู้จากการทำงานพัฒนาของพวกเขาที่ทำงานมานานแล้วมีอันเป็นอันใดหรือไม่ คำตอบที่ได้รับก็มักเป็นไปจากรูปร่างของงานที่พวกเขาได้ลงแรงกายแรงใจทำนั่นเอง

ดังนั้น การศึกษาองค์ความรู้และบทเรียนของนักพัฒนาเอกชนจึงไม่ใช่เรื่องง่ายสายหนึ่งเช่นกัน การศึกษาวิจัยเชิงวิชาการที่กระทำกันอย่างมักง่ายทั่วไปที่ใจการคลุกเคล้าสอบถามแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพียงแค่การนำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้พูดคุยกันและสร้างความเข้าใจร่วมกันของนักพัฒนาเอกชนก็มีวิธีที่ลึบที่มากกว่ากระบวนการวัดผลความสำเร็จของผู้เข้าร่วมสังเกตที่เป็นนักวิชาการแล้ว

ที่นี้ จำเป็นต้องชี้แจงไว้ก่อนในที่นี้ว่า งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพยายามจัดระบบองค์ความรู้และบทเรียนขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นสำหรับการวิจัยในระดับที่ลึกซึ้งต่อไปในอนาคต ผลการสำรวจเบื้องต้นนี้ยังไม่อาจสรุปได้ว่าองค์กรและนักพัฒนาเอกชนมีกระบวนการทำงานร่วมกับอาสาสมัคร การทำงานร่วมกับรัฐ หรือ การทำงานร่วมกับนักวิชาการอย่างไร แต่จะเน้นให้เห็นว่าพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชนที่มีการขยายออกทั้งด้านพื้นที่และด้านที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นในภารกิจแทนนโยบายของรัฐ รวมไปถึงการพิจารณาศึกษาในแง่ของการ “พัฒนากฎ” นี้จะช่วยให้เห็นถึงแนวทางที่จะดำเนินการต่อไปได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย (PAVE THE WAY) ซึ่งน่าจะถือเป็นประโยชน์ในการจะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการในภาคสนาม

ที่มาของงานวิจัยนี้เกิดจากความต้องการของนักพัฒนาเอกชนเองที่จะให้สังคมได้เข้าใจวิถีคิดและลักษณะการทำงานของตน จึงจะนำไปสู่การได้รับการสนับสนุนและการได้รับการสนับสนุนจากสังคมกว้างขวางขึ้น ในภาคสนาม นอกจากนี้อาจเป็นผลมาจากการที่องค์กรกลุ่มนักพัฒนาเอกชนและกลุ่มนักวิชาการหันมามองกลุ่มหนึ่งให้เห็นว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนในช่วงปีที่ผ่านมาเป็นระยะเวลากว่าทศวรรษที่ค่อนข้างประณีตและสรุปบทเรียนกันไว้เกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เป็นระบบชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาระดับระดับต่างๆในการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นนักพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งจึงได้รวมตัวกันสร้างโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ” โดยระดมทุนอุดหนุนจากธกส เป็นระยะเวลาสามปี

อย่างไรก็ตาม แม้นักพัฒนาเอกชนจะมีความมุ่งมั่นและตั้งใจทำงานวิจัยนี้มาอย่างจริงจังเพียงใดก็ตาม แต่ก็มิใช่ว่าจะเกิดที่ปราศจากลักษณะเฉพาะของนักพัฒนาเอกชนเองและที่ก็เกิดจากข้อจำกัดของโครงการวิจัย

ข้อจำกัดของนักพัฒนาเอกชนในด้านการศึกษา เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่นักพัฒนาเอกชนให้ความสำคัญแก่กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นหลักเป็นหลัก เพราะนักพัฒนาเอกชนมองเห็นว่าตัวกิจกรรมคือผลของการทำงานของกลุ่มคน และกิจกรรมนี้คือสิ่งที่นักพัฒนาเอกชนใช้ในการสนับสนุนในการทำงานพัฒนาจากแหล่งเงินทุนที่หาไปสมทบฯ จึงไม่แปลกใจอันใดที่การศึกษาสรุปบทเรียนของนักพัฒนาเอกชนมักจะไม่มีความพยายามสรุปกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นหลักเท่านั้น ไม่ว่านักพัฒนาเอกชนภาคเหนือหรือภาคอีสาน

วิธีการทำงานของนักพัฒนาเอกชนก็เป็นเรื่องที่นักพัฒนาเอกชนเองก็ไม่สามารถสรุปออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้อย่างน้อยที่สุดในระยะอันใกล้นี้ เพราะจุดเด่นที่สำคัญของนักพัฒนาเอกชน (ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไปข้างหน้า) คือ ความยืดหยุ่นและไวต่อการปรับเปลี่ยนการทำงานเพื่อตอบสนองแก่ชาวบ้านตามกลไกสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แม้ว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนยังต้องอาศัยเงื่อนไขประกอบที่มาก

มากเกินกว่าจะคาดการณอะไรได้ถูก ดังนั้นจึงได้ว่าการศึกษารวบรวมการดำเนินงานของคณะนักพัฒนาจะมีจุดกว้างๆ จุดหนึ่ง ก็คือ การประเมินสถานการณ์กับความจำเป็นไม่ได้ของโครงการที่ทำ ด้วยเหตุที่ว่าด้วย ข้อค้น ข้อตั้ง โอกาส และข้อจำกัด (ดูตัวอย่างได้ในเอกสารหน้า ๔๕) ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขสถานการณ์หนึ่งๆ นักพัฒนาเอกชนจึงไม่มีวิธีทำงานที่ตายตัวเหมือนพนักงานบริษัทหรือข้าราชการที่ทำงานโดยใช้ความชำนาญเฉพาะด้าน

นอกจากนี้ นักพัฒนาเอกชนที่ทำวิจัยยังประสบปัญหาอื่นอีกจากการขาดความชัดเจนในการทำงาน วิจัยการที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมานักพัฒนาในบทบาทในฐานะ “ นักปฏิบัติ ” ไม่ใช่ “ นักทฤษฎี ” รูปเล่มและการคิดหลายอย่างจึงได้เขียนด้วยความรู้สึกและวิธีที่ได้จากหน้า ในฐานะ “ นักปฏิบัติ ” นักพัฒนาเอกชนทำงานต่างๆร่วมกับชาวบ้านและเรียนรู้ที่จะปรับแนวทางและวิธีการทำงานไปเรื่อยๆโดยอาศัยประสบการณ์โดยตรงที่สั่งสมมากกว่าที่จะอาศัยความรู้จากตำราหนังสือ งานที่ทำเป็นประจำคือการจัดกิจกรรมและการเคลื่อนไหวเรียกร้องในเรื่องต่างๆในรูปแบบของการรวมกลุ่มชาวบ้านไม่ใช่ว่าการเขียนบทความหรือบรรณกรรม และการสรุปผลงานหรือสรุปกิจกรรมแต่ละโครงการก็ใช้วิธีประชุมอภิปรายในกลุ่มนักพัฒนาเอกชนด้วยกันมากกว่าจะใช้วิธีเขียนรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานที่ส่งให้แก่แหล่งทุนที่ผ่านมาก็เกิดจากการสรุปกิจกรรมที่นักพัฒนาเอกชนมีข้อมูลกันไว้ว่าจะต้องทำให้ได้เท่านั้น ไม่ใช่การทำงานวิจัยเพื่อให้เป็นความรู้ในตำรา จึงกล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนไม่เคยให้การเขียนเป็นเครื่องมือในการทำงานอย่างจริงจังมาเท่าไร ซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลงานของนักพัฒนาเอกชนไม่เป็นที่ยอมรับหลายในสังคมนักวิจัยงานนี้จะไม่ตกถึงมือใครก็ตาม ปัจจุบันนี้แม้ปัญหานี้จะคลี่คลายมากขึ้น เพราะนักพัฒนามีการศึกษาระดับปริญญาโทและได้รับการฝึกให้ทำงานวิชาการมากขึ้นและถึงแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์กับปัจจัยบังคับก็ต้องทำงานวิชาการมากขึ้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจนักเพราะ “ ความรู้ ” ที่รวบรวมมาซึ่งยังคงอยู่ภายในตัวของนักพัฒนาเอกชนเอง

ด้วยข้อจำกัดของนักพัฒนาเอกชนดังกล่าวข้างต้น คณะนักวิจัยจึงได้ตั้งโครงการวิจัยที่กำหนดขอบเขตของงานในการวิจัยไว้ค่อนข้างแคบ และระยะเวลาในการวิจัยก็สั้นเกินไป จนไม่เพียงพอต่อการรวบรวมข้อมูล การระดมความคิดเห็น และการคิดไตร่ตรองอย่างกว้างขวางและรอบคอบ รายงาน “ พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่าย... ” ทั้งสิบฉบับจึงเป็นการสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับกิจกรรมที่นักพัฒนามีแต่ละกลุ่มกำลังทำอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงพัฒนาการการเรียนรู้ที่นำมาใช้คิด แม้แต่การเตรียมการหลายอย่างเช่นที่จะสร้างกิจกรรมใหม่ๆขึ้นมา เช่น การเตรียมเงื่อนไขต่างๆที่จะนำไปสู่การรวมตัวกันของชาวบ้านหรือการเตรียมด้านความคิดของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทั้งเวลาและ “ ความรู้ ” อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสภาพสังคมธรรมชาติของบ้านและวิถีทางเศรษฐกิจของเมืองที่แวดล้อมชาวบ้านอยู่ ซึ่งเป็นการทำงานที่สำคัญและควรได้รับการยกย่องในความรู้จากทฤษฎีมาสู่แบบแผน ก็เป็นเรื่องที่นับว่าถูกในรายงานเหล่านี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างงานวิจัยใน

ภาคการศึกษาที่จะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ให้เข้าใจกระบวนการทำงานทั้งหมดรวมถึงการสร้างความรู้ของนักพัฒนาเอกชนอย่างเป็นแบบแผนขึ้นมา และน่าจะคือบทสรุปโดยนักพัฒนาเอกชน

รายงานฉบับนี้จะแบ่งออกเป็น สิบบท

บทที่หนึ่ง บทนำ

บทที่สอง พัฒนาการของงานนักพัฒนาเอกชน ซึ่งในบทแรกนี้จะชี้ให้เห็นพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา

บทที่สามวิเคราะห์การทำงานเครือข่ายและแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น ลักษณะของการทำงานและการขยายงานที่สอดคล้องไปกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

บทที่สี่ การนำเสนอแนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๒

พัฒนาการของงานนักพัฒนาเอกชน

กล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนเริ่มต้นทำงานอย่างจริงจังในภาคเหนือประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ แม้ว่าก่อนหน้านั้นก็มีนักพัฒนาเอกชนรุ่นแรกที่มีฐานะยากจนอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับแนวความคิดมาจากการทำงานอยู่ในกลุ่มมูลนิธิพัฒนาชนบท แต่นักพัฒนาเอกชนรุ่นแรกทำงานอยู่ในระดับที่ไม่กว้างขวางมากนัก

ในเวลาที่สิบปีที่ผ่านมานักพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้ขยายบทบาทของตนออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจจะกล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนได้รับการยอมรับจากสังคมในระดับสูงกว่าในระยะเริ่มต้นมากทีเดียว นพวิฑูรย์ได้ถกเถียงกันว่านักพัฒนาเอกชนได้มีตำแหน่งแห่งที่อยู่ในสังคมอย่างไรชัดเจนแล้ว ดังที่จะเห็นได้จากคำที่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่า NGO กลายมาเป็นคำที่คุ้นเคยกันในสังคมไทยทั่วไป ที่สำคัญคำว่านักพัฒนาเอกชนหรือ NGO ได้กลายเป็นความหมายที่มีสองนัยยะทั้งในส่วนที่สังคมมองว่าเป็นองค์กรที่มีคุณค่าและในความหมายที่นักพัฒนาเอกชนหรือ NGO เป็นสิ่งที่ตามคอรูตของชนปราชญ์ไม่ให้ละทิ้งพระบารมีดังลือซึ่งมีความหมายที่เกิดขึ้นในระยะที่นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านได้ร่วมกันต่อต้านโครงการของรัฐ ผลพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชนเองในระยะหลังๆ ได้ทำไปให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในสังคมที่เข้าไปได้รับการยอมรับนับถือมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่มีความหมายที่ลดลงอยู่เรื่อยๆ อีกด้วย

การพิจารณาพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชน และ องค์กรพัฒนาเอกชน ในที่นี้จะวางอยู่บนการวิเคราะห์รายงานทั้งสิบฉบับก่อนที่จะอภิปรายในส่วนอื่นๆ ต่อไป และเพื่อที่จะทำให้ง่ายใจพัฒนาการขององค์กรเอกชนได้จ่างมากขึ้น จึงจัดหัวตารางที่อธิบายออกมาจากรายงานขององค์กรโดยจัดเรียงดังนี้องค์กร ๑ ดูตารางที่หน้า ๘

นักพัฒนาเอกชนรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาทำงานในภาคเหนือส่วนใหญ่แล้วได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย และโดยมากแล้วในขณะที่เป็นนักศึกษาอยู่นั้นมักจะทำกิจกรรม เมื่อจบการศึกษาแล้วมักจะเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีประมาณร้อยละห้าสิบของนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือ) ซึ่งเป็นโครงการที่ได้เชื่อมต่อกับองค์การอาสาสมัครนานาชาติขนาดใหญ่ทั้งหลาย เป็นต้นว่า เวิลด์วิงส์ ภายหลังจากการทำงานตามพันธกิจที่มีต่อโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมแล้วโดยผ่านใหญ่จะทำงานต่อในโครงการขององค์การอาสาสมัครขนาดใหญ่ในอีกระยะเวลาหนึ่ง ต่อมาไม่นานเกิดความรู้สึกแฉะระหว่างนักพัฒนาเอกชนในเจ้าหน้าที่บริหารระดับต่างๆ ในองค์กรขนาดใหญ่ ประทับกับผลกระทบและการสร้างองค์ความรู้เล็กที่ “ บ้านเกิด ” พร้อมทั้งมีการสนับสนุนทางด้านเงินทุนในการสร้างองค์ความรู้พัฒนาเอกชนขนาดเล็กจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและกองทุนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของธนาคาร จึงทำให้เกิดการขยายตัวของการทำงานพัฒนาของนักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ที่ภาคเหนือเป็นจำนวนมากกว่าสิบองค์กร

การทำงานของนักพัฒนาเอกชนในช่วงแรกๆ ที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการสร้างองค์ความรู้ขนาดเล็กขึ้นเป็นการทำงานในลักษณะของการเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรขนาดใหญ่ที่มีการวางแผนงานมาแล้ว กิจกรรมงานของนักพัฒนาเอกชนในระยะแรกนี้จะเน้นอยู่ที่การขยายงานภายใต้ภูมิลำเนาของชาวบ้านโดยตรง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนี้จึงมักจะสัมพันธ์อยู่กับการผลิตทางการเกษตร รวมทั้งการฟื้นฟูชนบทหรือระดมทุนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน เช่น การจัดทำธนาคารข้าว ธนาคารควาญ ธนาคารฝูญ หรือจัดให้มีการระดมทุนในหมู่บ้าน เช่น จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเลี้ยงหมู-ไก่ เป็นต้น ในหลายกรณีก็อาจจะรวมไปถึงการพยายามส่งเสริมการรวมมือเพื่อขายโดยการให้วิทยุหรือรถสามล้อพ่วงแม่เหล็กไฟฟ้า กิจกรรมต่างๆ ของนักพัฒนาเอกชนในช่วงแรกนี้จะเป็นการทำงานในพื้นที่หนึ่งๆ ตามโครงการขององค์กรขนาดใหญ่ที่ตนสังกัดเป็นหลัก

การทำงานในช่วงแรกของนักพัฒนาเอกชนดังกล่าวข้างต้นอาจจะดูเหมือนไม่มีความต่อเนื่องกับกิจกรรมที่ทำกันระยะต่อมาเลย เช่น ในระยะหลังนั้นนักพัฒนาเอกชนจะปฏิเสธการผลิตเพื่อขายโดยใช้ความผูกพันเกษตรแบบใหม่ แต่หากนับเนื่องกับตัวบุคคลคือนักพัฒนาเอกชนแล้วนับตั้งแต่กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะต่อมาจะพบฝ่ามืออ่อนของกระบวนการทำงานทางด้านเกษตรกรรมทางลึกและกระบวนการทำงานด้านสหภาพการได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วเพราะประสบการณ์การทำงานช่วงนี้เองได้ทำให้นักพัฒนาเอกชนเข้าใจชัดเจนมากขึ้นว่าการเดินตามแนวทางเกษตรแบบใหม่กับไม่ได้ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น (วิจิต กับวิมลภา หน้า ๔๘) ขณะเดียวกันก็เริ่มเข้าใจว่าหากจะทำการพัฒนาให้ชีวิตชาวบ้านดีขึ้นอย่างแท้จริงต้องเข้าใจปัญหาเรื่องการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชาวบ้าน (กิกร นันทกรุต ณ อุทยาน และไพฑูริย์ เศรษฐีชัย หน้า ๔๒) ขณะเดียวกันกระบวนการแตกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์การวางแผนด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธีพัฒนาที่จะกลายเป็นกรอบความคิดหลักของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วในช่วงเวลานี้

แม้ว่าช่วงแรกของการทำงานจะมีกระบวนการยังเกิดขึ้นระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กรพัฒนานานาชาติ แต่ผลของการเข้ามามีส่วนกับองค์กรขนาดใหญ่ที่มีจะเป็นองค์กรนานาชาติได้มีทิศทางให้นักพัฒนาเอกชนสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมของตนเองตะวันตกมากขึ้น อย่างน้อยสามด้านด้วยกัน

ด้านแรก นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือสามารถเข้าเชื่อมต่อกับพื้นที่ได้อย่างดี เพราะการทำงานกับองค์กรนานาชาติขนาดใหญ่ในช่วงแรกจะได้รับทุนอุดหนุนจากหน่วยงานราชการท้องถิ่นเนื่องจากหน่วยงานกับกิจกรรมในช่วงแรกเป็นกิจกรรมที่ไม่กระทบกระเทือนต่อรัฐบาลท้องถิ่นจากต่างประเทศได้กลับเป็นการสนับสนุนภายใต้การที่ความสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่นี้เองก็มีส่วนช่วยให้องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถที่จะดำเนินงานสืบเนื่องต่อมาได้ง่ายมากขึ้น

ด้านที่สอง การสร้างกิจกรรมที่แม้ว่าจะมีเพียงด้านเดียวคือการแก้ปัญหาความยากจน แต่ก็เป็นการกระทำให้นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือได้เรียนรู้ว่าการทำงานเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวนี้ไม่เป็นการเพียงพอ และยังได้เรียนรู้ว่าการส่งเสริมให้สนับสนุนการทำการเกษตรแบบใหม่ไม่จำเป็นต้องหวังให้โดยอัตโนมัติ ดังนั้นการวิจัยไม่ได้สร้างโอกาสให้เกษตรกรได้พัฒนาตัวเองได้อย่างดี และการเรียนรู้ได้ทำให้นักพัฒนาเอกชนเริ่มมองหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่เน้นเฉพาะคนและเป็นผลดีต่อชาวบ้านมากกว่าแนวทางเดิม

ด้านที่สาม กิจกรรมที่ทำภายใต้ความพยายามจะแก้ไขปัญหเศรษฐกิจของชาวบ้านนี้ได้เปิดโอกาสให้นักพัฒนาเอกชนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับชาวบ้านอย่างจริงจังมากขึ้น ซึ่งก็มีทั้งกระบวนการสร้างกิจกรรมร่วม การได้มองเห็นศักยภาพของผู้นำชาวบ้านและการได้เรียนรู้ว่าการทำงานร่วมกับผู้นำชาวบ้าน หรือได้เรียนรู้และมองเห็นภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้นจนเริ่มตระหนักว่าชาวบ้านมีศักยภาพที่จะปรับตัวและพัฒนาตัวเอง ซึ่งส่งผลให้นักพัฒนาเอกชนเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เน้นเพียงการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ไปสู่ชาวบ้านเท่านั้น

มีผู้อธิบายความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือกับเจ้าหน้าที่บริหารขององค์กรนานาชาติได้หลายประการ เช่น ความสนใจเกี่ยวกับการบริหารแบบธรรมาภิบาลจากบนสู่ล่าง แต่ปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีผลอย่างมากคือนักพัฒนาเอกชนได้เริ่มต้องการที่จะปรับเปลี่ยนตนเองกับทิศรอบให้สอดคล้องกับแนวทางใหม่ที่ได้เรียนรู้ แต่องค์กรขนาดใหญ่กลับปรับตัวได้ช้ามากกว่า จึงทำให้การทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กรนานาชาติขนาดใหญ่ต้องสิ้นสุด

ข้อสี่ ความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับเจ้าหน้าที่บริหารขององค์กรนานาชาติขนาดใหญ่เกิดขึ้นทุกพื้นที่ในประเทศไทย ในหลายพื้นที่โดยเฉพาะทางภาคอีสานความขัดแย้งนี้ได้ขยายวงและยากยิ่ง จนทำให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายระหว่างนักพัฒนาเอกชนด้วยกันเองซึ่งก็มีผลกระทบต่อการพัฒนาของนักพัฒนาเอกชนต่อเนื่องมาถึงงานพัฒนารวมกันด้วย และไม่สนใจของภาคเหนือนี้ในแง่ต่างออกไป ทั้งนี้เนื่องจากว่ากลุ่มนักพัฒนาส่วนแรกในภาคเหนือเริ่มลดบทบาทลงและไม่ได้ต้องการแสดงตัวเป็นผู้นำทางความคิดในการพัฒนาอย่างภาคอีสาน การทำงานในการพัฒนาจึงตกอยู่กับนักพัฒนาเอกชนส่วนมากที่มีพื้นฐานและประสบการณ์ที่ใกล้เคียง

เคียงกันจึงทำให้ช่องว่างระหว่างนักพัฒนาด้วยกันมีน้อยกว่าทางภาคอีสานมาก ประกอบกับนักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือในช่วงเวลานี้ได้ใช้เงื่อนไขของการเป็นเพื่อนที่คอยทำกิจกรรมนักศึกษาส่วนกันมาก่อน รวมทั้งการเป็นเพื่อนนักพัฒนาเอกชนที่kehrร่วมงานกันในโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมเหมือนกันซึ่งมีการสร้างสายสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นกันมาโดยตลอด (สังเกตว่าคณะอธิบดีในเชียงใหม่ช่วยยกย่องพร. จึงทำให้การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในกลุ่มนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือไม่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนในระยะแรกนี้ยังปรากฏว่ามีความพยายามจะประสานกับกลุ่มอื่นๆ มีการเน้นการทำงานประชุมคุยกันในกลุ่มมากกว่า ความสัมพันธ์กับนักวิชาการที่เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก หากมีการประชุมสังเคราะห์ร่วมกันเมื่อใด ก็จะมีการกล่าวหาตัดสินถึงกันในเรื่องที่ทำให้เสียฝ่ายไม่พอใจและอาจจะไม่สามารถจะยอมรับกันได้ เช่น นักวิชาการจะวิจารณ์นักพัฒนาว่าไม่เข้าใจปัญหาเศรษฐกิจการเมืองสังคมและไม่เข้าใจในกระบวนการทำงาน ในขณะเดียวกันนักพัฒนาเอกชนเองก็จะแยกแยะความแตกต่างทางความคิดระหว่างนักวิชาการกับนักพัฒนาเอกชนว่าเป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” โดยพยายามจะวิพากษ์ด้วยว่านักวิชาการนั้นก็เป็นได้แค่คนตั้งตู่คนเท่านั้น และความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กรหรือกับกลุ่มอื่นๆนอกเหนือจากชาวบ้านก็ดูเหมือนว่าจะมาจามากในช่วงนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมอื่นๆกับนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือจะพัฒนาดีขึ้นในช่วงหลังๆ และประเด็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” ก็ค่อยๆลดลงและพัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างกันมากขึ้นจนถึงการทำงานร่วมกันได้ในหลายเรื่องหลายประเด็น

การทำงานพัฒนาช่วงที่สอง ในช่วงประมาณพ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๘

แม้ว่าในช่วงเวลาประมาณห้าปีแรกในการทำงานพัฒนาของนักพัฒนาเอกชนจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจนทำให้นักพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ของภาคเหนือตัดสินใจลาออกจากกระบวนงานที่ในขององค์กรพัฒนามานานชาติ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มนักพัฒนาเหล่านี้ได้หมดศรัทธาการทำงานพัฒนา ตรงกันข้ามด้วยสถานการณ์ระหว่างนักพัฒนาในระดับต่างๆทั้งในระดับที่ภาคเหนือและส่วนกลางได้ทำให้นักพัฒนากลุ่มนี้สามารถที่จะดำเนินงานพิสูจน์แนวทางการพัฒนาที่ตนเองได้เริ่มตั้งสมมุติฐานการปฏิบัติงานในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้

นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือได้เริ่มจัดตั้งองค์กรขนาดเล็ก โดยนักพัฒนาเอกชนที่ลาออกจากองค์กรมานานชาติได้คิดโครงการของตนเองขึ้นมาแล้วขอทุนสนับสนุนจากแหล่งทุน ปรากฏว่าจำนวนโครงการขนาดเล็กเกิดขึ้นในช่วงนี้มีมากกว่าสิบโครงการ

การทำงานของนักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กที่เกิดขึ้น มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิมอย่างมาก เพราะว่าองค์กรขนาดเล็กมีความเป็นอิสระค่อนข้างมาก สามารถที่จะคิดแผนการพัฒนาของตนเองขึ้นมาและปรับเปลี่ยนนโยบายตลอดจนยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการพัฒนาได้เสมอตามที่เป็นสมควรและสามารถคิดการพัฒนากิจกรรมของตนเองได้ โดยไม่ต้องพ่วงกับกรอบความคิดหรือนโยบายขององค์กรขนาดใหญ่ ดังนั้นจะพบลักษณะการทำงานที่ต่างดังต่อไปนี้

ประการแรก จากการมีเจ้าหน้าที่ในช่วงการทำงานระยะแรกและด้วยเหตุที่องค์กรขนาดเล็กเป็นประโยชน์ในประโยชน์ของนักพัฒนาเอกชน จึงทำให้นักพัฒนาเอกชนไม่ติดติดอยู่กับกรอบโครงสร้างตัวแบบในระยะเวลาของการทำงานช่วงสั้นนี้ นักพัฒนาเอกชนได้ปรับแนวทางการทำงานไปกว้างมากกว่าเดิม แนวความคิดในการทำงานเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น ทฤษฎีองค์กรมีความพยายามที่จะประยุกต์แนวความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเข้ามาทำงานในพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่แล้วเริ่มมีแนวทางร่วมกันกว้างๆอยู่ประการหนึ่งคือไม่อาจจะใช้แนวความคิดใดลงไม่ทำงานในพื้นที่ ก็จะต้องเน้นอยู่ที่การทำตามเข้าใจระบบทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆให้ชัดเจน เสียก่อน

ด้วยเหตุที่แนวทางการต่างๆถูกยกกลุ่มเน้นที่ระบบสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน จึงทำให้เกิดแรงผลักดันในกระแสส่วนนี้ขึ้นมาในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน (ผ่านเวทีสมัชชานักพัฒนาภาคเหนือและภาคพอช. ดังจะกล่าวถึงในหน้า) ทุกกลุ่มจะพัฒนาแนวคิดที่ไม่เป็นแนวทางเดียวกัน คือ การเน้นอยู่ที่การสร้างและเสริมศักยภาพชุมชนให้ก้าวเข้ามาเกี่ยวกับการพัฒนาส่วนนี้ ประเด็นหนึ่งในช่วงนี้กระแสของการวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดการพัฒนาประเทศที่ผิดพลาดได้ฉายาออกมาว่าชาวที่และชนชั้นกลางของสังคมในการมองหากทางเลือกอื่นๆมากขึ้น ทางเลือกของสังคมทางหนึ่งที่มีผู้กล่าวถึงไว้อย่างกว้างขวางได้แก่ การกล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น (ดูแนวคิดทางวิชาการที่เน้นเรื่องนี้ได้จากอาจารย์อิสระพิทักษ์ นามธูภา อาจารย์นิสี เขียวศรีวงศ์ อาจารย์เสนห์ จามริก เป็นต้น) การพูดถึงถึงสิทธิของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของป่าชุมชน อาจารย์กล่าวด้วย รมิตา นนท์ได้พูดถึงป่าไม้ของสังคมที่ออกมาได้กลายมาเป็นความคิดเรื่องป่าชุมชนนั่นเอง การหันมาเน้นที่ชุมชนนี้ส่งผลให้กิจกรรมและการทำงานในช่วงนี้มีรูปแบบที่พิพาทกับกรอบโครงสร้างความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของรัฐผ่านแหลมคมทีเดียว

ประการที่สอง ภาพรวมกลับมามองที่ชุมชนนี้เอง ได้นำไปสู่การถูกนักกิจกรรมที่มีความสำคัญมากคือการเริ่มคิดแบบต่างๆต่างจากมุมมองใหม่คล้ายๆกับการกลับหัวกลับหางสิ่งที่เคยเชื่อว่าจริงหรือว่าถูก อาจารย์กล่าวได้ว่าเป็นช่วงของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของนักพัฒนาเอกชนและปัญญาชนในสังคมไทยเลยทีเดียว นั่นก็คือเมื่อกลับมาเน้นที่ชุมชน ก็นำมาซึ่งการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทางด้านของชุมชนเพราะทุกด้านสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน อาจารย์กล่าวได้ว่าขณะเดียวกันนี้เกิดความพยายามที่จะค้นหาแนวทางภูมิปัญญาของชาวบ้านเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้เกิดการศึกษาค้นคว้าของแม่เมืองเก่าฝ่ายเกษตรของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์เชียงใหม่ รวมไปถึงความพยายามจะหาผู้นำทางปัญญาที่เป็นชาวบ้านขึ้นมา

และท้ายที่สุดได้นำมาสู่การคิดเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในทรัพยากรกันต่อไป เพราะเริ่มมองเห็นว่าชาวบ้านมีศักยภาพทางภูมิปัญญา วิถีชีวิต ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พร้อมจะดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และแท้ที่จริงชาวบ้านเคยชินในเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น แต่สิทธิของทรัพยากรดังกล่าวถูกรัฐและกลุ่มทุนช่วงชิงไป

ประการที่สาม กิจกรรมที่ทำงานในช่วงนี้เปลี่ยนแปลงไปจากการตั้งถาวรจากถนนสู่ด้านนาสู่การสร้างฐานการตัดสินใจเลือกและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวชาวบ้านเอง และกระบวนการดำเนินกิจกรรมเช่นนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายขึ้นในเวลาต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้นำมาซึ่งความว่าเกิดขึ้นทันทีทันใดเมื่อเริ่มการทำงานในระยะที่สอง หากแต่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยผ่านการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับชาวบ้านตั้งแต่วิธีเล่าผ่านกลวงวิถีปฏิบัติหรือนิทานประกอบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน

หากพิจารณากิจกรรมที่นักพัฒนาเอกชนได้จัดขึ้นในช่วงนี้จะพบว่ากิจกรรมที่ทำงานมากในช่วงแรกๆของการทำงานระยะที่สองนี้ คือ การจัดชาวบ้านไปทัศนศึกษา เหตุที่มีการจัดทัศนศึกษานี้ก็ขึ้นเพราะเมื่อชนบทกลับมาได้รับความสำคัญแก่ชุมชน มองเห็นภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นฐานที่จะทำให้อัตลักษณ์บ้านดีขึ้น จึงเกิดการค้นพบปราชญ์ชาวบ้าน และปราชญ์ชาวบ้านที่ถูกค้นพบก็จะกลายมาเป็นแบบอย่างที่จะตั้งศึกษาเพื่อดำเนินรอยตามจึงไม่แปลกใจที่ผู้นำผู้ใหญ่บุญยี่ เริ่มจดบันทึกเรื่องราววิถีชีวิตชาวบ้านเพราะมีชาวบ้านเดินทางไปศึกษามากมาย (ซึ่งไม่แปลกใจอื่นใดอีกเช่นกันที่คนละคนชาวบ้านผู้ใหญ่บุญยี่ก็รู้จักผู้ใหญ่บุญยี่น้อยกว่านักพัฒนาเอกชนที่ภาคเหนือ เพราะนี่เป็นการค้นพบโดยนักพัฒนาเอกชน) พอเริ่มไปกับการทัศนศึกษาก็มีการขยายการค้นพบปราชญ์ชาวบ้านจนจำนวนปราชญ์ชาวบ้านเพิ่มขึ้นจำนวนมากทั้งเรื่องสถานที่ต่างๆ และเรื่องราวของปราชญ์ชาวบ้านก็ได้รับการผลิตซ้ำจากนักพัฒนาเอกชนให้มีรากฐานขึ้นในสื่อประเภทต่างๆอยู่เสมอ

นอกจากเรื่องราวของปราชญ์ชาวบ้านแล้ว การนำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้านในการท่องเที่ยวก็ไม่มีความต่างไม่ว่าด้านการภาพเช่นการถ่ายภาพการวาดหรือด้านนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาในการจัดการสุขภาพโดยธรรมชาติเรื่องนี้มีก็ได้มีปรากฏตามสื่อต่างๆแพร่หลายมากขึ้น

มีเงื่อนไขสำคัญๆอย่างน้อยสามประการที่ทำให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญขึ้นมากในกระบวนการทำงานขององค์กรนักพัฒนาเอกชนในช่วงที่สองนี้

ประการแรกได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กล้วนมีความยืดหยุ่นสูงและไวต่อการปรับตัวรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ด้านที่สอง คือ การขยายงานด้านทรัพยากร ในช่วงท้ายของการทำงานระยะที่สองนี้เอง ได้มีการขยายตัวของรัฐและทุนเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรจากชาวบ้าน กรณีที่สำคัญได้แก่กรณีการเช่าป่าด้วยเงิน (เอกสารเครือข่ายทรัพยากร หน้า ๑๑) ที่เป็นเสมือนการลดละบทสนทนาที่สำคัญของแนวความคิดเกี่ยวกับการทำงานเครือข่ายทรัพยากรขึ้น กล่าวคือ การคัดค้านการเช่าป่าด้วยเงินได้ทำให้กระแสความคิดเกี่ยวกับรูปแบบที่หลากหลายของระบบกรรมสิทธิปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน พร้อมกับมีการเสนอความคิดเรื่อง - สิทธิชุมชน - และแนวการเน้น - สิทธิชุมชน - ได้กลายมาเป็นรูปธรรม คือ ทำให้ข้อเสนอเรื่อง - ป่าชุมชน - กลาย หรือ - ป่าชุมชน - อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมได้ (เอกสารเครือข่ายทรัพยากร หน้า ๑๑) ขณะเดียวกันการทำงานกรณีการคัดค้านการเช่าป่าด้วยเงินแม้ว่าจะเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในพื้นที่การทำงานของตนเองก็กระพือความเคลื่อนไหวภายนอก แต่สามารถกระตุ้นความสนใจเหลือจากองค์กรพัฒนาขนาดเล็กอื่นๆจำนวนมากและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการรวมองค์กรที่มีความสนใจในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรอื่น ๆ ได้มาหนุนส่งจนทำให้เกิดการรื้อฟื้นเครือข่ายทรัพยากรในเวลาต่อมา และขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมต่อกับนักวิชาการที่มีความสนใจในเรื่อง - ป่าชุมชน - จนทำให้เกิดการร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดทุกระดับเพื่อที่จะมีมติเห็นชอบที่จะมีการร่วมมือกันเช่นนี้

กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนี้และกลายเป็นฐานของการเกิดเครือข่ายอีกหลายด้านในเวลาต่อมา คือ การรวมกันคัดค้านการสร้างเขื่อนหรือเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการมีตัวอย่างของการที่นักพัฒนาเอกชนสามารถประสานกลุ่มหลายกลุ่มจำนวนมากร่วมมือกันได้ การประสานนักวิชาการในเรื่องนี้ได้ชักนำให้ความคิดถึงพันธมิตรที่แนบแน่นขึ้น และได้เริ่มเกิดความคิดในการทำงานคือสาระระหว่างมีพันธมิตรชนบทมากขึ้น เพราะนักพัฒนาเอกชนเริ่มตระหนักว่าการทำงานของตนเองจะประสบผลสำเร็จมากขึ้นหากสามารถที่จะมีพันธมิตรคอยกระจ่ายข่าวสารในเขตเมือง การประสานกันเช่นนี้เมื่อได้กลายเป็นฐานที่สำคัญของการทำงานเครือข่ายอีกหลายเครือข่ายในระยะต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทำให้เกิดการรวมตัวกันในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ชีวชากรและคนท้องถิ่นในเมือง เช่น ตอนปลายของช่วงนี้เกิดการรวมกลุ่มด้านสวนสาธารณะ (เอกสาร หน้า ๑)

ด้านที่สาม คือ การพัฒนาการประสานส่วนท้องถิ่น นอกเหนือจากกิจกรรมที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกและเครือข่ายทรัพยากรแล้วการดำเนินกิจกรรมต่างๆของนักพัฒนาเอกชนสามารถทำได้ยังมิประสิทธิผลภาพระดับหนึ่งใดๆที่องค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้เป็นองค์กรขนาดเล็ก การมีที่กันเช่นนี้เพราะมีความพยายามจะประสานและเชื่อมผู้ร่วมนกับตัวการสร้างเวทีกลางขึ้นมาซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักพัฒนาเอกชน ในช่วงก่อนหน้านี้นักพัฒนาเอกชนยังสังกัดในองค์กรพัฒนามานานาชาติ เคยใช้ "บ้านไร่เขียว" ซึ่งเป็นบ้านเช่าของนักพัฒนาเอกชนเป็นที่พบปะอย่างไม่เป็นทางการ ในช่วงที่สองนี้จึงได้ตั้งชมรมนักพัฒนาภาคเหนือขึ้นมา อย่างไรก็ดี ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ - จะดูเหมือนเป็นเวทีที่เป็นทางการ แต่ในความเป็นจริงก็ยังคงเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักพัฒนาเอกชนอย่างไม่เป็นทางการ หรือแม้แต่เป็นเวทีจัดความขัดแย้งทางความคิดโดยอาศัยการพบปะพูดคุยทำความเข้าใจกันในหมู่นักพัฒนาเอกชนอย่างไม่เป็นทางการต่อมาอีกระยะหนึ่ง ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวกรณีเช่าป่าด้วยเงินที่มีความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนสองกลุ่มคือกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่ตามโครงการขนาดเล็กกับนักพัฒนาเอกชนกลุ่มที่ไม่ได้ทำงานพื้นที่แต่ทำงานด้านการรวมองค์กรให้

สังคมรับรู้และตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มิได้มีความแก้ไขโดยให้การพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการใดๆ

นอกจากความพยายามที่จะสร้างการพบปะกันในนามของบรรณานักพัฒนาภาคเหนือแล้ว ยังปรากฏการสร้างรูปแบบการรวมกลุ่มที่เป็นเชิงทางการขึ้นภายใต้ชื่อของคณะกรรมาธิการภาคเหนือ คือ การสร้าง NORTHNET ซึ่งเป็นการรวมเอาองค์กรขนาดเล็กที่ทำงานกันอยู่สองเมืองมาเข้าด้วยกัน ได้แก่องค์กรที่ทำงานด้านเกษตรทางเหนือกับองค์กรที่ทำงานด้านทรัพยากร โครงสร้างของ NORTHNET มีความแตกต่างจากบรรณานักพัฒนาภาคเหนือตรงที่ให้อำนาจที่เป็นเชิงทางการมากขึ้น

ขณะเดียวกันท่ามกลางสถานการณ์การเมืองที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น บทบาทของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนก็ทวีขึ้นตามไปด้วยทั้งในส่วนที่มีความขัดแย้งกับกลไกอำนาจรัฐและส่วนที่สังคมเริ่มมองเห็นว่าเป็นองค์กรที่มีประโยชน์แก่ประชาชนไทย จึงทำให้ฝ่ายอำนาจรัฐพยายามที่จะสร้างสายสัมพันธ์กับนักพัฒนาเอกชนด้วยช่องทางหนึ่งที่ก่อให้เกิดโอกาสอำนาจรัฐนั้นรับรู้ว่าหากจะประสานกับนักพัฒนาเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะประสานผ่านใครหรือองค์กรใด ในขณะที่นักพัฒนาเอกชนก็มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งองค์กรกลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างนักพัฒนาเอกชนทั้งหลายที่กำลังขยายบทบาทขึ้นอย่างหลากหลายและรวดเร็ว และที่สำคัญเพื่อประสานงานตลอดจนสร้างอำนาจต่อรองเมื่อจำเป็นต้องสัมพันธ์กับฝ่ายอำนาจรัฐด้วย จึงทำให้เกิดการจัดตั้ง “คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ” (แก่อพช.) ขึ้นมาในช่วงเวลานี้เพื่อทำหน้าที่ประสานองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กเข้าด้วยกันโดยเริ่มรวมกลุ่มขององค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กบนฐานของเมืองงานขึ้นมา

งานด้านการประสานทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นด้านหนึ่งเป็นภาพที่สะท้อนของการทำงานพัฒนาด้วยองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก เพราะหากปราศจากการประสานงานเครือข่ายแล้ว การรับรู้ของนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่ก็จะส่งผ่านไปไม่ถึงสถานการณ์ ประกอบกับกำลังงานไม่เพียงพอที่จะมีภาระแบ่งให้ทรัพยากรที่รุนแรงของนักพัฒนาเอกชนจำเป็นที่จะต้องมีการหนุนช่วยกันมากกว่าการทำงานในพื้นที่ในสถานการณ์ปกติ ที่สำคัญการประสานงานที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสถานการณ์ที่รุนแรงนี้ไม่ได้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนเริ่มตระหนักว่าหากไม่เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหในระดับโครงสร้างแล้ว การทำงานพัฒนาในระดับพื้นที่ก็จะติดขัดและมีประโยชน์น้อยกว่าที่ควร

จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ว่าการประสานงานเครือข่ายนั้นในความเป็นจริงแล้วมันจะเป็นการประสานกันอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าที่จะเป็นทางการตามที่รูปแบบวางไว้ เช่น การประสานงานที่ดำเนินผ่าน แก่อพช. นั้นในความเป็นจริงก็เป็นการทำงานผ่านเพื่อนที่สนิทสนมกันเป็นส่วนใหญ่ เพื่อไม่เช่นนั้นก็เป็นอาจช่วยเหลือกันโดยพันธะทางใจที่นักพัฒนาเอกชนมีต่อกันเป็นสำคัญ

งานทั้งสามด้านในช่วงเวลานี้เป็นงานที่มีผลกระทบต่อกันทางสังคมต่างๆค่อนข้างมาก ถ้าจะกล่าวได้ว่าการทำงานเครือข่ายต่างๆในขณะคือนั้นล้วนแล้วแต่เป็นผลกระทบมาจากการทำงานทั้งสามด้านนี้ ที่กล่าวว่าการทำงานพัฒนาในช่วงนี้มีความสำคัญเพราะได้สร้างผลกระทบทางสังคมเปิดโอกาสให้นักพัฒนาเอกชนสามารถมองเห็นช่องทางในการทำงานสนับสนุนชาวบ้านในมิติที่ลึกซึ้งมากกว่าเดิม การปรับเปลี่ยนหรือเกิดงานใหม่ที่หลากหลายมากขึ้นในช่วงหลังจึงมีอยู่ได้เพราะงานทั้งสามด้านนี้ได้ชี้ช่องให้เกิดการปรับเปลี่ยนในมิติครั้งหนึ่ง

จำวนต้องเน้นในที่นี้ว่า ความสำนึกของการทำงานในช่วงนี้ทำให้เกิดเป็นเสมือนการเปิดทางให้แก่การคิดงานใหม่ๆขึ้นอยู่กับความถนัดหรือของการทำงานที่มาจากองค์กรขนาดเล็ก จุดเด่นขององค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก คือ ความยืดหยุ่นและไวต่อการปรับตัวได้ส่งต่อทั้งไปเป็นการปรับยุทธศาสตร์ในการทำงานกับชาวบ้าน ในสถานการณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังที่ปรากฏว่าได้เกิดการสร้างพลังของชาวบ้านให้ตื่นตัวหันมาจากการรวมการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจแบบเดิม ผู้นำชาวบ้านได้ตระหนักว่าก็ต้องเป็นแกนนำชาวบ้านในการนี้ต่อสู้และต่อสู้กับรัฐในอีกหลายพื้นที่ด้วย

การทำงานกับชาวบ้านในช่วงนี้ไม่ใช่เพียงแค่การสร้างกิจกรรมด้านใดด้านหนึ่งแล้วหากทางให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมไปว่าทั้งในการคิดหรือการกระทำเท่านั้น หากแต่กิจกรรมต่างๆรวมถึงกิจกรรมที่มีลักษณะได้เชื่อมกับการแบ่งปันทรัพยากรจากรัฐและทุนนั้น หากแต่ได้ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงสิ่งสำคัญอย่างน้อยสามด้านด้วยกัน นั่นคือได้แก่ การสร้างความตระหนักในสิทธิมนุษยชนที่ตนมีในฐานะพลเมืองไทยที่เท่าเทียมกันที่ควรจะได้รับ การแบ่งสรรทรัพยากรอย่างเสมอภาคกันด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของกิจกรรมทางด้านทรัพยากร สอง กิจกรรมทางด้านเกษตรกรรมเชิงรุกได้ทำให้ชาวบ้านเริ่มตั้งคำถามกับความเชื่อในการผลิตเพื่อขายที่รัฐเคยครอบงำมานาน และเริ่มที่จะรวมถอยไปคิดถึงวิถีการผลิตแบบเดิมที่สืบทอดมาแต่อดีต สาม การเคลื่อนไหวหรือคำถามกิจกรรมใดๆของชาวบ้านในช่วงนี้ได้รับความสนใจและเข้าร่วมจากพันธมิตร เช่น นักวิชาการ ซึ่งได้ทำให้ชาวบ้านเองเริ่มรู้สึกว่าสิ่งที่ตนคิดค้นทำนั้นไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหากแต่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญผูกพันกับอนาคตของสังคมไม่น้อยเลย ธรรมชาติความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านทั้งสามด้านนี้เป็นผลรวมของงานทั้งสามด้านที่เกิดขึ้นในช่วงนี้

การทำงานทั้งสามเครือข่ายได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง คือ การมีกลุ่มนักวิชาการเข้ามาร่วมงานในฐานะพันธมิตร สาเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มนักวิชาการคือพลังทางสังคมที่ให้ความสนใจมากขึ้นต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น พลังทางสังคมนี้ได้ผลักดันให้นักวิชาการจำเป็นต้องหันมาให้ความสนใจที่จะหาทางอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากข้อมูลความเป็นจริงของท้องถิ่นเอง ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นในชนเผ่าเมืองโดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่ซึ่งก็ถูกแบ่งทรัพยากรจากศูนย์กลางกรมการปกครองและภาคบริหารได้ปลูกให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต้องออกมาจับบทบาทในการอธิบายและแก้ปัญหา จึงทำให้เกิดการค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจัง ที่สำคัญคือกลุ่มนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยเฉพาะสาขามานุษยวิทยาที่ได้เข้ามาจับบทบาทในการผลิตความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านแล้วที่พิมพ์เผยแพร่ในสื่อต่างๆทำให้สังคมรับรู้ความเป็นไปในชนบทดีขึ้น โดยเฉพาะในแง่ที่ชนบทมีภูมิปัญญาอันทรง

ศูนย์ฯ แต่กลับเป็นฝ่ายถูกกระทำในโครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมอันเป็นภาพตรงกันข้ามกับภาพเดิมของชนบทที่ชนชั้นกลางไม่เคยเคยรับรู้

ด้านวิทยานิพนธ์พัฒนาเอกชนมีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเช่นกัน ในระหว่างที่ทำงานในองค์กรขนาดเล็กแต่ต้องมีการเคลื่อนไหวในปัญหาระดับภูมิภาคของประเทศ ทำให้ต้องเรียกร้องซึ่งกันและกัน ที่จริงมีความรู้ในภาระของหรือวิเคราะห์สังคมพร้อมกันไปด้วย จึงทำให้นักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กจำเป็นต้องหันมาสู่ “ การศึกษา ” มากขึ้น การเชื่อมต่อกับบรรดามัคควิชาการในมหาวิทยาลัยจึงมีมากขึ้นและได้สนใจภาพความขัดแย้งทางความคิดเช่นระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” ที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้

การทำงานพัฒนาช่วงที่สาม ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒ ถึงปัจจุบัน

การทำงานพัฒนาในช่วงที่สามนี้มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ต่างจากก่อนหน้านี้หลายประการ ประการแรก มีการขยายการทำงานเครือข่ายที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่างๆกว้างขวางมากขึ้น เช่น เกิดเครือข่ายในการรณรงค์เพื่อมีส่วนร่วมในการปกครองของชาวบ้านซึ่งทำในนามเครือข่ายการรณรงค์ด้าน ธนศ. มีการขยายตัวของเครือข่ายเด็ก เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายการระดมทุน เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นต้น

ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของเครือข่ายเกือบทุกเครือข่ายมีเป้าหมายที่สูงกว่าดิน คือ มีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขระดับนโยบายของประเทศ

ประการที่สาม กระบวนการพัฒนาในช่วงนี้เริ่มต้นจากการสร้างความรู้ที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงนี้ได้จากเอกสารทั้งสิบเครือข่าย)

การปรับเปลี่ยนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนมาสู่การทำงานภายใต้ความคิดเครือข่ายที่มีความหลากหลายและกันพื้นที่ทางสังคมออกไปกว้างขวางมากกว่าเดิมนี้ได้เกิดขึ้นในอุดมภาค หากแต่เกิดขึ้นท่ามกลางปฏิบัติการแนวทางสังคมที่เป้าหมายของนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านในหลายด้านด้วยกัน

ด้านแรกที่ต้องเน้นย้ำก็คือ การขยายตัวได้กว้างขวางนี้เป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวในช่วงก่อนหน้านี้ที่ได้พบมีผลต่อกว้างขวางมากกว่าเดิม การมีพันธมิตรที่มากขึ้นทำให้เริ่มสามารถแสวงหาความร่วมมือและเปิดทางให้แก่การคิดงานใหม่ๆได้หลากหลายขึ้น ประกอบกับสภานิติบัญญัติ ก็คือ ช่วงเวลาการทำงานระยะที่สามนี้ อาจจะได้ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของระบบสังคมการเมือง เพราะเป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์สำคัญๆที่ประชาชนคนธรรมดาได้เข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมการเมืองอย่างจริงจัง ที่เด่นชัด ได้แก่ การต่อต้านรัฐบาลทหารในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งนักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือมีส่วนร่วมอย่างมากในการต่อต้านการเข้าสู่อำนาจของเผด็จการทหาร รสช. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศในการวางแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีเปลี่ยนแปลง ซึ่งก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงทางใดในการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาคน การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสังคมมากขึ้นนี้ นักพัฒนาเอกชนก็ได้มีบทบาทที่สำคัญในการทำให้ รัฐและสังคมรับรู้ว่าแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ผ่านมามีประสบความล้มเหลวในแง่สิทธิของชาวบ้านทั้งประเทศที่ ได้รับความทุกข์ยากและไปสลับกับปัญหาความยากจนจากการพัฒนา และการเข้าร่วมแรงงัดเพื่อเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิต่างๆของประชาชนและชุมชนในการร่างรัฐธรรมนูญตลอดจนการร่วมแรงงัดให้รัฐสภาร่าง รัฐธรรมนูญดังกล่าวก่อนปีพ.ศ. ๒๕๔๐

ในช่วงการเปลี่ยนผ่านของสังคมการเมืองไทยนั้นคงได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้าน " พื้นที่ทางการเมือง " ที่เฒ่า จากเดิมที่พื้นที่ทางการเมืองของประชาชนแบ่งออกเป็นสองฝั่งต่างก็มีผลประโยชน์ผูกพันกันอยู่ทางด้านข้าง ซึ่ง คือ การเมืองภาครัฐ กับการเมืองภาคธุรกิจ แต่ในระบอบเปลี่ยนผ่านของสังคมการเมืองนี้ได้ทำให้เกิดส่วนที่ฉาบ จะเรียกได้ว่า " การเมืองภาคประชาชน " ขึ้นมาบนพื้นที่ทางการเมืองอีกส่วนหนึ่งอย่างมิได้ชัดเจนกระทั่งคำๆนี้ กลายเป็นคำปรกติที่ใช้ในชีวิตทางการเมืองโดยทั่วไป ในช่วงนี้เองกลุ่มคนในสังคมจำนวนไม่น้อยเริ่มตระหนักถึง ความเป็นพลเมืองผู้มีอำนาจที่จะ (CONCEIVED CITIZEN) และระบอบค่านิยมที่พลเมืองผู้มีอำนาจที่จะก่อให้เกิด ให้ความสนใจมากที่สุดน่าจะได้อีกความพยายามวิพากษ์ระบบราชการและระบอบการเมืองซึ่งเป็นกลไกภาครัฐที่ ล้มเหลวในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้ชัดในชัดเจนในเรื่องนี้จาก ขบวนการความยุติธรรมและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ปรากฏตามสื่อมวลชนทุกประเภท

แม้ว่าภาคประชาชนจะเติบโตและเข้มแข็งไม่แพ้กันที่ทางสังคมการเมืองได้มากกว่าที่ผ่านมาก็ตาม แต่ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นความรุนแรงนั้นและได้ทำให้เกิดความขัดแย้งจนกลายเป็นความวุ่นวายที่ไม่ใช่ คือ การขยายตัวเข้าไปในองค์กรวิชาชีพและในชนบทก็มีเพิ่มมากขึ้นขึ้นไปด้วย

ในช่วงที่ตามของการทำงานของนักพัฒนาชุมชนนี้ การขยายตัวของรัฐที่มีผลกระทบเชิงลบจำนวนมากเห็นได้อย่างมากประการหนึ่ง คือ การขยายตัวเข้าจับสิทธิและกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านในการใช้ทรัพยากร เช่น การประกาศเขตอุทยาน เขตอนุรักษ์ ทั้งไปบนที่ที่ดินของชาวบ้านมากมายในภาคเหนือ การที่รัฐส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เข้าไปแย่งชิงและเปลี่ยนรูปแบบใช้ทรัพยากร โครงการสร้างเขื่อนที่ลิดลายกรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวบ้านหลายเขื่อน การขยายตัวของรัฐที่มีผลกระทบต่อบ้านโดยตรงและมีผลกระทบต่อบ้านเพราะย้ายออกเป็นวงกว้างเช่นนี้เกิดจากกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นใหม่มาขึ้นในช่วงดังนี้

นอกจากการขยายตัวของรัฐออกไปรับอิทธิพลจากรัฐบาลต่างชาติของชาวบ้านแล้ว การขยายตัวของรัฐด้านการบริหารเองก็ไม่ใช่เพียงการบริหารที่ปราศจากการครอบงำ แต่เป็นว่า การขยายตัวของราชการศึกษาหรือการสาธารณสุขของรัฐนั้นเท่ากับเป็นการระดมทุนที่เป็นไปพร้อมๆกับการลดทอนความรู้ของบุคคลหนึ่งขึ้นมาให้มีสถานะสูงค่า ความรู้ของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็ทำให้ความรู้ของชาวบ้านกลายเป็นเรื่องล้าหลัง ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน กระบวนการนี้ยังรุนแรงและมีผลกระทบต่อชาวบ้านในจังหวัดต่างๆ เป็นกรณีๆกัน

เรื่องของชีวิต อาทิเช่น ความรู้ที่คนหนึ่งชาวบ้านเคยมีเคยใช้ในวิถีประจำวันก็เลือนลหายไปในทุกๆเรื่องจนทำให้การตัดสินใจในเรื่องราวต่างๆต้องเปลี่ยนจากวิถีทางพึ่งตัวเองไปสู่การพึ่งพิงจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งสิ้น

ผลกระทบที่มีต่อชาวบ้านและคนเมืองอันเกิดจากการขยายตัวของรัฐและทุนทำให้เกิดปรากฏการณ์การเผชิญปัญหาของชาวบ้านและของคนเมืองที่มีลักษณะร่วมกันมากขึ้นในทุกๆที่ เช่น ชาวบ้านที่ถูกไล่ให้อพยพออกจากภูเขามาไม่ได้มีคุณสมบัติอย่างเช่นแต่เดิม หากแต่เป็นกลุ่มชาวบ้านจำนวนมากภายใต้การจัดกระทำกันอยู่ทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบน ปัญหาผู้ติดเชื้อก็กลายเป็นปัญหาร่วมกันทั้งในเมืองและในหมู่บ้าน ปัญหาชุมชนแออัดและสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายลงก็เป็นเรื่องที่ถูกคนเมืองกับชนบทรับรู้ ปัญหาอันสืบมาจากการเปลี่ยนทัศนคติของคนใหม่ที่ต้องใช้มาตรการขยายปราบปรามศตวรรษก็เป็นเรื่องที่ทั้งชาวบ้านและคนในเมืองได้รับผลกระทบ การลดลงของพื้นที่ป่าก็นำมาซึ่งปัญหาขาดแคลนน้ำทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ฯลฯ

แม้ว่าการขยายตัวของรัฐและทุนจะดำเนินมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ผลกระทบได้ทยอยทยอยออกมาให้เห็นชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังนี้ และที่สำคัญหากปราศจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง สังคมต่างข้างต้นแล้ว การรับรู้และเข้าใจปัญหาใดๆจะไม่ชัดเจนและไม่กว้างขวางพอที่จะทำให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมขึ้นมาซึ่งความพยายามในการแก้ไขปัญหาก็วนเวียนแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้น

ด้วยเงื่อนไขของความตื่นตัวของภาคประชาสังคมต่างข้างต้น และผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวทำงานในช่วงก่อนหน้านี้ที่นักพัฒนาเอกชนสามารถชี้ชวนคัดค้านและมีพันธมิตรมากขึ้นในเขตเมือง ได้ทำให้นักพัฒนาเอกชนและองค์กรเอกชนสามารถสร้างกิจกรรมที่มีความสำคัญมากในช่วงนี้หลายด้านด้วยกัน

ด้านแรก ได้แก่กิจกรรมที่มีความหลากหลายและกินพื้นที่ทางสังคมกว้างขวางขึ้น

เนื่องจากนักพัฒนาเอกชนสามารถหาพันธมิตรได้กว้างขวางมากขึ้น และเริ่มที่จะพยายามสร้างกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มพันธมิตรและนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาพบปะพูดคุยกันเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมที่สนใจของเผชิญอยู่ ประกอบกับสถานการณ์ปัญหาบางปัญหาก็กลายเป็นเรื่องเร่งด่วน เช่น การขยายตัวของผู้ติดเชื้อโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง การประกาศพื้นที่ ชบส. การประกาศเขตอุทยานใหม่ที่ทับกินชาวบ้าน ฯลฯ ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนได้พยายามขยายเนื้องานออกไปกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ทางสังคมมากกว่าเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อตอบรับกับการเติบโตของภาคประชาชน ดังที่จะเห็นได้จากเอกสารรายงานทั้งสิบฉบับว่าเครือข่ายต่างๆ ยกเว้นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลื้อย เครือข่ายทรัพยากร และเครือข่ายการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นในระยะเวลาไม่ถึงสิบปีทั้งสิ้น

ถ้าจะแบ่งกิจกรรมด้านนี้ในชั่วเวลานี้ออกได้เป็นสามรูปแบบ คือ รูปแบบแรก ได้แก่ การรวมพันธมิตรสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและเฝ้าระวังปัญหาในสังคมเป็นการร่วมกันที่สังคมจะต้องเข้ามาช่วยเหลือแก้ไข

รูปแบบที่สอง ได้แก่ การสร้างกิจกรรมที่ทำให้มีพันธมิตรฐานความร่วมมือในฐานะที่เป็นนักพัฒนาหรือทั้งนักพัฒนา
ด้วย รูปแบบที่สาม ได้แก่ การสนับสนุนและผลักดันให้ชาวบ้านผู้ประสบปัญหาโดยตรงเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม

จะพบว่ากิจกรรมรูปแบบแรกที่ว่าป็นกิจกรรมการรวมพันธมิตรสร้างกิจกรรมที่ทำให้สังคมรับรู้และถือว่า
ปัญหาในสังคมเป็นภาระร่วมกันที่สังคมต้องเข้ามาช่วยเหลือได้แทรกเข้าป้อนอยู่ในงานเครือข่ายหลายเครือข่ายที่
เดี่ยว ที่เด่นชัด ได้แก่ การระดมทุนช่วยเหลือปัญหาที่เครือข่ายนั้นทำงานอยู่ แต่ก็ได้พัฒนาให้มีเครือข่ายที่คิดกิจ
กรรมด้านนี้เป็นด้านหลักหนึ่งเครือข่าย คือ เครือข่ายการระดมทุน ดังที่เห็นชัดเจนถึงความหมายของงานกิจกรรม
ด้านระดมทุนที่ระบุไว้ว่านอกจากจะสร้างกิจกรรมให้ได้มาซึ่งทุนแล้ว ยังมีความหมายในแง่ที่เป็นการขยายแนว
ร่วมหรือหรือเชื่อมต่อกันกลุ่มต่างๆในสังคมให้ทุนช่วยเหลือกันโดยใช้กิจกรรมระดมทุนเป็นสื่อ (เอกสารเครือข่ายการ
ระดมทุนหน้า ๑๒๕) เพราะในความเป็นจริงการระดมเงินทุนหรือขอเงินจากสังคมนั้นจะทำให้คนไม่ทำให้อัน
นี้จึงกล่าวได้ว่าทุกคนต้องเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระของสังคม

กิจกรรมของเครือข่ายการระดมทุนที่ประสบความสำเร็จค่อนข้างมาก ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนชุมชนริ
ป่า (จัดตั้งประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕) ที่ทำงานได้ทั้งเงินทุนจำนวนไม่น้อย สร้างสมาธิเป็นเรือนต้น และสามารถ
ร่วมงานกับกระทรวงมหาดไทยที่แรงกล้ามากขึ้นในสังคมเมือง กองทุนชุมชนริป่าเป็นภาพประสานกันระหว่างนัก
พัฒนาเอกชน นักวิชาการ และชนชั้นกลางในเขตเมืองที่ไม่จำกัดเฉพาะในเชิงนโยบายหรือภาคเหนือเท่านั้นหากแต่มี
ผู้บริจาคจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆด้วย กองทุนชุมชนริป่านี้ได้ประสานชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยให้เข้าม
ร่วมกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เช่น จัดศิลปินเข้าป่าปลูกปาล์ม จัดให้นักเขียนเข้าป่ารับรู้ปัญหาป่า ซึ่งส่งผลให้เกิดการ
ขยายตัวของการทำงานปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ทำให้สามารถระดมกิจกรรมให้คนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นได้
ช่วงประมาณพ.ศ.๒๕๓๒ คือ สามารถจัดโครงการบรรพชาอุปสมบท ๕๐ ล้านต้นขึ้นมา (ปี พ.ศ.๒๕๓๒) ที่ถือได้ว
เป็นโครงการกิจกรรมที่ประสานคนจำนวนมากมาเข้ามาร่วมกิจกรรมซึ่งทำให้คนเหล่านั้นรับรู้ถึงปัญหาของ
ระบบนิเวศวิทยา จุดเด่นของโครงการนี้จึงอยู่ที่ความหลากหลายของคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งในส่วนการจัดเตรียม
งานและตัวพิธีกรรมบรรพชาอุปสมบทด้วยนักพัฒนาเอกชน ชนชั้นกลางในเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการ สื่อมวลชน
หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ (เอกสารเครือข่ายการระดมทุนหน้า ๑๒๖-๑๒๗) และที่สำคัญโครงการนี้ได้
ทำให้ “ ความรู้ ” ของชาวบ้านมีสถานะในสังคมความรู้ขึ้นอีกโสดหนึ่งด้วย (สำหรับประเด็นความรู้นี้จะกล่าว
ต่อไปข้างหน้า)

นอกจากนั้นเครือข่ายการระดมทุนยังได้ร่วมกับพันธมิตรร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรมที่ตอบสนองแก่ด้าน
เรื่องสิ่งแวดล้อมของชนชั้นกลางในเมือง เช่น โครงการบ้านของนก โครงการทะเลสาบเพื่อต้นไม้ ซึ่งเน้นการหมุน
เวียนกลับมาใช้ใหม่ อันเป็นหัวใจของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของสังคมเขตเมืองทั่วโลก และจำเ็นที่จะ
สังเคราะห์ให้กว้างขวางมากขึ้นในสังคมไทย ซึ่งโครงการระดมทุนนั้นนอกจากจะจัดทำขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็น
เมืองใหญ่แล้วยังได้ขยายออกไปสู่จังหวัดอื่นๆด้วย เช่น ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

เครือข่ายการระดมทุนยังขยายออกไปสู่การสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนในระดับจังหวัดด้วย เช่น มีความพยายามที่จะมองหาคำถามขององค์กรจังหวัดว่าจะสามารถผลักดันเรื่องนี้ได้อย่างไร ซึ่งแนวความคิดอยู่เบื้องหลังการผลักดันเรื่องนี้ไม่ใช่เพียงองค์การพาณิชยกรรมเท่านั้นหากแต่จะสามารถสร้างพันธมิตรในระดับจังหวัดเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เช่น การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะช่วยให้มีทุนสะสมมากขึ้นแล้ว ยังเป็นช่องทางที่ทำให้คนในเมืองมีโอกาสรู้จักและเข้าใจเพื่อนร่วมสังคมที่อยู่ในชนบทมากขึ้น และคนในเมืองเหล่านี้ก็จะกลายเป็นพันธมิตรที่หนุนช่วยการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเมืองต่างๆต่อไปเป็นต้น

เครือข่ายการระดมทุนในความหมายของการสร้างสำนึกส่วนเกินของสังคมในการช่วยแก้ปัญหาการระดมทุนของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส ปรากฏอย่างชัดเจนในการมีกิจกรรมของเครือข่ายผู้ติดเชื้อและการจัดตั้งมูลนิธิดูแลเด็กกำพร้าที่มีฐานะยากจนเสียชีวิตจากโรคเอดส์ร่วมกับองค์กร เครือข่ายเด็กและเยาวชน

นอกจากเครือข่ายการระดมทุนที่มีแทรกอยู่ในเกือบทุกเครือข่ายแล้ว ด้วยการที่องค์กรพัฒนาเอกชนตระหนักถึงสถานการณ์ที่มีเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้สามารถนำเสนอเรื่องราวปัญหาแก่สังคมได้กว้างขวางขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์การจัดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจใหม่ในรัฐธรรมนูญ การเติบโตของภาคประชาชน และการขยายตัวของพันธมิตร ทำให้องค์กรนักพัฒนาเอกชนสามารถที่จะคิดกิจกรรมเชิงรณรงค์เพื่อให้เกิดการร่วมกิจกรรมจากกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน ได้แก่ การขยายเนื้อหาของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งเดิมเน้นเป็นการทำงานอยู่เฉพาะกับชุมชนแออัดเท่านั้น แต่เมื่อพบว่าปัญหาชุมชนแออัดไม่สามารถจะแยกขาดกับปัญหาอื่นๆ ในเขตเมืองเพราะชุมชนแออัดเป็นภาระสร้างพื้นที่ที่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของความเป็นเมือง นักพัฒนาเอกชนสามารถประเมินสถานการณ์ได้ว่าการเคลื่อนไหวและดำเนินกิจกรรมที่กว้างขวางมากขึ้นครอบคลุมปัญหาอื่นๆ ในเขตเมืองสามารถเติบโตได้และน่าจะเป็นแนวทางที่จะนำมาสู่การแก้ปัญหาของชุมชนแออัดในที่สุด

รูปแบบที่สอง ได้แก่ การสร้างกิจกรรมที่ให้พันธมิตรมาเป็นนักพัฒนาหรือทั้งนักพัฒนาด้วย กิจกรรมรูปแบบนี้เป็นความพยายามจะให้พันธมิตรไม่มาร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรมด้วยกับนักพัฒนาและชาวบ้าน ที่เห็นอย่างเด่นชัดได้แก่โครงการสืบสานตำนาน อันเป็นโครงการที่ได้คิดและดำเนินต่อมาจากโครงการกองทุนชุมชนน้ำป่าและโครงการบวรป่า ๕๐ ล้านต้น เนื่องจากภายหลังการดำเนินโครงการทั้งสองเสร็จสิ้นแล้วพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนมีพันธมิตรเพิ่มขึ้นอย่างมากและหลากหลาย ทำให้นักพัฒนาเอกชนมองเห็นช่องทางในการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพื่อให้สายสัมพันธ์ระหว่างพันธมิตรไม่สายไปและเพื่อทำให้เกิดการขยายการรับรู้และร่วมแก้ปัญหาของสังคมส่วนมากขึ้น องค์การพัฒนเอกชนร่วมกับพันธมิตรจึงมีโครงการจัดงานสืบสานตำนานในเดือนเมษายนของทุกปี และสามารถระดมทุนส่วนพันธมิตรเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพ ทั้งร่วมคิดและร่วมจัดงานกันได้อย่างกว้างขวาง โดยมีทั้งมูลนิธิ มูลนิธิวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน

เครือข่ายสตรีก็เป็นอีกเครือข่ายหนึ่งที่พัฒนามิตรนักวิชาการในสถาบันการศึกษาได้เข้ามาร่วมงานและทำงานอย่างใกล้ชิดจนเป็นเสมือนนักพัฒนาเอกชนเครือข่ายถึงนักพัฒนาขึ้นแล้วแต่เงื่อนไขของแต่ละกลุ่ม การเข้ามาในบทบาทเช่นนี้ของพันธมิตรได้ทำให้กิจกรรมของเครือข่ายสตรีภาคเหนือมีความกว้างขวางและหลากหลายขึ้น เพราะแต่ละกลุ่มที่ทำงานด้านสตรีก็มีเป้าหมายของการทำงานที่ไม่เหมือนกัน บางกลุ่มเน้นการทำงานด้านเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้หญิงมีรายได้มากขึ้นโดยไม่ต้องไปขายแรงงานนอกบ้าน บางกลุ่มเน้นการเสริมศักยภาพทางการเมืองของผู้หญิงรวมถึงการสร้างบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่นให้ผู้หญิง บางกลุ่มเน้นด้านการให้การศึกษาแก่ผู้หญิง เป็นต้น

รูปแบบที่สาม การสนับสนุนและส่งเสริมให้ชาวบ้านผู้ประสบกับปัญหาเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเอง เมื่อนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนสาธารณะจะทำให้การพึ่งพิงลดลงเพื่อแก้ปัญหาของชาวบ้านกลายเป็นความต้องการ (NEED) ของชาวบ้านเองในระดับหนึ่งในช่วงก่อนหน้านี้ ก็ได้ส่งผลทำให้การทำงานในช่วงที่ตามนี้ในหลายเครือข่ายและหลายประเด็นปัญหามีชาวบ้านมาเป็นผู้ปฏิบัติการหลักและองค์กรนักพัฒนาเอกชนปรับตัวลงไปเป็นทั้งปรึกษาและคอยหนุนการดำเนินงานที่ชาวบ้านเฝ้าระวังหรือชาวบ้านในการริเริ่มและช่วยเหลือหาช่องทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสนอให้ชาวบ้านเข้าไปดำเนินการต่อไป

เครือข่ายที่มีชาวบ้านมาเป็นผู้ปฏิบัติการอย่างเด่นชัด ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน) ที่ทำงานภายใต้เครือข่ายทรัพยากร เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือมีโครงสร้างที่มีรากฐานจากชาวบ้านอย่างแท้จริงโดยมีตัวแทนชาวบ้านจากเครือข่ายกลุ่มน้ำประกอบกันเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจในการตัดสินใจและการจัดทำกิจกรรมโดยตรง ส่วนนักพัฒนาเอกชนทำหน้าที่เป็นกลไกประสานการ

เครือข่ายชาวบ้านเช่นนี้สามารถขยายกิจกรรมตัวเองออกไปได้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องที่ท้าทายของชาวบ้านที่ถูกรัฐประกาศเป็นเขตอุทยาน การเคลื่อนไหวโดยตัวชาวบ้านเองเป็นผู้นำสามารถดึงดูดใจชาวบ้านที่ประสบปัญหาคือชักชวนให้เข้ามาทำงานกันง่ายมากขึ้น ดังที่พบว่าการขยายตัวของการเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๔ การพัฒนาเครือข่ายเริ่มจาก ๒๒ ชุมชนใน ๔ กลุ่มน้ำหลัก ได้เพิ่มเป็น ๔๑ ชุมชน ใน ๑๑ กลุ่มน้ำในช่วงครึ่งปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และเพิ่มเป็น ๑๐๗ ชุมชน เมื่อทำงานจนถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอันใกล้

การขยายตัวของเครือข่ายชาวบ้านที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วได้นำมาซึ่งกิจกรรมที่ครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมากขึ้น และประกอบด้วยการชาวบ้านหลากหลายกลุ่ม จากจำนวน ๑๐๗ ชุมชนที่เข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือมีสัดส่วนของกลุ่มคนเมืองที่ประมาณ ๔๕ ชุมชนและเป็นชนเผ่าต่างๆอีก ๖๒ ชุมชน การประสานกันของเครือข่ายชาวบ้านเช่นนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้มองเห็นถึงพลังของการรวมกลุ่มที่ไม่ใช่เพียงการเรียกร้องสิทธิตามธรรมชาติของพวกเขาเท่านั้น หากแต่การรวมกลุ่มเครือข่ายข้ามชาติพันธุ์เช่นนี้ได้สร้าง

และเห็นกิจกรรมทางด้านความรู้ของชาวบ้านแต่ละชุมชนขึ้นอย่างมากมายจนไม่แน่ใจว่าสามารถขยายความรู้ของตนออกไปสู่สังคมที่กว้างขวางมากขึ้นด้วย คงจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

นอกจากเครือข่ายภาคประชาสังคมที่องค์กรพัฒนาเอกชนสนับสนุนและส่งเสริมชาวบ้านที่ประสบปัญหาโดยตรงให้เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมแล้ว ยังมีเครือข่ายองค์กรที่เป็นตัวกลางที่ชัดเจนที่เครือข่ายหนึ่ง เนื่องจากสถานการณ์โรคภูมิคุ้มกันบกพร่องมีความรุนแรงและเรียกชื่อตนเองอะไรก็ไม่ใช่ว่าการป้องกันตัวยากประมาณ โดยให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หรือพิจารณาโรคเพื่อเป็นคำว่าเป็นตัวกลางอย่างที่ดีและหน่วยงานด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพพยายามเน้นกันในช่วงแรกๆ กิจกรรมต่างๆที่ริเริ่มและดำเนินการโดยผู้คิดริเริ่มเองสามารถทำให้งานเกิดการรวมกลุ่มและเกิดการเปิดเผยแพร่มากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดมุมมองใหม่ที่จะเห็นได้ว่าผู้คิดริเริ่มสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขขึ้นและสามารถที่จะเปิดโอกาสการก้าวขึ้นของโรคจนถึงขั้นที่โรคชกไปได้นานมากขึ้นด้วย

เครือข่ายชาวเขาก็มีพัฒนาการที่คล้ายๆกันกับสองเครือข่ายข้างต้น เพราะในช่วงท้ายนี้ได้เริ่มมีการสร้างเครือข่ายชาติพันธุ์ขึ้นมาและให้ชาวบ้านตนเองเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมมากกว่าที่จะกำหนดและดำเนินกิจกรรมโดยนักพัฒนาเอกชน การสร้างเครือข่ายชนชาติพันธุ์มีแบบแผนและสร้างพลังได้อย่างดี ได้แก่ การรวมกลุ่มชาติพันธุ์ไปหาทางออกหรือกระแสร่วมกันได้อย่างกว้างขวางและถ่ายทอดความรู้ไปสู่กันและกันได้เป็นอย่างดี เครือข่ายชาติพันธุ์มีทั้งในเชิงเครือข่ายที่สามารรวมกันและสร้างกิจกรรมที่สนใจอย่างมากทั้งที่เพิ่งเริ่มรวมกันได้เพียงประมาณ ๒ ปีเท่านั้น หากแต่สามารถที่จะชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ปัญหาเป็นปัญหาร่วมกันมา เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ และสามารถที่จะชี้แจงชาวบ้านได้ คำตอบที่ชัดเจน คำถามของของ จิตวิเศษยังใหม่ให้เลิกการผลิตพืชยาสูบที่ใช้ยาฆ่าแมลงและวิทยาศาสตร์ที่ชาวบ้านเคยชินมานานกว่าสิบปีโดยให้หันมาสู่การปลูกพืชพื้นเมืองที่ไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อระบบนิเวศดินน้ำ สวมบทชนเผ่าอายุที่สมควรที่จะจัดกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ทางสิ่งแวดล้อมเข้าใจมิตรของชนเผ่าเผ่าลาวสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นที่แม่ฮ่องสอน เป็นต้น

การจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายและครอบคลุมพื้นที่ทางสังคมที่กว้างขวางขึ้นโดยที่มีพันธมิตรกลุ่มอื่นๆเข้ามามีส่วนร่วมด้วยมากขึ้น ที่สำคัญได้มีเครือข่ายกิจกรรมที่ชาวบ้านจำนวนมากทำงานเป็นผู้ปฏิบัติการเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญที่อาจจะกล่าวได้ว่าจะเป็นหลักหมายหนึ่งที่จะให้เห็นความก้าวหน้าที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชน คือ การเปลี่ยนความหมายของนักพัฒนาเอกชนมาสู่ภาคประชาชนอย่างแท้จริงมากขึ้น หมายความว่า นักพัฒนาเอกชนหรือ NGO ในอนาคตจะไม่ได้นิยามถึงกลุ่มคนที่ทำงานพัฒนาโลกเฉพาะเป็นอาชีพเช่นปัจจุบัน หากแต่เป็นประชาชนหรือชาวบ้านธรรมดาที่คิดงานและทำงานพัฒนาไปพร้อมๆกับงานประจำของเขาได้

ด้านที่สอง การทำงานพัฒนาที่เน้นการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการทำงานพัฒนาในช่วงหลังนี้มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไปจากช่วงก่อนหน้านี้/ระลอกหนึ่ง คือ ความพยายามจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในระดับนโยบายของประเทศ

ด้วยเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้านี้นี้และดำเนินต่อมาอย่างเข้มข้นในช่วงนี้ ได้แก่ การมีกระแสทางสังคมที่สำคัญที่วิพากษ์ความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาประเทศและวิพากษ์ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจของรัฐไทยอย่างรุนแรง จนนำมาสู่การแก้ไขในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปด และการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แม้ว่ากระแสทางสังคมการเมืองนี้จะมีผลต่อการแก้ไขกรอบโครงใหญ่ไปแล้วทั้งของบ้าน แต่ในความเป็นจริง กลไกของรัฐราชการและการที่รวมศูนย์อำนาจจะไม่ค่อยเปิดช่องให้ประชาชนตรวจสอบและเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางแท้จริงยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง และยังไม่ปรากฏการดำเนินการให้แก่นโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปดแต่อย่างใด

ขณะเดียวกัน ปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านจำนวนมากเริ่มตามตัวค้น ไม่จำเป็นเป็นเรื่องชาวบ้านถูกบังคับให้อพยพออกจากที่ทำกิน ขาดทุนชนบทก็ลดจำนวนและถูกไล่หรือเป็นระบบการบริหารจัดการมา ผู้ป่วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องประปรายปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ เด็กและเยาวชนประสบปัญหาหลายเป็นเด็กเร่ร่อน เจ็บถูกใช้แรงงานที่ย่ำแย่ รวมทั้งถูกบังคับให้ค้าประเวณี การทำกรรมภรรยาของคนโสดหรือเร่ร่อนก็ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้เป็นสินธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรไม่มีวันปลดหนี้สิ่งใดจนได้ ปัญหาที่รุนแรงมากขึ้นในช่วงเวลาของการทำงานช่วงนี้ได้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านจำนวนมากที่เคยพยายามขอความช่วยเหลือหรือขอให้มีใครมาแก้ไขจากกลไกระบบราชการระดับจังหวัดมาท่อนหน้านี้ แต่ไม่เคยได้วิเคราะหช่วยเหลือหรือยกย่องแก้ไขใดๆ ได้ตระหนักว่าการแก้ไขปัญหาลำนี้ไม่ใช่การแก้เพียงแต่ปัญหาปฏิกิริยาปัญหาที่ชนเผ่าต้องแก้ที่นโยบายการพัฒนาที่ก่อให้เกิดปัญหาลำๆ เรื้อรังโยงกันลงอย่างลึกลับซับซ้อน

ความตระหนักว่าจะต้องแก้ไขในระดับที่สูงกว่ากลไกอำนาจรัฐในท้องถิ่นไม่ใช่เงื่อนไขแต่มีผลต่อการทำกิจกรรมในช่วงนี้ขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน ความเปลี่ยนแปลงในการทำหน้าที่ขององค์กรและนักพัฒนาเอกชนเองก็มีผลต่อการเคลื่อนไหวในระดับนโยบาย กล่าวคือ มีความพยายามจะปรับการทำงานขององค์กรขนาดเล็กให้ นักพัฒนาประจำองค์กรนั้นสามารถที่จะรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดความพยายามสร้างเครือข่ายของระดับปัญหาขึ้นมา ดังที่จะเห็นในรายงานทั้งสิบเครือข่ายที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ ส่วนใหญ่เน้นเครือข่ายที่รวมกันเป็นเครือข่ายระดับปัญหามากกว่าจะเป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานเฉพาะพื้นที่ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายบนฐานของระดับปัญหาได้ทำให้เกิดการพูดคุยถ่ายทอดประสบการณ์ของการความล้มเหลวในการที่เคยพยายามเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหในระดับท้องถิ่น ในช่วงต้นๆ ของการทำงานพัฒนาช่วงนี้ ดังนั้น การประชุมพูดคุยกันของนักพัฒนาเอกชนในเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานพัฒนารอบภาคเหนือได้ข้อสรุปที่สำคัญคือเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องหาทางแก้ไขปัญหาวัดบ้านที่ประสบอยู่ทุกด้านด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขในระดับนโยบายของรัฐ

ความพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในสารบบแก้ไขปัญหารองครัวบ้านในระดับนโยบายของรัฐมีความหมายที่สำคัญ คือ ความพยายามที่จะทำให้รัฐยอมรับในสิทธิของชาวบ้านในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น และเรียกร้องให้รัฐเพิ่มทางเลือกอื่นๆ ให้แก่ชาวบ้านและสังคมไทยโดยรวม แต่เดิมสิทธิที่รัฐไทยรับรองมีเพียงสิทธิของปัจเจกชนเท่านั้นและรัฐไม่เคยเปิดทางให้แก่วางเลือกอื่นๆแก่ชาวบ้านและสังคมไทยเลย จึงควรหันมารับรองสิทธิของประชาชน สังคมในลักษณะต่างๆ เช่น สิทธิชุมชนเหนือทรัพยากร สิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินโดยประชาชน ฯลฯ เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้น

ความพยายามเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่ล้าเป็นมาหลายครั้งเนื่องในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงอย่างชัดเจนถึงความพยายามที่จะให้รัฐรับรองสิทธิของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในผืนป่าที่เป็นสมบัติของชุมชน นอกจากนี้ก็มีความพยายามอื่นๆอีกมากมาย เช่น ความพยายามต่อขอให้กลไกอำนาจรัฐกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดนโยบายและงบประมาณมาใช้ในกิจกรรมเกษตรทางเลือกก็เพื่อทำให้สังคมชาวบ้านที่ยังคงทำการเกษตรอยู่มองเห็นทางเลือกที่กว้างกว่าวิถีทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนเพียงทางเลือกเดียวคือการทำการเกษตรแผนใหม่เพื่อตลาดที่ใช้ต้นทุนสูงและราคาต่ำแพงสูงมาก ความพยายามของเครือข่ายชนเขาที่จะต่อรองกับรัฐในเรื่องสิทธิความเป็นคนไทที่จะได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคและได้รับการกระจายผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน ความพยายามจะเสนอพระราชบัญญัติชุมชนแออัดเพื่อการแก้ปัญหาชุมชนแออัดให้เป็นไปอย่างเป็นระบบและเป็นธรรมไม่ใช่การถูกไล่หรือถูกลดเวลาในนามของกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เป็นต้น

มีข้อน่าสังเกตว่าในการเรียกร้องในระดับนโยบายนี้เกษตรกรและชาวบ้านในหลายกรณีเป็นการเรียกร้องที่ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าของเครือข่ายเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวมด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการทำงานที่ก้าวพ้นผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตน แต่เน้นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ถ้าเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า "ประชาสังคม" หรือ CIVIL SOCIETY ซึ่งมีความหมายชัดเจนว่าหมายถึงสังคมเหนือของพระชนในสังคมเมืองเท่านั้นที่จะสามารถมีจินตนาการที่ก้าวพ้นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตัวเองได้ ประชาสังคมของสังคมไทยเกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านชนบทมากกว่าที่จะเกิดขึ้นในกลุ่มคนในสังคมเมือง

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ การเรียกร้องในระดับนโยบายขององค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านอาจจะยังไม่ได้กำหนดรับและปฏิบัติตามจากรัฐ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสัญญาณที่สำคัญของความเปลี่ยนแปลงของการเมืองภาคประชาชน

ด้านที่สาม การทำงานพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานความรู้

การทำงานที่พัฒนาในช่วงที่ตามนี้ จุดเด่นที่สำคัญที่สุดน่าจะได้แก่ การทำงานที่เน้นถึงการสร้างฐานความรู้ เพราะความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับรัฐเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ปัญหาของชาวบ้านในระดับนโยบายนั้นไม่สามารถทำได้ด้วยการใช้อารมณ์ความรู้สึกเพียงอย่างเดียว องค์การพัฒนาเอกชนและชาวบ้านเองเห็นความจำเป็นในเรื่องนี้มากและผลักดันให้เกิดการสร้างฐานความรู้ให้มากและให้มีคุณภาพที่ดีด้วย เพราะในการติดต่อกับรัฐในระดับนโยบายนั้นไม่ได้หมายความว่าจะใช้ความรู้ในการต่อรองกับรัฐเท่านั้น หากแต่จะต้องสื่อสารความรู้ที่ดีออกไปสู่สังคมด้วย เพราะมีชนชั้นแล้วไม่มีทางที่จะสามารถหาเงินประมาณค่าเสียในการต่อรองกับรัฐได้เลย การที่ติดต่อกับสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะสร้างความชอบธรรมและนำมาซึ่งพลังสนับสนุนจากสังคมทำให้การต่อรองกับรัฐเป็นไปได้ดังที่กล่าวมาข้างต้น

การทำงานที่เน้นการสร้างฐานความรู้ขององค์การพัฒนาเอกชนที่ก้าวหน้ามากในช่วงที่ตามนี้คือการรื้อฟื้นความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้าน ดังจะเห็นจากการรื้อฟื้นความรู้เรื่องการจัดการป่าของชาวบ้านเพื่อยืนยันวาระของการดำรงชีวิตอยู่กับป่าของชาวบ้านไม่ใช่การทำลายป่าอย่างที่รัฐเข้าใจและรัฐยังทำให้สังคมเข้าใจอย่างนั้นไปด้วย ความพยายามไม่สนับสนุนพระราชบัญญัติป่าชุมชนเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากการศึกษาความเป็นมาของป่าชุมชนที่คนอยู่กับป่ามานับนานโดยไม่ได้ทำอย่างไรทั้งจากนักวิชาการทั้งนิคมและจากนักพัฒนาเอกชนเอง หรือการเสนอให้มีการรับรองสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็ทำได้เมื่อมีการศึกษาสิทธิภาพชุมชนว่าเมื่ออยู่จริงและเป็นระยะเวลาความสั้นเกินไปในชุมชนแล้ว

ตัวอย่างที่เป็นชัดเจน คือ การทำงานของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือที่เริ่มต้นเน้นอยู่ในการเรียกร้องทางด้านสิทธิโดยเฉพาะสิทธิตามธรรมชาติของชนกับป่า การเรียกร้องนี้ได้ทำให้เกิดกิจกรรมของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับสิทธิตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการทำแนวกันไฟที่ได้ทำกันเกือบทุกพื้นที่ในเขตฐานเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ซึ่งมีความหมายคือการทำแนวกันไฟที่เป็นเสมือนการสร้างแนวรั้วบ้านตัวเองให้รอบเขตพื้นที่ที่เป็นของชุมชนตัวเอง หรือการพัฒนาการจัดการทรัพยากรอย่างแยกแยะจำแนกแนวเกาะใช้ประโยชน์ที่ดิน พัฒนากฎระเบียบเดิมในการดูแลป่าและการใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชน การจัดทำเรือนเพาะชำตามธรรมชาติ การอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์สัตว์ป่าพื้นเมือง และการทำแนวอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า

เครือข่ายเกษตรกรรมเหนือก็มีกระบวนการรื้อฟื้นความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านที่เลือกอันควรต่อการสร้างทางเลือกให้ชาวบ้าน การทำงานของกลุ่มอีกเมืองน่าจะเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือก็เป็นตัวอย่างที่ได้ดำเนินการรื้อฟื้นพันธุ์พืชพื้นเมือง มีการขยายเขตอนุรักษ์พันธุ์พืชป่าออกไปไกลกว่าจังหวัด องค์การนักพัฒนาเอกชนหลายองค์การได้ร่วมกับกรมวิทยาศาสตร์ เช่น สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายหลายทางชีวภาพ พันธุกรรม ในระบบเกษตรแบบธรรมชาติทั้งข้าว พืชสวน พืชไร่ ความหลากหลายหลายทางพันธุกรรมในระบบไร่หมุนเวียนและมีโครงการที่จะทำการสร้างองค์ความรู้อีกหลายโครงการทีเดียว นอกจากนี้ยังมีความพยายามสื่อสารกับสังคมในหลายรูปแบบ เช่น ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ๔ ภาค จัดงานมหกรรมเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมเพื่อสื่อสารสู่สังคมให้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายผู้คิดเห็นก็ได้ส่งมอบประสบการณ์ที่พร้อมกันใช้ความรู้ดั้งเดิมในการดูแลรักษาสุขภาพทางกายมาเป็นฐานในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มผู้คิดเห็น มีการระดมพลังฝีมือในการดูแลตัวเองด้านอาหารการกินอย่างมีระบบ และยังสามารถพัฒนาวិธีการรักษากันไว้กับแนวทางที่สอดคล้องกับความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

นอกจากการรื้อฟื้นความรู้ที่เป็นรูปธรรมดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่ามีการรื้อฟื้นจริยธรรมการช่วยเหลือกันให้เข้มแข็งมากขึ้นด้วย เช่น การรื้อฟื้นพิธีบวงสรวงชาวบ้านมีที่เรียกกันว่าพิธีสงฆ์ที่เน้นการแบ่งปันและการช่วยเหลือกันภายในชุมชน การทำพิธีบวงสรวงในทุกพื้นที่ล้วนแล้วแต่เน้นจริยธรรมการช่วยเหลือกันเป็นหลักทั้งสิ้น

การรื้อฟื้นความรู้ชาวบ้านไม่เว้นเพียงจำกัดขอบเขตการสื่อสารกันเฉพาะในเขตชุมชนเท่านั้น กิจกรรมการปลูกป่า กิจกรรมการศึกษาป่าต้นน้ำ รวมไปถึงการรื้อฟื้นภูมิปัญญาปากบอกหูเล่าที่มีการสื่อสารจากบ้านไปสู่เมืองใหญ่หรือสู่สังคมในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบความในหนังสือพิมพ์หรือรายการสารคดีทางโทรทัศน์ แม้ว่ากิจกรรมสื่อสารสู่สังคมในลักษณะดังกล่าวยังไม่มีบทบาทวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนมากนักแต่เพียงใด แต่หากพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของ “ คำ ” ที่บรรดานักวิชาการที่คนในเมืองมีต่อชนบทก็จะพบว่ามีความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเกิดขึ้น เช่น คำว่า ไร้เดียงสา ซึ่งเดิมคำที่มีความหมายในด้านลบก็เริ่มถูกทดแทนด้วยคำว่า ไร้ขนบวินัย หรือคำว่าชาวเขาที่ถูกเรียกโดยราชการก็เริ่มถูกเปลี่ยนมาสู่คำว่า ชนเผ่า หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ แทน เป็นต้น

การรื้อฟื้นความรู้ชาวบ้านนี้จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับการรื้อฟื้นให้เกิดทางเลือกที่มากขึ้นกว่าเดิมในสังคมไทยที่เดิมนั้นรัฐเท่านั้นเป็นผู้กำหนดทางเลือกรวมทั้งขาดความรู้ในทุกๆด้าน อาจจะกล่าวได้ว่าการทำงานด้วยการสร้างฐานความรู้ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อการสร้างทางเลือกและสถานการณ์ที่ดีขึ้นของชาวบ้านเท่านั้น น่าจะนำมาซึ่งการเปิดทางเลือกใหม่แก่ชีวิตคนในสังคมไทยโดยส่วนรวมได้กว้างขวางขึ้นในอนาคตด้วย

นอกจากนี้ การทำงานพัฒนาด้วยการสร้างฐานความรู้ของชาวบ้านยังส่งผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการสื่อสารกับสังคมและต่อระบบรัฐเพื่อทำให้เกิดการแสวงหาทางเลือก คือ การเดินอำนาจ (EMPOWER) ให้แก่ชาวบ้าน ก่อนหน้านี้นี้ตั้งแต่ฝ่ายกลางรวมศูนย์อำนาจในการจัดการศึกษา ความรู้ของชาวบ้านไม่เพียงแต่อยู่บนทฤษฎีความรู้ที่เป็นทางการของรัฐเท่านั้น แต่ยังถูกเหยียดหยามว่าไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้อง ชาวบ้านจึงอยู่ในฐานะ “ คนไร้ ” ในสายตาของรัฐและสังคมมาโดยตลอด ยิ่งเมื่อชาวบ้านหันมาผลิตเชิงพาณิชย์หรือขายแรงงาน ความรู้เดิมของชาวบ้านก็ยิ่งอยู่ในฐานะไร้ประโยชน์ยิ่งขึ้นไปอีก การเดินอำนาจให้แก่ชาวบ้านด้วยการสร้างฐานความรู้จึงยิ่งได้ว่าเป็นมีผลความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งของชาวบ้านที่ทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงหลังนี้

การทำงานด้านการสร้างฐานความรู้ที่มีผลในแง่การเติบโตด้านงานบริการบ้านนี้ แบ่งออกได้เป็นสองด้าน ด้านแรก คือ การวิจัยพื้นฐานด้าน ด้านที่สอง คือ การทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ความใหม่ในลักษณะที่ชาวบ้านควบคุมได้

การวิจัยพื้นฐานด้านนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความสนใจของคนภายนอกชุมชนที่มีต่อความรู้เดิมๆของชาวบ้านที่เริ่มจะสูญหายไปบ้างแล้วได้ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากแสดงความรู้สึกอย่างชัดเจนว่าเขาคงภูมิใจในความรู้เดิม และมีความต้องการทางอ้อมที่จะวิจัยพื้นฐานนี้ให้กลับมามีหน้าที่ย่างจริงจัง ชาวบ้านมักที่ไปมาปากถั่วย ตำบลจอมทองที่ชวนให้นักวิชาการจากในเมืองเช่นสวนสมุนไพรมี ส่วนหนึ่งพวกเขาได้พยายามแสวงหาจากที่อื่นความรู้ที่อยู่ว่างอื่นเพราะที่หมู่บ้านของเขาสูญหายไปแล้ว ชาวบ้านในเครือข่ายเกษตรทางเลือกที่บ้านแม่ฟ้า พวกเขาก่อนเคยเห็นต้นไม้สมุนไพรป่าของพวกเขาร่วมกันค่อยๆลดน้อยลงไม้ที่ขึ้นข้างทางไม่ทันต้นว่าแต่ละต้นมีสรรพคุณทางสมุนไพรอย่างไรเขาคงภูมิใจ ผู้นำกลุ่มสตรีที่เข้าไปบริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลป่าหญา จึงคิดแม่สองตอนอธิบายให้นักวิชาการฟังถึงกระบวนการทำบ้านนี้ด้วยความรู้และเทคนิคในสิ่งที่ชาวบ้านที่ใช้มาหลาย ผู้คิดเรื่องความรู้มีคู่กันกับภาพของแล้วให้ที่ประชุมพิจารณาให้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพที่หมู่บ้านดูแลรักษาตัวเองอย่างไรจึงทำให้โรคภัยเบียดเบียนเราได้ไม่ต้องอย่างคนที่ไม่เชื่อมั่นในตัวของการดูแลสุขภาพของตนเองหลายทางสุขภาพที่ทำได้โดยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและข้าราชการจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ยังต้องพึ่งพาความรู้ของชาวบ้านในการอธิบายสรรพสิ่งรอบตัวชาวบ้านนั่นเอง

นอกจากความภาคภูมิใจของชาวบ้านที่มีคนภายนอกมาสนใจความรู้ของตัวเองแล้ว กระบวนการทำงานที่ต้องวิจัยพื้นฐานนี้เองเช่นเมื่อเราจะทำไปต้องค้นคิดหาวิธีการจัดการเพื่อหาข้อดีข้อเสียต่างๆ ในชีวิตประจำวันโดยพึ่งพาภูมิปัญญาเดิมที่สั่งสมกันมาอย่างแน่นนอน

ด้านการเรียนรู้ความใหม่ที่บ้านสามารถควบคุมได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากที่การทำงานวิจัยเรื่องเชิงนโยบาย ตัวหนึ่งที่ชัดเจน คือ การวิจัยเรื่องเชิงนโยบายในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าของชาวบ้านหลักต้นให้ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้การทำแผนที่เพื่อใช้เป็นหลักฐานที่แสดงว่าพวกเขานั้นมีการจำแนกแยกแยะลักษณะของการใช้ที่ดินอย่างไร ซึ่งทำให้การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างยั่งยืน ไม่ให้การทำไร่เลื่อนลอยแบบดั่งแล้วแล้วอย่างที่เคยทำไปเชื่อกันว่าเป็นวิธีการของคนภูเขาทั่วไป การเรียนรู้การทำแผนที่และการทำความเข้าใจแผนที่ที่ใช้ในการต่อรองรัฐก็มีผลขึ้นต้นแล้วในการที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเขาเองก็มีความรู้สมัยใหม่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือแผนที่ที่ชาวบ้านได้ทำขึ้นนั้นได้กลายมาเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีความหมายมีความสำคัญอย่างยิ่งในการยืนยันอัตลักษณ์ของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเริ่มได้พื้นที่ทางวัฒนธรรมลงไปในแผนที่ เช่น เขตป่าทุ่งนากลางของกว๊านฟ้าพิธีกรรมที่ห้ามเข้าไปตัดไม้หรือทำอะไรที่กระทบกระเทือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นั้น และใช้แผนที่ในความหมายของการแสดงความรักที่ผูกพันกับพื้นที่ดินที่อยู่ของคนมากขึ้น

การเรียนรู้ทางจิตระดมการนำเสนอจัดเวทีถกแถลงและช่องทางในการต่อรองกับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดเตรียมงาน การเดินขบวน หรือการแสวงหาพันธมิตรเพื่อทำให้ขบวนการของชาวบ้านประสบความสำเร็จ เช่น การสร้างช่องทางผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล ก็ล้วนแล้วแต่เป็นเทคโนโลยีทางอำนาจแบบใหม่ให้ชาวบ้าน ได้เรียนรู้มากและลึกซึ้งขึ้น ด้านเครือข่ายประชาคมรวมทางเลือกก็ดำเนินการสร้างระบบการตัดสินใจและการตลาดของตนเองโดยพยายามที่จะควบคุมทั้งระบบการผลิตและการตลาดให้อยู่ภายใต้ความสามารถในการจัดการของชาวบ้านเอง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างร้านอิมบูญเป็นศูนย์กลาง เพื่อ การจัดตั้งคณะกรรมการมาตรฐานสินค้า ตลอดจนหา พางสร้างการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลการเกษตรให้เปลี่ยนมาเป็นสินค้าสำเร็จรูปจำหน่ายในพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้นและ จำหน่ายได้ยาวนานมากขึ้นโดยที่สินค้าไม่มาเสียหายซึ่งก็เป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองกับตลาดได้สูงขึ้น

ความรู้ที่ชาวบ้านได้พัฒนาขึ้นจากภูมิปัญญาเดิมและความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านควบคุมได้มีผลอย่างมากใน การสร้างพลังของชาวบ้าน เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจร่วมกันของชาวบ้านทำให้ไม่จำเป็นต้องคอยอยู่ ใต้หูลความผู้ที่ทุนเพื่อรัฐเป็นฝ่ายผูกขาดและครอบงำสังคมอยู่ ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ท้ายบท

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือ ภาพรวมพัฒนาการการทำงานของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือที่ได้ทำงาน มาว่ามยี่สิบปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นในหลายมิติทั้ง ด้านวิถีคิด การจัดการดำเนินงาน เป้าหมายของงาน กลุ่มที่เข้าร่วมในกระบวนการที่มีความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็น ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ชนชั้นกลางในเมือง นักวิชาการในสถาบันการศึกษา

ถ้าจะกล่าวได้ว่าจากการทำงานของนักพัฒนาเอกชนที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องมานั้นได้ทำให้การพูดคุย กับในเรื่องปัญหาของชาวบ้านและการแสวงหาทางแก้ไขไม่จะเป็นการเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแก้ไขหรือเรียกร้อง ให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ กลายเป็นเรื่องปรกติธรรมดาสามัญในสังคมไทย และผลเช่นนี้เองจะเป็นรากฐานที่ ตัวบทที่จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมที่จัดการความรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความลำเค็ญเชิงนโยบายของรัฐอันนำมาซึ่งการแบ่งชิงทรัพยากรกันรุนแรง หรือ ปัญหาทะเลาะกันคนแคระธุรกิจอื่นๆ ได้เช่นกันมีประสิทธิภพมากขึ้น ดังที่เห็นได้จากความสามารถหาทางให้เกิดการเจรจาในกรณีที่มีความขัดแย้งเรื่องโครงการส่งท่อก๊าซจากแหล่งขุดเจาะของประเทศไทย การประชุมรับฟังข้อมูล และข้อคิดเห็นจากทุกฝ่ายซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่การจัดความขัดแย้งหรือ ความแตกต่างทางความคิดที่จะเกิดขึ้นอีกมากมายในอนาคต

ข้อนี้ ที่กล่าวว่า เป็นรากฐานเดิมมิได้หมายความว่า จะสามารถสร้างเวทีที่เอื้อเหมาะสมในการเจรจากันได้ในวันนี้ หันที่เพราะสิ่งที่รู้กันว่า มีคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเปิดเวทีให้แก่การเจรจาและรวบรวมข้อมูลเรื่องท่อก๊าซจะ ทำงานกันได้ดีสักเพียงใดก็ตาม นายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย ก็ยังคงมีความเห็นเช่นเดิมเหมือนเมื่อก่อนการมี เวทีคือมองเห็นความสำคัญเฉพาะด้านพลังงานและแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตนเองนั้นปราศจากจิตนาการเรื่องความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาที่มีความสำคัญแก่มนุษยชาติโดยรวมไม่ใช่แค่ชาติไทย เท่านั้น ดังนั้นการวางรากฐานก็คือการวางรากฐาน จึงยังต้องการการทำความเข้าใจในส่วนของผู้องค์กร นักพัฒนาเอกชนและภาคสังคมโดยรวมเพื่อให้เกิดขึ้นมีหลากหลายและมากพอที่จะผลักดันการตัดสินใจของ ภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำงานขององค์กรนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนไปอย่างรวดเร็ว เพื่อที่จะทำให้เป้าหมายของการแก้ปัญหาชาวบ้านทั้งที่เป็น ปัญหาส่วนตัวและปัญหาที่ต้องอาศัยการแก้ไขที่ระดับนโยบาย การปรับเปลี่ยนในแต่ละช่วงเวลานั้นเกิดขึ้นได้เพราะ จุดเด่นที่สำคัญขององค์กรนักพัฒนาเอกชนคือความยืดหยุ่นและไวต่อการเปลี่ยนแปลง องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถที่จะยุติหรือปรับเปลี่ยนการทำงานในโครงการใดโครงการหนึ่งได้ทันทีที่เห็นว่าไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ หรือหาก ดำเนินต่อไปจะประสบปัญหาที่ใหญ่โตมากขึ้น ส่วนโครงการใดที่ตามตัวประกอบลดอำนาจก็จะสามารถสื่อถึงกันได้ ง่ายและสามารถที่จะขยายผลออกไปสู่หน่วยงานในโครงการอื่นๆ โดยผ่านทั้งการประสานงานที่เป็นทางการและไม่ เป็นทางการอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากความยืดหยุ่นและไวต่อการดำเนินการขององค์กรเอกชนขนาดเล็กที่เกิดขึ้น ในช่วงที่สอง เพื่อแก้ไขความแตกต่างกับตัวนโยบายขององค์กรพัฒนาขนาดใหญ่ในช่วงแรก ทำให้เกิดการ ปรับตัวและขยายตัวของการทำงานและการแสวงหาพันธมิตรจนเป็นฐานที่เข้มแข็งให้การทำงานในช่วงที่สาม สามารถก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของการทำงานขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน คือ กระบวนการทำงานในหลาย ด้านหลายโครงการเป็นการทำงานที่เอื้อทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างสำคัญขึ้นมาทั้งในส่วนของนักพัฒนาเอกชนและ ชาวบ้าน การทำงานในหลายเครือข่ายจะวิธชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการและนักพัฒนาเอกชนเป็นที่ปรึกษาหรือกอง เลื่อนผู้นำ การตัดสินใจเป็นของชาวบ้านและเป็นการตัดสินใจของชาวบ้านแต่ได้รับข้อมูลจากนักพัฒนา เอกชนซึ่งก็เป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสำคัญที่ทำให้กระบวนการประชาชนเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก

นอกจากนี้ การทำฐานขององค์การนิคมพัฒนาเอกชนในช่วงหลังนี้ยังสามารถสร้างสายสัมพันธ์กับหน่วยราชการบางหน่วยได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ที่เด่นชัดคือ การร่วมมือกันจัดทำโครงการบรรเทา 60 ล้านคืน กิจกรรมการร่วมมือระหว่างองค์การนิคมพัฒนาเอกชน ชาวบ้าน และรัฐนี้ก็ได้เป็นการกำหนดเป้าหมายผลสำเร็จเฉพาะการจัดทำโครงการได้สำเร็จเท่านั้น หากแต่ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันไม่มีอยู่ที่เดียว รวมไปถึงผลกระทบทางด้านจิตใจด้านที่ประชาชนไม่ได้อยู่ในส่วนราชการบางกลุ่มที่กลัวและหวาดกลัวความเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ถูกต้องมากขึ้น

นอกจากนี้กระบวนการทำงานขององค์การนิคมพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้ทำให้เกิดการเข้าร่วมของประชาชนหลากหลายมากขึ้น จึงเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันดีก็จริงขึ้น และได้เรียนรู้ถึงพันธกิจทางสังคมที่ต้องร่วมกันผลักดันจนกว่าคนทุกกลุ่มจะหลุดพ้นจากการอาภัพและบรรเทาคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีค่าจะ

บทที่ ๓ วิเคราะห์การทำงานเครือข่าย

จากส่วนในบทที่ ๒ เป็นหลักการการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือที่มีกระบวนการดำเนินงานจากองค์กรขนาดเล็กมาจนถึงการปรับตัวมาสู่การทำงานเป็นเครือข่ายมากขึ้น ส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์การทำงานเครือข่ายในสถานการณ์ปัจจุบันและพิจารณาแนวโน้มการทำงานที่น่าจะเหมาะสมกับสภาพเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต

จำเป็นขึ้นจึงในที่นี้ก่อนว่าภาควิเคราะห์การทำงานเครือข่ายในที่นี้รวมไปจนถึงการพิจารณาแนวโน้มการทำงานเครือข่ายต่างๆในบทนี้เป็นการทำงานบนฐานของเอกสารข้อมูลลายลักษณ์ และการสัมภาษณ์พูดคุยกับนักพัฒนาเอกชนจำนวนไม่มากนัก ยังไม่ได้เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามแบบเข้มข้นที่ค่อนข้างพื้นที่หรือต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆอย่างจริงจัง ดังนั้นจึงเป็นเพียงการพิจารณาภาพกว้างๆเท่านั้น ซึ่งมีโอกาสผิดพลาดได้ไม่น้อยทีเดียว การที่จะเข้าใจลักษณะการทำงานตลอดจนเรื่องจำกัดในการปรับตัวของนักพัฒนาเอกชนอย่างละเอียดลึกซึ้งจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยภาคสนามแบบเข้มข้น ซึ่งควรมิได้ดำเนินการวิจัยอย่างจริงจังในอนาคตอันใกล้

ดังกล่าวแล้วในบทก่อนหน้านี้ จะการทำงานพัฒนาเชิงเครือข่ายเป็นการสร้างกระบวนการประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่องค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กจัดการไม่ได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลังไม้นั้น ซึ่งด้านหนึ่งก็เป็นการแก้ปัญหาข้ออ่อนของการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา แต่ขณะเดียวกัน อีกด้านหนึ่งก็อาจจะนำมาซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคใหม่ๆที่อาจจะต้องการการประเมินและการศึกษาทางแก้ไขให้ชัดเจน

ปัญหาของการทำงานเครือข่ายที่น่าจะมีผลกระทบต่ออันแล้วในขณะนี้ ปัญหาแรก คือ จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่มีมักจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจากประเด็นปัญหาดังปรากฏในเอกสารของทั้งสิบเครือข่าย การสร้างกิจกรรมก็จะเน้นมีอยู่หรือหนึ่งโครงการเท่านั้น แนวโน้มนี้อาจจะทำให้ชุมชนบ้านที่เข้าร่วมงานกับเครือข่ายการพัฒนาแม้ว่าจะสามารถพัฒนาตนเองก้าวหน้าไปมากในบางด้าน แต่ขณะเดียวกันก็อาจจะไม่ได้รับการพัฒนาวิธีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างรอบด้านหรืออย่างเพียงพอ เพราะทั้งๆที่ปัญหาคือปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่นั้นแล้วแต่ต้องการวิธีคิดแบบรอบด้าน ไม่อาจจะเกิดปัญหาการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจหรือการดำรงชีวิตประจำวัน

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าทุกเครือข่ายจะมีแนวโน้มเป็นเครือข่ายประเด็นปัญหาเฉพาะและขาดการส่งเสริมให้ชาวบ้านคิดแบบองค์รวม เพราะกิจกรรมภาคเครือข่ายแม้ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะด้านแต่ก็มีผลสืบเนื่องทำให้ชาวบ้านเองกลับสามารถคิดถึงชีวิตของตนเองเป็นองค์รวม เช่น กรณีการทำแผนที่เพื่อยืนยันหลักการค้นพบป่าอยู่ร่วมกันได้และยืนยันสิทธิตามธรรมชาติของเครือข่ายทรัพยากร เป็นต้น แต่ทว่าในอีกหลายเครือข่ายกลับไม่สามารถสร้างกิจกรรมที่ก้าวข้ามปัญหาเฉพาะไปได้ เช่น เครือข่ายสตรี ที่มีแค่แยกผู้หญิงออกจากบริบทสังคมไทยและสร้างกิจกรรมเพื่อ “ผู้หญิง” เพียงอย่างเดียวไม่ได้คำนึงถึงชีวิตจริงผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับคนอื่นๆและกับสถานการณ์ทางสังคมทางเพศสภาพซับซ้อน ดังนั้นการแก้ปัญหาของผู้หญิงจึงไม่ใช่เรื่องง่าย หากแต่ต้องวางผู้หญิงให้อยู่ในบริบทที่ถูกตั้งคำถาม หรือ กิจกรรมเด็กและเยาวชน ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาปัญหาและปัจจัยที่หลากหลายที่มีผลกระทบต่อด็กและเยาวชนนอกเหนือจากการเรียกร้องให้ผู้ใหญ่และครอบครัวเข้ามา มีบทบาทในการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ที่น่าหนักขึ้นเท่านั้น

การสร้างเครือข่ายประเด็นปัญหา ด้านหนึ่งก็จะอาจจะกลายมาเป็นเงื่อนไขเป็นเครือข่ายกระตุ้นให้คิดกันอยู่ภายใต้ประเด็นปัญหาเฉพาะที่จับต้องได้ให้พิจารณาปัญหาแบบเชื่อมโยง ดังนั้นหากยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขในเชิงรูปแบบได้ (จะกล่าวในหัวข้อต่อไป) ก็เป็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนและสร้างความตระหนักร่วมกันทั้งนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านว่าการทำงานภายใต้ประเด็นปัญหานี้ต้องการการคิดที่รอบด้านไปด้วยเช่นกัน มิเช่นนั้นแล้วการคิดแบบแยกส่วนปัญหานี้ก็จะทำให้การทำงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้นจะกลายเป็นคล้ายกับการทำงานแบบส่วนเดียวของระบบราชการที่แยกแยะเนื้อหาอันเป็นกระทรวงๆไม่ได้ มองเห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ก็จะเป็นเรื่องที่ท้าทายศักยภาพที่ศักยภาพขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน

การสร้างเครือข่ายประเด็นปัญหายังนำมาซึ่งปัญหาในการประสานงานร่วมกันขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆทั้งหมด กล่าวคือ ในระยะแรกและระยะที่ต่อเนื่องกันการประสานงานซึ่งกันมาความถึงการสื่อสารกันทั้งด้านประเด็นการติดต่อประสานงานช่วยเหลือหาแนวทางใหม่ในการทำงานโดยอาศัยการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการทั้งที่บ้านหรือที่หอและชนวนนักพัฒนาภาคเหนือ มีผลทำให้การปรับตัวขององค์กรนักพัฒนาเอกชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ว่ากิจกรรมเนื้องานของแต่ละคนก็อาจจะไม่เหมือนกันก็ตาม แต่ในระยะหนึ่งเมื่อเกิดการแยกออกเป็นเครือข่ายประเด็นปัญหาเฉพาะขึ้นมาแล้วองค์กรและนักพัฒนาเอกชนมีจำนวนมากขึ้น พบว่าการพบปะพูดคุยกันในเรื่องต่างๆข้ามประเด็นปัญหามีน้อยและการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการนั้นก็ลดน้อยลง ปัญหาแนวทางขององค์กรพัฒนาเอกชนรับรู้คืออยู่แล้วและพยายามหาทางแก้ไขอยู่ แต่แนวทางในการแก้ไขในด้านของการประสานงานในรูปเครือข่ายขณะการรวมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นจะเป็นความพยายามที่จะสร้างรูปแบบการประสานงานที่เป็นทางการเสียมากกว่าและถึงพบว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงยังคงมีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสานงานที่เป็นทางการอยู่ในปัจจุบัน

ไม่ว่าการรับตัวในด้านการประสานงานภายในองค์กรพัฒนาเอกชนแบบเป็นทางการจะสำเร็จหรือไม่ ในที่นี้ขอถกเถียงรูปแบบวิธีการประสานขององค์กรพัฒนาเอกชนว่าลักษณะการประสานงานที่ทำให้การพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนประสบความสำเร็จในการทำงานและก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้เป็นการประสานงานกันอย่างไม่เป็นทางการมากกว่า ดังนั้นนอกจากจะพยายามปรับเปลี่ยนการประสานงานแบบเป็นทางการไปเรื่อยๆ แล้ว น่าจะลองพิจารณาหาแนวทางศึกษาและจัดรูปแบบการประสานอย่างไม่เป็นทางการหรือกึ่งทางการควบคู่กันไปด้วย

รูปแบบการประสานงานอย่างเป็นอ้อมการที่องค์กรพัฒนาเอกชนน่าจะลองนำไปคิดได้แก่ การรวมกลุ่มเครือข่ายข้ามระดับปัญหาที่ถนัดหรือสามระดับปัญหา ให้มีขนาดของกลุ่มไม่ใหญ่มากนักเพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากตัวบุคคลและร่วมคิดงานที่ประสานและเกื้อหนุนทำให้งานวิสัยทัศน์ที่เป็นของสังคมหรือชนชั้นมากขึ้น เช่น รูปแบบของการรวมกลุ่มพื้นที่จังหวัดหรือการรวมเป็น NORTHNET (กล่าวไว้แล้วข้างต้น) แต่รูปแบบเช่นนี้มีจุดอ่อนอยู่ไม่น้อย จากกรณี ศึกษาชีวิตได้ถูกวิจัยภาคใต้ระดับพื้นที่ทำนองว่าเป็นการมองเกินองค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะที่เป็นองค์กรหรือเครือข่ายขนาดเล็กหลุดไป ซึ่งอาจเป็นไปได้ และท่านได้เสนอทางออกในเรื่องนี้ไว้ ว่า อาจจะต้องคิดถึงการทำงานที่ประสานกันในรูปแบบที่ง่ายกว่าหลายมากขึ้น เช่น จดหมายข่าว สื่อวิทยุ (ต้องต่อสู้กับรัฐให้เกิดเสรีสื่อวิทยุชุมชน) เป็นต้น เพื่อที่จะแก้ไขปัญหานี้ในปัจจุบันนี้ และรองรับการขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนที่อาจจะขยายออกเป็นองค์กรขนาดใหญ่ขึ้นในอนาคต

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ การทำงานพัฒนาเป็นเครือข่ายในช่วงหลังที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาระดับนโยบาย ด้านหนึ่ง ก็มีผลทำให้เกิดภาพของการเคลื่อนไหวที่ใหญ่โตและรุนแรงแนวโน้มน่าเกรงขามว่าจะสามารถแก้ไขในระดับโครงสร้างได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นการเคลื่อนไหวระดับนโยบายกรณีงานพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ มีจุดอ่อนอย่างเฝือตรงอย่างสำคัญ กล่าวสรุปได้แก่ การเคลื่อนไหวแก้ไขในระดับนโยบายจำแนกที่ว่าจะต้องมีฐานของชาวบ้านที่เข้มแข็งสนับสนุน นอกไปจากฐานความพร้อมของชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาระดับนโยบายแล้ว แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายเกิดขึ้น ก็ยากที่จะได้รับการปฏิบัติตามจริงจากทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังปรากฏในการณีภาคเหนือซึ่งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำโครงการเกษตรกรรมทางเลือก ๒๕ ด้านไปในการชุมนุมร่วมกับสมาชิกชนชั้นของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ แต่ไม่พบว่ามีพลังของชาวบ้านที่อยู่ในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเข้าไปร่วมชุมนุมด้วย มีแต่นักพัฒนาเอกชน จึงทำให้การลงมือปฏิบัติเพื่อขยายออกเป็นโครงการน่าจะไม่เกิดขึ้นจริง ในขณะที่เครือข่ายที่มีพลังชาวบ้านหนุนหลังยังดำเนินการเดินทางเข้าไปกดดันรัฐในการแก้ไขปัญหาระดับนโยบายอย่างค่อนเียง และเมื่อมีการแก้ไขในระดับนโยบายแล้วก็คงจะมีผลเชิงปฏิบัติมากกว่า

พร้อมกันนั้นเอง ในบางเครือข่าย เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองที่เดิมเป็นงานพัฒนาชุมชนแออัด ปรากฏว่าการทำงานเครือข่ายในระดับนโยบายกลับเป็นผลทำให้เกิดการฉีกขาดกันระหว่างนักพัฒนาเอกชน และผู้นำชาวบ้าน กับชาวบ้านพื้นฐานทั่วไปในชุมชนแออัด เนื่องจากว่าการทำงานด้านนี้มักจะกลายเป็นเรื่องจำเป็น

เร่งด่วนขึ้นมาในช่วงที่ผ่านมามีไม่มากนักที่จะทำงานประสานกับชาวบ้านในระดับพื้นที่ที่มีความพร้อมทางด้านระบบความคิดไปด้วย อย่างไรก็ตามในหลายเครือข่ายเช่น เครือข่ายทรัพยากรกลับไม่ประสบกับปัญหานี้

การทำงานเสริมเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันของชาวบ้านในระดับพื้นที่จึงเป็นงานที่จำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมๆกับการทำงานแก้ไขปัญหาระดับนโยบายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่คำถามที่สำคัญก็คือกำลังคนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่นั้นเพียงพอต่อการทำงานทั้งสองด้านไปพร้อมๆกัน เพราะงานเร่งด่วนเชิงนโยบายนั้นไม่ใช่งานที่จะทำได้ง่ายง่ายเพียงแค่ทำข้อเสนอหรือข้อเรียกร้องไปเท่านั้น แต่จะต้องลงแรงมากมายในการคิดและการดำเนินการต่างๆ รวมทั้งประสานความร่วมมือกับพันธมิตรและชาวบ้าน ในบางเงื่อนไขอาจจะถึงกับต้องใช้ถนนเป็นที่เริ่มต้นที่ทำให้รัฐบาลสนใจด้วยจึงเป็นที่ถกเถียงกันต่อไป

จำเป็นที่ต้องหาทางแก้ไขปัญหานักพัฒนาเอกชนทำงานสองมือกับนโยบายภายใต้ความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการด้านหลายด้านไปพร้อมๆกัน อาจจะจำเป็นต้องศึกษาจนพบว่างานในหลายเครือข่ายที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านอยู่และแก้ปัญหาโดยตรงเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการด้วยตัวพวกเขาเหล่านั้นทำได้ในเงื่อนไขแวดล้อมและวิถีการทำงานอย่างไร รวมไปถึงอาจจะระดมเครือข่ายที่ทำงานเฉพาะในพื้นที่มาช่วยเหลือ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับการศึกษาและเปรียบเทียบความพร้อมของแต่ละเครือข่ายและศึกษาสภาพแวดล้อมของเครือข่ายนั้นให้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม

การทำงานเครือข่ายในช่วงหลังที่เป็นภาระพื้นฐานความรู้จึงนับว่าก้าวหน้าขึ้นอย่างมากแล้ว แต่สิ่งที่จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ก็คือ "องค์ความรู้" ที่องค์กรนักพัฒนาเอกชนร่วมกับชาวบ้านและนักวิชาการได้ช่วยกันสร้างขึ้นมาในช่วงนี้เป็นชุดความรู้ที่มีแนวปรัชญาที่พิจารณาผลกระทบเชิงลบเป็นองค์รวมแตกต่างไปจากความรู้ที่รัฐครอบงำสังคมอยู่ซึ่งเป็นการมองปัญหาเป็นส่วนเดียว ความรู้ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากชุดความรู้เดิมของรัฐที่ครอบงำสังคมอยู่ย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะได้รับการยอมรับ แต่ก็ใช่ว่าอะไรก็มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องช่วยกันสร้างชุดความรู้เช่นนี้เพื่อเพิ่มความรู้ซึ่งจะเป็นที่มาของทางเลือกใหม่แก่สังคมไทย

เพื่อให้การพัฒนาคู่มือความรู้ที่ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องสร้างปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว การที่เน้นไปสร้างปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนชาวบ้านก็เพราะในหลายกรณีที่มีนักวิชาการให้ความสนใจความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านแต่ก็ยังคงเข้าไปศึกษาความรู้ชาวบ้านในลักษณะที่เป็นส่วนเดียวเช่นเดิม เช่น ความพยายามจะหาประสิทธิภาพของการวิจัยโรคจากเซลล์หรือเนื้อเยื่อที่ชาวบ้านใช้รักษาโรค ซึ่งหลายกรณีอาจจะได้ผล แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นการศึกษาความรู้ชาวบ้านออกจากบริบท เช่น คือหาการรักษารักษาโรคด้วยสมุนไพรออกจากบริบททางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เน้นการเกื้อกูลกันของชาวบ้านซึ่งมีผลอย่างมากต่อสภาพจิตใจ เป็นต้น หากเป็นเช่นนี้ความรู้ดั้งเดิมชาวบ้านที่มีลักษณะองค์รวมก็จะสูญสลายไปเหลือแค่เพียงความรู้บางด้านที่มีผลในการเยียวยาอาการของโรคคนๆ

เท่านั้นไม่ใช่ความรู้ที่มีผลต่อการรักษาชีวิตคนสู่สุขภาพโดยความอีกต่อไปและหากเป็นเช่นนั้นชาวบ้านเองก็คงจะต้องตกเป็นผู้พึ่งพิงความรู้ส่วนเดียวที่ถูกดึงเอาไปเหมือนเช่นส่วนมาก

ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้ปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนของชาวบ้านร่วมมือทำการศึกษากระบวนการความรู้ดั้งเดิมเพื่อที่จะทำให้การรกรงของไปใช้ประโยชน์เชิงปฏิบัตินั้นดำเนินไปได้ข้างลงและส่งผลเสียแก่ชุมชนน้อยลง ประเด็นนี้จำเป็นอยู่อย่างยิ่งเพราะในหลายกรณี เป็นต้นว่า กรณีพันธุ์พืชในป่าดังถูกรุกรานจากนักวิชาการทางบริษัทต่างชาติกำลังสืบคลานเข้ามาจากภายนอกประโยชน์จากความรู้ชาวบ้าน

การเน้นให้เกิดปัญญาชนของนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านให้มากรู้ขึ้นและเร็วขึ้นนี้ อีกด้านหนึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า จะต้องสร้างมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยระดับอุดมศึกษา หากแต่จำเป็นที่จะต้องให้นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านหลายกรรพทั่วทั้งภาคของสังคมที่มีชีวิตจำกัคในเมื่อการทำงานด้านสายลักษณะนี้ก็จะทวีความสำคัญ " ในทาง "ของนักพัฒนาและชาวบ้านอยู่แล้ว หากสามารถจัดระบบให้เห็นความสำคัญขึ้น ชัยชนะก็จะเกิดชุดความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะในแง่ที่เสนอทางเลือกในการพัฒนาแนวทางใหม่ให้แก่สังคม (และปัญหาที่นักพัฒนาเอกชนน้อยใจอยู่เสมอที่นักวิชาการมาคัดลอกความรู้ไปเขียนเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทปริญญาเอกก็จะหมดไปด้วยเช่นกัน)

การหลายกรรพข้อจำกัดในการทำงานวิชาการหลายลักษณะลักษณะของนักพัฒนาจะต้องเริ่มจากการที่ไม่กังวลว่าการนำเสนอมผลงานทางวิชาการจะต้องอยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการอย่างที่ทำกันในการศึกษาระดับปริญญาโทหรือเอก หากแต่ต้องเข้าใจชัดเจนว่าคำถามที่ดีคืออะไรและจะตอบคำถามนั้นได้อย่างไร การทำให้การทำงานวิชาการคลายความศักดิ์สิทธิ์แบบเดิมแล้วเปิดโอกาสออกไปเสียไปจะมีส่วนเพิ่มศักยภาพของชาวบ้านไทยโดยรวมด้วย เพราะชาวบ้านจะสามารถเสนอความรู้ของตนสู่สาธารณะได้สะดวกขึ้น และชนเผ่าเดียวกันก็รับเอา " ความรู้ " ที่คลายความศักดิ์สิทธิ์แบบวิชาการได้ง่ายยิ่งขึ้น

การทำงานการพัฒนาไม่สามารถจะหยุดนิ่งได้เพราะสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะส่งผลให้ปัญหาต่างๆของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้นด้วย

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน คือ การขยายพื้นที่ทางการเมืองของชาวบ้านและประชาชนกว้างขวางมากยิ่งขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้วางระบบความสัมพันธ์อำนาจใหม่ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงทำให้กระบวนการตรวจสอบกับรัฐเดินไปได้อย่างมีสถานะทางการเมืองตามที่วิพากษ์วิจารณ์ไปในประเด็นเรื่องสิทธิต่างๆที่เพิ่มขึ้นของภาคประชาชน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรงก็เช่นสิทธิของชุมชน รวมไปถึงระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ที่จะลดการเลือกตั้งแบบเดิมและมีระบบปาร์ตี้ลิสต์ด้วย

พร้อมๆ ไปด้วยการสถาปนาความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ วิถีคิดทางเศรษฐกิจก็เกิดขึ้น คนว่างงาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นที่ล้มละลายไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมสิ่งทอ คนว่างงานเหล่านี้จำนวนมากคือผู้ที่เคยอพยพจากภาคเกษตรเข้าสู่เมืองปศุสัตว์นี้จำเป็นที่จะต้องกลับคืนสู่ฐานบทอีกครึ่งหนึ่งของภาวะการว่างงานของคนงานจำนวนมากจะมีอย่างตึงเครียดไปอีกนานมากที่เดียวเพราะภาคอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นที่เคยเป็นแหล่งจ้างงานภายในภูมิลำเนาคนไม่มีโอกาสฟื้นได้ก็กลับไป อุตสาหกรรมที่จะขยายการส่งออกได้นั้นเป็นอุตสาหกรรมทางด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีการจ้างงานต่ำและได้ผลตอบแทนแก่สังคมไทยน้อยมากเพราะจำโดยเฉลี่ยแล้วอุตสาหกรรมประเภทนี้เมื่อจะเป็นเพียงการนำเข้าชิ้นส่วนสินค้าเข้ามาประกอบในประเทศ โดยเฉลี่ยแล้วเป็นการนำเข้าสินค้าประมาณ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ (โปรดดูรายละเอียดในเอกสารของสกว. เรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยในเศรษฐกิจโลก)

ขณะเดียวกัน การรุกเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมของอุตสาหกรรมภาคคนใหม่ก็จะมีมากขึ้นเพราะภาวะการว่างงานที่ทำให้คนงานต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมบางคนจะทำให้ค่าแรงของคนงานในภาคการเกษตรถูกมองว่าต่ำมากทีเดียว การเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากชนบทโดยกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตรก็จะทวีสูงมากขึ้นกว่าเดิมมากทีเดียว

สภาพวิฤต ทางเศรษฐกิจที่เข้าสู่รูปได้ว่าเป็นภาวะที่ "เงินฝืด" และ "เงินเฟ้อ" ดำรงอยู่ในเวลาเดียวกัน ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนประชาชนที่ลี้ภัยพึ่งพิงกับภาคผลิตเชิงพาณิชย์ต้องประสบปัญหาที่รบกวนสองด้าน ด้านหนึ่งก็ลี้ภัยท่ามกลางกันได้อย่างลำบากเพราะไม่มีใครมีใครมีเงินจะให้จ่าย แต่อีกด้านหนึ่งราคาสินค้าต่างๆ (ประเภทที่จำเป็น) ภัยจากการผลิตและอุปโภคบริโภคก็สูงขึ้น ภาวะเช่นนี้จะตึงเครียดระบบสังคมทั้งระบบ

การทำกำไรในระบบจึงยากที่จะได้กับความต่ำลง ขณะเดียวกันการทำมาหากินในเศรษฐกิจภาคไม่เป็นทางการก็จะขยายตัวมากขึ้น มีนักวิชาการจะกล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเพราะสาเหตุที่กล่าวมาเป็นสินค้าชนิดเดียวที่ไม่ประสบปัญหาจากการประท้วงของประชาชนและสหภาพก็จะสูงขึ้น การเพิ่มขึ้นของเงินเฟ้อและชาวนาที่ติดหนี้สินก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น

การดำรงชีวิตประจำวันของคนในเขตเมืองจะตกอยู่ภายใต้ "วัฒนธรรมความกลัว" (CULTURE OF TERROR) เพราะคนในเมืองที่หึกฮายในเขตเมืองต่างถูกทำให้เชื่อว่าวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ทำให้มีคนยากจนมากมายจะทำให้เกิดปัญหาการก่อการกำเริบขึ้น เราเหล่านี้คำว่าชีวิตโดยปราศจากชุมชนที่อาจจะช่วยเหลือได้ในยามประสบเหตุร้าย ดังนั้นจึงต้องอยู่ในความหวาดระแวงกลัวจะต้องสูญเสียวิถีชีวิตอันมีอยู่ก็กลัวจะมีอันตรายแก่ชีวิตตลอดเวลา และไม่มีทางออกใดนอกจากจะอยู่ในวัฒนธรรมความกลัวจนทางจะไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกันได้ง่ายมากขึ้น

การคาดการณ์สถานการณ์สังคมไทยยามวิกฤตคืออย่างคร่าวๆข้างต้น ย่อมมองเห็นว่าการทำงานพัฒนาขององค์กรเอกชนอาจจะไม่สามารถที่จะเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางแก้ปัญหาของสังคมได้มากอย่างที่ปรารถนา เพราะการแก้ไขปัญหายังมีอีกครึ่งหนึ่งซึ่งคงไม่สามารถที่จะแก้ไขได้หมด

ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่จุดที่จะทำอะไรให้ชาวบ้านหรือประชาชนเอง ปฏิเสธด้วยเหตุความเป็นนักพัฒนาเอกชน เหนือเป็นผู้ที่ทำงานให้สังคมชนกลางราชการ (ในความหมายของ NGO) ไม่มีทางที่ภาคประชาชนจะหวังให้ใครที่ไหนมาช่วยเหลือได้ในสถานการณ์เช่นนี้ ภาคประชาชนต้องช่วยเหลือตนเอง และการช่วยเหลือกันเองของภาคประชาชนควรจะจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากนักพัฒนาเอกชนซึ่งมีความรู้ความสามารถในการสร้างความรู้ความเข้าใจของคนจำนวนมากก่อน เครือข่ายสังคมท้องถิ่นเมืองอาจจะจำเป็นที่จะต้องพยายามหาหนทางที่จะหากระบวนกร่วมกันระหว่างคนภายในเมืองให้ได้เพื่อให้เกิดการสร้างชุมชนที่มีฐานอยู่ที่การแก้ไขปัญหาของเมืองต้องเป็นพันธกิจของคนในพื้นที่เดียวกัน เครือข่ายสตรีอาจจะตั้งหากโครงการสตรีที่สนับสนุนสังคมด้วยแนวสร้างกิจกรรมที่ชักนำสตรีให้ทำหน้าที่แม่อย่างสร้างสรรค์ไปอย่างเสียค่าหัว ฯลฯ

ปัญหาประเด็นนี้สรุปได้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตรไม่มีความรู้และยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังถึง กระบวนกรทำให้ประชาชนชาวบ้านมาชุมนุมเป็น NGO ดังที่เกิดขึ้นในบางเครือข่ายนั้นมีการบวนการเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการบวนและเงื่อนไขของประชาชนอย่างไร

ภาคประชาชนที่อาจจะก่อรูปการมาชุมนุมกันขึ้นมาได้หลากหลายกลุ่มในนครเขต ก็อาจจะมีความบทบาทในการทำให้เกิดการรวมกลุ่มลงคะแนนเสียงเพื่อผลักดันสิทธิพลเมืองด้วยการพิจารณาโดยภาพเป็นหลักการ เพื่อผลักดันให้มีการเมืองเข้าใจสู่การกำหนดนโยบายและปฏิวัติสังคมโดยภาพอย่างจริงจัง ชุมชนเดียวกันก็อาจจะมีการก่อรูปพลังทางสังคมคอยตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารตำบลในเชิงของประชาชนตำบล รวมไปถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันในเรื่องหลายๆด้าน แต่ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การพบปะพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันและประชาชนเป็นความต้องการของประชาชนขึ้นมา

ท้ายบท

แม้ว่าองค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะมีจุดเด่นอย่างมากอยู่ที่ความสามารถในการปรับตัวเองให้เหมาะสมและขจัดสถานการณ์ให้มาเป็นประโยชน์แก่การทำการพัฒนาเพื่อยังประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านให้ได้มากที่สุด สิ่งจะเห็นการปรับเปลี่ยนศาสตร์ยุทธวิธีเรื่อยมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐

การปรับตัวมาสู่การทำงานเครือข่ายที่ประสบผลสำเร็จอย่างมากนี้ซึ่งเพราะมีส่วนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทฤษฎีชาวบ้านประชาชนและภาคสังคมไทย แต่การทำงานภายใต้กรอบความคิดเครือข่ายไม่ได้เป็นไปโดยปราศจากปัญหาและอุปสรรค ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะต้องสามารถใช้จุดเด่นที่ตนเองมีอยู่นี้มาปรับตัวให้ครอบคลุมได้หรือไม่ และจะปรับตัวอย่างไร คำถามเหล่านี้ยังคงต้องรอหาคำตอบที่กำลังจะต้องเกิดขึ้นมาจากองค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะยังคงมีที่จะเป็นพลังทางสังคมที่จะช่วยเหลือกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสในสังคมต่อไป

ที่สำคัญในการจะวิจัยกัน ปัญหาขององค์กรและนักพัฒนาเอกชนไม่ใช่เพียงแค่ปัญหาเล็กน้อยเกี่ยวกับการทำงานพัฒนาเท่านั้น ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัญหาในด้านสังคมไทยกำลังหมุนเหวี่ยงสังคมไทยเข้าไปสู่จุดกลับในเกือบทุกด้าน แม้ว่าบางด้านอาจจะเห็นผลมีแนวโน้มที่ดีแต่ก็เกิดวิกฤติด้านอื่นมาชดเชยเสีย ดังที่สังคมไทยกำลังได้ใจกับข่าวได้รัฐธรรมนูญที่กำหนดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่และให้อำนาจชาวบ้านและประชาชนเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันวิกฤติทางเศรษฐกิจก็เข้ามาบดบังจนอาจจะทำให้คนบางกลุ่มที่พึ่งพิงกับระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ก็พากลับไม่พอใจไปจนถึงการกลับมาฟื้นฟูเศรษฐกิจ หรือการเรียกร้องผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้งโดยอาจจะไม่ได้นึกถึงความไม่เสมอภาคที่มีรากลึกในสังคมไทยอยู่ ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของชาติไม่ใช่ผลประโยชน์ของส่วนรวม แต่เป็นเพียงผลประโยชน์ของชนชั้นมหาทุนเศรษฐกิจ การเรียกร้องหากมีอย่างนั้น

ภาวะที่มั่งคั่งและมั่งคั่งไม่ได้อยู่บนขนาดไหนนี้ ยิ่งไปกว่านี้ภาคสังคมและประชาชนก็ออกมาจับตาไปเพื่อเพิ่มพลังในการช่วยเหลือสังคมแรงกล้าขึ้น องค์กรและนักพัฒนาเอกชนเองก็ควรระวังตัวเองเช่นกันที่จะต้องมีส่วนร่วมแบบรับผิดชอบนี้ แต่จะทำอย่างไรกัน ? รูปธรรมการถกเถียงมีเกี่ยวกับการรับมือกับจากธนาคารโลกที่ผ่านมาจากนักธุรกิจทุนนิยม เช่น ธนาคารขอสินเชื่อหรือบริษัทน้ำมันบางจากเพื่อทำการพัฒนาหรือไม่ เป็นประเด็นเล็กที่อาจมีคำตอบได้ไม่ยาก ประเด็นปัญหาใหญ่คือในสถานการณ์ปัจจุบัน องค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะปรับตัวอย่างไรที่จะมีส่วนร่วมในการทำให้ภาคประชาชนทั้งหมดเข้มแข็งขึ้น

บทสรุป แนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความรู้เกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนของไทยยังไม่แพร่หลายนักในสังคมไทยไม่ว่า
ทั้งๆที่การเติบโตของขบวนการนี้เป็นกระแสการเคลื่อนไหวที่สำคัญในโลกปัจจุบันและได้รับการกล่าวถึง อธิบาย
และพยายามศึกษากันในทางวิชาการในประเทศอื่นๆทั่วโลก ความสนใจที่จะศึกษาองค์กรพัฒนาเอกชนและนัก
พัฒนาเอกชนที่เกิดขึ้นในโลก นักการพิจารณาองค์กรและบุคคลกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นกลุ่มทางสังคมแบบใหม่
ที่เกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่) ทั้งนี้มีบางเล่มถึงกับเรียกขานขบวนการนักพัฒนาเอกชนว่าเป็นการเกิดขึ้นของประชาสังคม
บางเล่มเรียกขานเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

ไม่ว่าใครจะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์องค์กรและนักพัฒนาเอกชนอย่างไรก็ตาม พลันก็ได้เกิดขึ้นมานานแล้ว
สังคมไทยทั้งได้รับรู้คำเรียกองค์กรและนักพัฒนาเอกชนในชื่อกระแสมันี่อันเป็นที่มาของ แต่ในเวลาไม่นานนักนี้ไป
องค์กรและนักพัฒนาเอกชนกลายเป็นคำอรรถาธิบายที่ปรากฏอยู่ทั่วไปตามสื่อมวลชน แต่สังคมไทยโดยรวมกลับยัง
ไม่รู้จักอย่างชัดเจนว่าคนพวกนี้เป็นใคร ผู้เขียนถูกนักศึกษาภาควิชาการศึกษาศาสตร์ศึกษาว่า NGO เป็นใคร ทำไมถึง
ชอบอยู่เพื่อชาวบ้าน

ปัจจุบันนี้ จำเป็นอย่างยิ่งแล้วที่สังคมไทยควรจะ “ รู้จัก ” องค์กรและนักพัฒนาเอกชนอย่างถ่องแท้ เพราะ
มีคนกลุ่มนี้เท่านั้นที่จะมีกำลังที่จะท้าทายอย่างหนักแน่นในการแสวงหาทางเลือกขึ้นให้แก่สังคมไทย โดยไม่
ยินยอมให้รัฐไทยเป็นผู้ผูกขาดและกำหนดทางเลือกของสังคมแต่ฝ่ายเดียว

การที่จะรู้จักองค์กรและนักพัฒนาเอกชนไทยทำได้ในสองลักษณะ ลักษณะแรก ก็คือส่งเสริมให้พวกเขา
ได้เขียนได้ศึกษาในประเด็นปัญหาที่พวกเขาสงสัยหรือที่สังคมไทยจะได้รู้ว่าเขาคิดอะไร สนใจอะไร ทำอะไร
กันอยู่ สำหรับองค์กรและนักพัฒนาเอกชนในภาคการเมือง ประเด็นคำถามที่พวกเขายกมาจะศึกษาอาจจะสื่อสาร
กับสังคมนั้นเขียนระบุไว้แล้วท้ายเอกสารวิเคราะห์ผ่านทุกเคสศึกษาในหนังสือเล่มนี้

การส่งเสริมพวกเขาให้มีเขียนได้ศึกษาชุมชนของและกระบวนการการทำงานของตนเอง นอกจากจะทำให้
สังคมไทยเข้าใจพวกเขามากขึ้นแล้ว สังคมไทยจะได้ประโยชน์อย่างมากมายจากผู้ที่เขาจะสมมติความรู้
เหล่านี้จะทำให้สังคมไทยได้มองเห็นทางเลือกของตนเองหลากหลายมากขึ้นอย่างแน่นอน

ลักษณะที่สอง แนวทางศึกษาลักษณะเด่นของพวกเขา เช่น ศึกษากระบวนการทำงานที่ผสมผสานกับชาวบ้าน
ที่ยังไม่เคยมีคนเข้าใจอย่างเป็นระบบเพราะเป็นการทำงานที่ลึกลับระหว่างนักพัฒนาเอกชนด้วยกันเองทั้งที่เป็น

ลักษณะใหญ่ คือ เริ่มต้นจากปฏิบัติการจริง หรือ ศึกษาลักษณะไม่เป็นทางการในการประสานงานกันว่า สามารถนำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานหรือไม่ ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับสังคมไทยแต่ยังไม่มีใครทำให้เป็นระบบหรือเป็นความรู้ขึ้นมา

การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาแนวทางการพัฒนาจากนักคิดชนชั้นกลางเท่านั้น เพียงแต่ศึกษากระบวนการทำงานพัฒนาจริงที่ดำรงอยู่และดำเนินการนี้ให้ชัดเจน ก็จะมองเห็นแนวทางการพัฒนา " แบบไทย " ที่ได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้วพอสมควรว่าประสบความสำเร็จ อย่างน้อยก็ในแง่ที่ทำให้ผู้เสียเปรียบได้มีโอกาสและมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาที่เป็นธรรมในอนาคต

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1801.

2. The second part is a report from the Secretary of the Treasury, dated January 1, 1801.

3. The third part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1801.

4. The fourth part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1801.

5. The fifth part is a report from the Secretary of the Interior, dated January 1, 1801.

6. The sixth part is a report from the Secretary of the State, dated January 1, 1801.

7. The seventh part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1801.

8. The eighth part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1801.

9. The ninth part is a report from the Secretary of the Treasury, dated January 1, 1801.

10. The tenth part is a report from the Secretary of the State, dated January 1, 1801.

11. The eleventh part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1801.

12. The twelfth part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1801.

13. The thirteenth part is a report from the Secretary of the Treasury, dated January 1, 1801.

14. The fourteenth part is a report from the Secretary of the State, dated January 1, 1801.